

מחברים

גליון ע"ר
פר יחי
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

חדש בהיכל <<<

סט תשואות חן המבואר (2 כר')

ספר תשואות חן המבואר אשר חברו הרה"ק רבי גדליה מליניץ זע"א. מהדורה מבוארת בביאור נרחב להבנת דבריו, ובתוספת הערות וצינונים, הספר כולו הוגה ע"פ דפוסים ישנים עם הוספות ותיקונים רבים, ונערך מחדש ונוקד בניקוד מלא, עם חלוקה לקטעים, סימני פיסוק, נוספו כותרות ביאור לכל קטע, מפתחות המקורות ומפתחות עניינים ופרקי תולדות. כל אלו נסדרו בכלי מפואר, כמיטב ספרי 'ממלכת התורה עוז והדר'.

סט חוברות משניות דף היומי 12 כרכים

משניות דף היומי - ששה סדרי משנה עם ביאור משולב מנוקד בניקוד מלא. הספר מחולק לפי ימי השנה, כאשר בכל יום לומדים דף אחד, ובכך אפשר לסיים את כל ששה סדרי משנה בכל שנה. בכל חוברת הובאו המשניות של אותו חודש.

מתיבתא שינון כחול מנחות א (ב-לח)

מהדורה חדשה וייחודית של הגמרא 'מתיבתא', עם מדור ביאורי הגמרא והמדור הייחודי 'שינון התלמוד' המסכם בצורה ייחודית ומעניינת את הדף, ומועילה לסיכום הנלמד. הסדרה עתידה לכלול בע"ה כ-70 כרכים.

להזמנת ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: → השבוע בגליון: ← **אקטואלי:**

↓

האור החיים הק':
הטעם שבדורות
הקודמים חיו יותר שנים
| עמ' ב' |

פניני אביר יעקב:
| עמ' ה' |

על כתפי בנו: מה ביקש החולה בתוככי אושוויץ?
| עמ' ד' |

מחמת השלג הכבד לא קראו פרשת יחי, כיצד אפשר להשלימו
| עמ' ח' |

תככים ורכילות. ולפיכך בירך יעקב אבינו את בניו ואמר להם; "האספו - היטהרו", יהי רצון שתהיו יוצאים טהורים מכל אסיפה... עכ"ד.

(קובץ מוריה שנה חמישית גליון ט-י עמ' כ"א)

מה אמר מרן החידושי הרי"ם בשמחת הברית של לידת נינו הראשון?

וַיֵּאָמֶר יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יֵלְדוּ עָלַי בְּרָכִי יוֹסֵף (ג, כג).
האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל נינו הראשון של החידושי הרי"ם זצ"ל, נולד ביום ז' טבת שנת תרכ"ו, בזמן הברית אמר החידושי הרי"ם: נתקיים בי הפסוק, גם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יֵלְדוּ עָלַי בְּרָכִי יוֹסֵף, ומתרגם יונתן בן עוזיאל, גזרינון יוסף (שיוסף מל אותם), (והיינו ברכי - זה מצות מילה, כמו דאיתא בויקרא רבה פרשה ל"א אות ד', ויש פניו בין ברכיו (מלכים א' י"ח מ"ב), שאמר להקב"ה שיביט לזכות ברית מילה), ומה צריכים לבקש יותר מאת השי"ת?

בן אחיו ותלמידו ר' פינטשע רוסנברג זצ"ל מפילץ, הבין את הרמז ואמר: צריך לבקש כמו שאונקלוס מתרגם, ורבי יוסף, ע"כ. כלומר, יוסף גידל אותם, וכן צריך שהחידושי הרי"ם יגדל את נכדו, אולם זה לא התקיים, והחידושי הרי"ם נפטר ביום כ"ג באדר שנת תרכ"ו, היינו שהחידושי הרי"ם זצ"ל לא רצה להתפלל שיחיה יותר.

וזהו כמו דאיתא בתנחומא בפרשתנו אות ד': קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים וכו' מה הקב"ה עושה? מראה להן מתן שכרן כדי שיתבעו מיתה בפיהן וכו', ר' אבהו כשנטה למות וכו', מיד נתאוה למיתה ואף יצחק תבע מיתה בפיו וכו', וכן אמרינן במדרש תהלים מזמור קט"ז אות ו': אילולי ששאלו הצדיקים מיתה בפיהם לא היו מתים לעולם.

(אמרי שמאי להגה"ח רבי שמאי גינזבורג זצ"ל - בפרשתנו)

אין העיקר עצם הישועה - אלא הציפייה לה

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה' (מט, יח).
פירש רש"י, כי כל פסוקי ברכת דן - כלפי שמשון הגיבור נאמרה, שהוא יחל להושיע את ישראל.
והעיר בזה הרה"ק המגיד מקאזניץ זע"א בספה"ק 'עבודת ישראל' הערה נפלאה. כי הנה מתחילת פרשת מקץ, עובר דרך פרשת ויגש, ועד לפרשת יחי, לא נמצא אפילו פעם אחת שם הוי"ה בתורה, מלבד כאן בברכת דן - לישועתך קויתי ה'.

וכתב כי אפשר למצוא בזה קצת טעם ורמז, כי הנה בפרשת מקץ נתגלגל הדבר על ידי חלומות פרעה ושנות הרעב וירדו אבותינו למצרים, ובפרשת ויגש החלה הירידה בפועל

פנינים ואמרות

פנינים תכנים ואמרות
נפלאות על פרשת השבוע

האם דגים שבאקווריום מקבלים כל טיפת מים בצימאון?

וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ (מח, טז).
אחד שאל את מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל אהא דאיתא במד"ר (פ' ויחי) "מה דגים הללו גדלין במים, כיון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהן, כך הן ישראל, גדילין במים, בתורה, כיון שהן שומעין דבר אחד מן התורה, הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהן", עכ"ד המדרש.
ושאל הלה בתמיה מרבינו: הנה יש לי בביתי אקווריום שבו גדלים דגים במים, ומדי פעם מחליפים את המים, וממלאים את האקווריום במים נקיים, והסתכלתי הרבה פעמים בשעה שהמים מזלפין לתוך האקווריום, ואין הדגים רצים לקבל את המים החדשים הבאים עליהם מלמעלה, ואין יתאימו דברי המדרש אל המציאות שהננו רואים בעינינו.

והשיב לו רבינו תשובה קולעת, דיש לחלק, דדברי המדרש אמורים דוקא על הדגים שבים, הגדילים במים שאין להם סוף הם יודעים להעריך את חשיבות המים, ועליהם אמר המדרש שהם מקבלין בצמאון כל טיפה חדשה היורדת מלמעלה, מה שאין כן הדגים הגדלים בבריכה קטנה, אין בהם מעלה וטבעיות זה.

והמשך רבינו, דהרי המדרש הזה מדמה את הדגים הגדילים במים לישראל הגדילים בתורה, ואעפ"כ מקבלים בצמאון כל דבר חדש בתורה שהם שומעים, וגם בתורה ישנו להחילוק הנ"ל, דדוקא תלמידי חכמים הגדילים במים של תורה שאין להם סוף, שהם עמלים בתורה תמיד ויודעים את התורה לאורכה ולרחבה, בהם יש מעלה זו שרצים לקבל כל דבר חדש מן התורה, משא"כ מי שאינו ת"ח גדול אין בו מעלה זו.

(בידדי הוי עובדא עמ' תרל"ה)

ברכת יעקב אבינו - שבשעת אסיפה ציבורית לא ירבו ביניהם

הָאֶסְפוּ וְאֶגְדִּיהָ לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים (מט, א).

מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל חזר פעם מאסיפה ציבורית כשהוא כועס כולו על עניני התככים שראה שם, ואמר אז: תמיד היה לי מוקשה מפני מה על הפסוק "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" נאמר בפסיקתא: "מהו האספו - היטהרו, כמו תְּסַגֵּר שְׂבַעַת יָמִים וגו' וְאַחֲרֵי תִּסְגֹּר". מפני מה זה מתפרש "האספו" מלשון טהרה?

אלא נראה שכל יהודי בפני עצמו אפשר שיהיה כשר וישר, נקי וטהור, אבל ברגע שכל היהודים הטהורים והישרים מתכנסים לאסיפה מיד מתגנב אליהם היצר הרע של

כשירד יעקב אבינו ע"ה עם בניו לשם, וגם השכינה הקדושה גלתה עמו, כמו שכתוב (בראשית מו ד) "אנכי ארד עמך מצרימה". לכן נעלם שם הוי"ה המורה על רחמים וחסדים גדולים, עד הפסוק הזה 'לישועתך קויתי ה', המורה על הגאולה העתידה שניבא יעקב אבינו ע"ה, לכן נתגלה שם הוי"ה המרחם עלינו הפורדנו והגואלנו במהרה בימינו.

אכן על דברי קדשו יש לתמוה, כי אם כן מדוע לא נזכר שם הוי"ה כבר בברכת יהודה, אשר הוא עיקר הגאולה לכאורה, שממנו יצא משיח בן דוד, וגאולתו היא גאולת כלל ישראל לעולם, לעומת גאולת שמשון שהיתה לשעה. אך הנה נודע מה שאמרו חז"ל (שמות רבה מ, ד) כי שבט דן הוא הירוד שבשבטים. ומעתה יש לפרש כי אדרבה, דווקא משום שהיה

שבט דן נמוך במעלתו משאר השבטים, ביקש יעקב אבינו להורות שאין העיקר עצם הישועה, אלא הציפייה לה היא העיקר. ובכך ביקש יעקב אבינו לעודד את רוחו של דן בנו ולחזק אותו ואת זרעו, ללמדם כי אין להם להתייבש מחמת שפלות מצבם, אלא יצפו תמיד לישועת ה' אשר תבוא כהרף עין.

(עיניים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

וארט מהאור החיים הק'

צעיר - בא בימים, זקן - בלא ימים

סיפר הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זצ"ל, שהגיעו שני אנשים בפני בי"ד של מעלה, אחד צעיר בשנים והשני זקן מופלג, וכיבדו מאוד את הצעיר ופסקו לו מיד גן עדן, ואת הזקן לא כיבדו כלל, ושלחו אותו תיכף לגיהנום, ותמה מאוד - זו עולם האמת?...

והשיבו לו, שהצעיר מילא ימיו ושנותיו בתורה ומעש"ט, משא"כ הזקן העביר ימיו בחוסר מעש, ונמצא שימיו של הצעיר שמיאל אותם כראוי - עוברים הם בחשבון, את ימיו הספורים של הזקן - שקיים בהם תורה ומעשים טובים.

הטעם שבדורות הקודמים חיו יותר שנים

רבינו האור החיים הק' מאריך בנקודה זו, בפרשתנו עה"פ (מז, כט) וַיִּקְרָבוּ יָמֵי יִשְׂרָאֵל וגו', וכה כתב בשם האריז"ל דכל אדם כשירידת נשמתו לעולם הזה, נותנים לה סך ניצוצות לתקן, וכפי מספר הניצוצות כך ימי חייו, והימים שעושה בהם מצוות ומעש"ט נתקן ניצוצ אחד והוא כנגד היום ההוא.

ובזה מסביר מה נשתנה דורותינו - כהיום הזה, מדורות הראשונים אשר חיו תשע מאות ושלשים שנה באדם הראשון, וכן בבניו ובני בניו שמונה מאות ושבע מאות שנה, ואנו כשאדם יגיע ל"מאה שנה" הוי זו פלאי פלאות.

וממשיל זאת במשל נפלא, למלך שחילק אבנים טובות הבאים מהמחצב, לאומנים לתקנם וללטשם בתכלית היופי, ולעשות להם משבצות זהב כדרך המלכים, וגור אומר כי האיש הזרז שיגמור בטוב את עבודתו כציווי המלך, יקבל אבנים אלו, להשתעשע בהם.

ונתן לכל איש ואיש הרבה אבנים, לאחד נתן שלש מאות אלף, ולאחד שלש מאות וחמישים אלף הן חסר והן יתיר, וקבע להם הזמן שיספיק להם לעשות מלאכתם, לכל אבן יום אחד...

דבר האמונה:

ברכת השבטים שלא ידאגו דאגת המחור

הברכה הגדולה ביותר שיהיה האדם בוטח בכל לבו בה' ולא ידאג את דאגת המחור, כמו שפירש הרה"ק מסאסוב ע"ה את הפסוק (בראשית מח, כ) וַיִּבְרַכֶּם בְּיוֹם הַהוּא לְאֹמֹר, יעקב אבינו ברך את בניו ביום ההוא שבכל יום יחשבו ויעסקו בענייני אותו היום בלבד, ולא תעלה על לבם מחשבת דאגת העתיד, וזו הברכה הטובה ביותר.

וזהו ביאור הכתוב 'ויברכם - ביום ההוא לאמר', יעקב אבינו בירך את בניו שיאמרו תמיד 'ביום ההוא' ולא ידברו על דאגות העתיד.

ועל פי זה יתבאר גם הכתוב (דברים ג כב) וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' פֶּתַח הַהֹרָא לְאֹמֹר, שבקשת משה רבנו היתה על מדרגה גבוהה עוד יותר, שהיה מתחנן לפני ה' שיהיו כל מחשבותיו רק 'בעת ההוא', על אותו הרגע ממש, ולא ידאג אפילו דאגת הרגע הבא.

ואף אם רואה האדם שאין מצוי בידו יותר מכדי צרכו לאותו זמן, ידע בעצמו שזה חסד ה' להצריך אותו לעמל ולתתחנן לפניו בתפלה, וזה הפך קללת הנחש שמוזנו מצוי לו בכל מקום ובכל זמן, ובזה מתקיים בו ברכת יצחק אבינו 'ויתן לך האלקים' (בראשית כז כח), וכמו שדרשו חז"ל (ב"ר סו ג) 'ויתן ויחזור ויתן', שלא יקבל האדם נתינה אחת המספיקה לכל ימי חייו, אלא תמיד יהיה זקוק לנתינה מחדשת מאת הקדוש ברוך הוא, ובאופן זה תהיה האמונה תקועה בלבו שכל צרכיו תלויים ועומדים בחסדי ה' אתו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:	ירושלים	בני ברק	מי יורק	לונדון
מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת	מספת השבת
אילת השבת	אילת השבת	אילת השבת	אילת השבת	אילת השבת
כנסת חם	כנסת חם	כנסת חם	כנסת חם	כנסת חם
16:12	17:28	18:05	16:26	17:29
17:02	17:53	18:01	17:31	17:16

מחברים את הימים! הגדול והחשוב שבאתרים

newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999

או במייל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחברים העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון מדי שבוע בכל סיפי "ספרי אור החיים"

ספרי אור החיים מרכז הספר והיהודי הגדול בעולם

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 18 • נתניה: 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

<<<

חזקת והיית לאיש:

"זלמן, תגיד קטע גמרא: דמותו המרטיטה של האב, אלכסנדר מטיאש הכהן הי"ד, שבתוך גיהנום מחנה מטהאוזן, כשהוא נישא חולה על כתפי בנו למרפאה, לא ביקש מים או מנוחה, אלא דברי תורה."

תישאר בחיים. מילותיו האחרונות היו: "בלייבך איידן. תאמר נישט - בסר קומט מיט מיר! איך וויל מיך נישט שיימן אוף די אנדרה וולד" - הישאר יהודים! אם לא - תבואו איתי! איני רוצה להתבייש בכך בעולם הבא!

מצד אחד נלחם והקריב עצמו כדי שישאר בחיים. מצד שני, אם לא ילכו בדרך התורה, היה מוכן להקריבם... איזה קידוש ד'! זכותו תעמוד לנו! שני הבנים הקימו משפחות, שהיום הם כבר שבט. כולם, ללא יוצא מן הכלל, יראי שמים, תלמידי חכמים ששמום הולך לפניו, מממשים את צוואתו של אבא וגורמים לו נחת רוח, ואינו צריך להתבייש בהם בעולם הבא.

בשולי מכתבה הוסיפה מרת בודנר שתחי' סיפור נוסף מימי השואה, על אחיה הצעיר:

בחור ששרד את התופת הנוראה, מסר לי את העדות המצמררת על אחי הצעיר, שהיה עמו באגף הצעירים.

משה אליהו היה בסך הכל בן ארבע עשרה כשהופרד ממנו. שפחתי בהגיענו לאושוויץ. מספר אותו הבחור, שמדי פעם נערכה סלקציה, והצעירים שלא התאימו לעבודה נשלחו לשריפה. הסלקציות נערכו כך, שהיו מסמנים על הקיר גובה מסוים, ומי שהגיע אליו נשלח לעבודה. הצעירים שלא להגיע לגובה הדרוש - נשלחו לקרמטוריום. הילדים הנמוכים הכניסו אבנים לנעליהם, או נעמדו על משהו כדי להגיע לגובה המסומן. משה אליהו, ניצל כשעמד בהחבא על צלחת פח הפוכה.

אחרי זמן, נערכה סלקציה נוספת (ביום כיפור), וחייל האס.אס. שם לב לתרמית, ושלה אותו לצד הנמוכים. הילד שידע שגורלו נחרץ, צעק לעבר חבריו הגבוהים: "תגידו לאחיי שיגידו קדיש אחריי!". ילד בן 14 צועק: "תגידו קדיש אחריי!". ה' יקום דמו! (מאורות דף היומי)

נרות חנוכה דולקים רק שמונה ימים, אך הם מותירים את חותמם למשך שנה תמימה, על מאבק חסר פשרות של יהודים מאמינים בעלי הכרה כי אלמלא תורה - למה להם חיים. הם נלחמו, זכו בתורה וגם בחיים.

לפני כמה שנים קיבלנו מכתב מרגש מבני משפחת בודנר בבני ברק: התבקשנו על ידי סבתנו פ. בודנר, לשלוח אליכם את סיפוריה מתקופת השואה. נשמח אם תפרסמו אותם.

זהו סיפור בעל מסר עצום, על יהודי שבכל שלב בחייו ידע מאין הוא בא ולאן הוא הולך. מהי המטרה וכיצד מגיעים אליה. ובעצם, מדוע להרבות במילים כשהסיפור מדבר בעד עצמו.

אבא, אלכסנדר מטיאש הכהן, הי"ד, בן ארבעים ושנים היה כאשר הגיע מאושוויץ למחנה הידוע לשמצה, מטהאוזן, יחד עם שני בניו, שהיו נערים צעירים, אברהם ז"ל וזלמן. סדר היום במחנה היה מאוד קשה, ועיקר העבודה שנכפתה עליהם היתה כריה במכרות.

כשפגשתי את אחיי לאחר סיום המלחמה, לא היה פשוט לפתוח את סגור ליבם... אך די היה במעט שסיפרו על מנת שאוכל להנציח את דמותו של אבי. לילדים קשה לחזות בסבל אביהם, אך לאב קשה שבעתיים לראות את בניו מתייסרים. דבר זה דרש הקרבה רבה מצידו. פרוסת לחם דלוחה שקיבל - בצע לשניים, וכשנשאל מדוע אינו אוכל, השיב כי אינו רעב.

באחת מן הארוחות הדלות, מצאו הבנים בשר במרק והיססו לאכול מחשש שהוא טרף. אבא הכריח אותם לאכול בטענה שזהו פיקוח נפש.

עם כל הייסורים וקשיי היום-יום השתדל להמשיך ללמוד ולחנכם ברוח התורה. אחת שאל מהם: ילדים! אתם יודעים מהי הסיבה לקיומו של יהודי בעולם? והסביר: יהודי בא לעולם רק למען מטרה אחת - מסירת התורה לבניו. וכך מדור לדור, כיוון שלעולם אין לו קיום בלא התורה. והמשיך: אם לא תלכו בדרך התורה, אזי לא מילאתי את יעודי. ואז, מדוע עלי לסבול את הייסורים הקשים הללו?

אחרי זמן נקרעו נעליו של הבן הצעיר. אבא נתן לו את נעליו שלו, ויצא לעבודה בשלג הכבד ברגליים יחפות. מובן שבתנאים אלו לא ניתן להחזיק מעמד. אבא חלה. מספר אחי, שבבוקר שבו חלה אבא, נשא אותו אחי הגדול על כתפיו, למקום שהיה מכוונה "מרפאה" (בו לא שרדו רבים...). בדרך פנה אליו אבא ואמר: "זלמן, זוג א שטיקעל גמורא" - תגיד קטע גמרא.

יום יום, לאחר העבודה, הלכו הבנים לראות מה מצבו של אבא, הליכה שהיתה כרוכה בסיכון גבוה, כי היה עליהם לעבור את שומרי האס.אס. הקפדניים. פעם נתפס זלמן וקיבל 25 מלקות על גבו. על אף כל הקושי, המשיכו לסכן עצמם.

באחת הפעמים שהצליחו להגיע אל אבא, מצאו אותו חלש ותשוש מאד. בשארית כוחותיו אמר להם: "קינדרלעך! איך גאי שוין!" - ילדים! אני הולך! אתם

לאחר שמוזה עידן ועידנים טובא כבר נתרחק מאוד מיהדותו, עד שאף אחד מידידיו וממכריו יודע כלל שהוא יהודי?

חבקו הרה"ק ממונקאטש ונשקו על ראשו, והסבירו לו בנועם שפתו: כאשר הסתכלתי בסדר הכנת ארוחתך, שמתי לב שאינך נוהג לנגוס מן הפת עצמו, ואינך מחזיק את כל הסנדוויץ' כולו בידיך לקרבו אל פיק, אלא חתכת לך עם הסכין חתיכות חתיכות קטנות. - מתוך כך הסקתי שאיש יהודי אתה, ומנהג זה שבידך אינו אלא מדרכי אבות! שכן הנהגה זו מצויה רק אצל בני ישראל קדושים, כאשר כך נפסק בשולחן ערוך אורח חיים בהלכות הנהגות דרך ארץ שבסעודה (סימן ק"ע סעיף י'): "לא ישן אדם פרוסה ויניחנה על השלחן. - הנהגה זו, המשיך הרב, אינה מצויה כלל בין הגויים, כאשר מקורה היא בשולחן ערוך של היהודים... ומתוך כך הבנתי שאיש יהודי אתה, ומנהג זה שאתה נוהג בו הוא מדרכי אבות! בהיות שנוולדת להורים כשרים וישרים מעם בני ישראל והם שהחדירו בך הנהגה טובה וישרה זו! האיש נפעם עד מאוד, לנוכח חכמתם ורוח קדשם של חכמי ישראל קדושים, וסיפר ברוב התפעלות שהכל אמת ויציב, ושלא נפל מאומה מדברי הרב, כי אכן הוא נולד וגדל בבית יהודי כשר, אביו ואימו היו יהודים טובים ונאמנים לה' ולתורתו. וכאשר היו אביו ואימו רגילים תמיד לחתוך את הפת על השולחן ולאכול ממנה, ומעולם לא נגסו הישר מן הפת כמו הגויים, התרגל אף הוא במנהג ישר זה. אבל בצוק העתים ובתהפוכות עולם שעברו על עם בני ישראל בעת מלחמת העולם הראשונה, פרק ממנו כבר בצעירותו עול תורה ועול מצוות רחמנא ליצלן, ונסחף לדאבון לב אחר התנועות החופשיות שהתרבו להם באותו דור קשה, וכך התדרדר עד דיוטא התחתונה.

כראות הרבי שנפתח בליבו פתח תשובה כחודו של מחט, קירבו מאוד באותה נסיעה אריכתא, הוא הושיבו על ידו ברוב אהבה וחביבות, והרבה לשוחח עימו בדברי מוסר וחיוזוק, כשהוא מבטיחו בהן צדקו שאין שום סיבה להתייאש חלילה, כאשר מובטחים אנו (שמואל ב' י"ד, י"ז): "כִּי לֹא יִדָּח מִמֶּנּוּ נֶדְחָה", שפירשו בספרים הקדושים שאפילו אותם ה'נידחים' לא יודחו לגמרי, וניתן להמציא להם תיקון טוב.

סופו של דבר, לא עזב אותו יהודי את הצדיק עד שהחזירו בתשובה שלמה, וקיבל על עצמו להקפיד על קלה כבחמורה בכל תו ותג מן הדינים שבשולחן ערוך! ונעשה לחסיד נלהב של הרה"ק ממונקאטש זי"ע.

ולמדנו ממוצא טיב מעשה נאמן זה, עד היכן מגעת השפעת הזהירות בדרכי אבות, שאפילו יהודי שנתדרדר כל כך לדיוטא התחתונה, בזכות שמירתו כבדרך אגב על מנהג קטן שראה בבית אבות, נעשה זה 'פתח' וכלי טוב להשיבו בתשובה שלמה אל אביו שבשמיים.

(טיב הקהילה)

עצות וסגולות:

ענייני שבת קודש (א')

טיפול בעצמו בצרכי שבת וקבלנה בשמחה

צריך להזהר ולשמרו כראוי ולקבלו בשמחה רבה, שכל מעשיו ועסקיו של ימי החל צריך להסירם מלבו ולא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לבו, ויפנה מכל עסקיו ויטפל כל אחד בצרכי שבת, ומצוה בו יותר מבשלוcho (קידושין מא. שבת קיט.).

(גנוי המלך, תיקון התשובה אות נב)

טבילה היא הכנה גדולה לשבת

בראשית ברא. ראשי תבות רחיצה שנוי בגדים ארבע תפלות ברכת יין רוממות אל. בא לרמוז ההנהגות שצריך אדם להתנהג בשבת כדי שתחול עליו הקדשה. תחלה צריך לעשות טבילה כדי להסיר זמית ימי החל מצליו ולקבל קדשת שבת כראוי, כי הטבילה היא הכנה גדולה לקבל הארת שבת תוספת נפש רוח ונשמה (והר ח"ב רד.), כמו שכתבו המקבילים ז"ל (פרי עץ חיים שער השבת ג.) ושנוי בגדים הוא מכוון שבת, כמו שנאמר (ישעיה נח יג) 'וכבדתו' (שבת קיד.), ודרך מרכז הוא. כמו שאמרו בקרבן (שבת קיד.), בגדים ששכל בהם קדרה לרבו לא ימוג בהם כוס לרבו. תפלות, גם כן צריך להתפלל ארבע תפלות בשבת בכונה ובשמחה רבה. היין, גם כן צריך לקדש השבת ביין (פסחים קו.), כי זהו הנקרא קדשת שבת. וכל מה שיעשה יעשה בכונה ובשמחה רבה, וזה הוא רוממות אל, במעשים האלה מתרומם האל. וכל זה בא רמזו בראשית תבות כאמור.

(גנוי המלך, תיקון התשובה אות נד)

יזדרז לקבל שבת מוקדם

צריך אדם להיות זריז וזהיר לקבל השבת בעוד היום גדול כדי לקבל אור תוספת שבת, וכמו שפירשנו (שבת קיט.) חסידים הראשונים שהיו אומרים בואו ונצא לקראת שבת מלקתא וכו'. ולכן צריך בעוד היום גדול לפנות מכל עסקיו ולהתעסק בצרכי שבת, ולקבלו באהבה ובשמחה רבה.

(גנוי המלך שם אות נג)

קבלת שבת מוקדם - תיקון לבעל תשובה

זהו מועיל לבעל תשובה יותר, כי זוהי תשובה מעין המשובה, כי תחת אשר היה שמח לדבר עברה ומשכים ומעריב כדי למלאות תאוותו, לתקן אשר עזת צריך לשמח לדבר מצוה ולהשכים ולהעריב עליה, ובפרט שבת צריך להקדים יפה שעה אחת קדם לקבלו מבעוד יום הן עוד היום גדול. וזהו תיקון גדול לבעל תשובה.

(גנוי המלך שם)

לא יחוס על הוצאות שבת

בא לרמוז, דמצד הקדשה לא יהיה האדם חס על ממונו (והר ח"ב קכח.), וזה גורם לו תוספת הארת קדשה, שכל מה שיוציא על אביו ועל אמו ועל השבתות, לא יחוס על כל הוצאות הקדשה, כי בזה יוסיף קדשה על עצמו.

(פיתוחי חותם פרשת קדושים, ד"ה קדושים תהיי)

דצריך האדם לענן השבתות וימים טובים תענוג גדול (שבת קיח.), ולא יחש על הוצאה שיוציא עליהם כלל. וזה רמזו הראשונים במה שאמרו כל מזונותיו של אדם קצובים לו מתשרי עד תשרי חוץ מתשרי, דתשרי ראשי תבות תורה שבתות ראשי חודשים ימים טובים (ביצה טו. פסיקתא דרב כהנא כז א.).

(מעגלי צדק אות ח"ת, ד"ה חשתי)

פנינים על הפרשה:

בלי שום עכבה, כמו שכתוב (מלאכי ג. ז) 'שובו אלי ואשובה אליכם', דהיינו דכשתשובו אלי מיד גם אני אשובה אליכם בלי שום עכבה:

וזהו שאמר חכילי עינים מיינ, דהיינו אפלו אתם רואים שהקדוש ברוך הוא מלא דין עליכם עד שענינו אדמים בחרון אף עליכם, מכל מקום אם תשובו בלב נשבר ותלכנו עצמכם ותתפללו לפניו ותבקשו ממנו מחילה וסליחה, מיד העינים שלו יתברך שהיו אדמים כיין מצד הדין, מיד יחזור זכים ולבנים יותר מן החלב מצד חסד והרחמים, שיתמלא עליכם רחמים ויגאל אתכם מיד. וזהו שאמר ולבן שנים מחלב, דהיינו לבנו וטהרת לבבכם ופירכם, זה גורם שענינו יתברך יחזור זכים יותר מחלב, ויתמלא עליכם חסד ורחמים:

(מחשוף הלבן פרשת ויחי)

השכחת בית הכנסת

ובולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אגית וירכתו על צידן (בראשית מט יג). אפשר לרמוז, דידוע שבני ישראל לא בחר בהם ה' כי אם מפני שיהיו עוסקים בעבודתו ויהיו משכימים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, כמו שאנו אומרים בתפלה 'אשרינו מה טוב חלקנו וגו', אשרינו שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ומי שתמיד חשקו ופועלתו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, זה הוא הגורם לו לזכות לגן עדן התחתון ולגן עדן העליון, לפי שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות של עולם הבא, ומדה כנגד מדה, הוא היה עקר דירתו בזה העולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, לפיכך יזכה לשבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות של עולם הבא:

הרוצה לעשות כן צריך להתחזק במידת

הבטחון

והנה הבא להיות בבתי כנסיות ובתי מדרשות צריך לתת בטחונו בה' באמת, וידע ידיעה אמיתית שהקדוש ברוך הוא יתברך שמו הוא הן והמפרנס והמשגיח בפרטות על כל אחד ואחד, ואין הדבר תלוי ביד האדם עד שיצטרך לטרת הרבה ולכשל ימיו ושנותיו בענין המחיה, אלא כיון שהכל בידו יתברך, אפלו בעסק כל שהוא יזמין לו פרנסתו. וזה היה אצלי כונת הכתוב (משלי י כב) 'ברכת ה' היא תעשירי ולא יוסף עצב עמה', הכונה, 'ברכת ה' היא מדת הבטחון, ודהיינו מי שבדיו מדת הבטחון אפלו בעסק כל שהוא תחול עליו הברכה והיא תעשירי', ולא יוסף עצב עמה, דהיינו לא יהיה צריך לטרת, דמי שיש בידו מדת הבטחון אינו צריך לטרת:

וזהו הרמז ובוולן לחוף ימים ישכן, כלומר, מי שרוצה לזכות להיות חלקו בגן עדן הנקרא 'בולן', ישכן בזה העולם לחוף ימים, שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות ששם ים החקמה, וכי תימא ובמה יתפרנס, לזה אמר והוא לחוף אגית, כמו שפירש במקום אחר (שם לא יד) 'היתה כאגית סוחר ממרחק תביא לחמה' (בבא מציעא פד.). וזהו שמסים וירכתו על צידן, כלומר, עקר סמיכתו ובטחונו של זה האיש יהיה על הקדוש ברוך הוא שהוא המשגיח ומכין טרף לכל, צידן גימטריא 'אלהים חיים', דהיינו עקר בטחונו באלהים חיים, והבוטח בה' חסד יסובבנו:

(פיתוחי חותם פרשת ויחי)

לדעת באמת שהוא יתברך משגיח בפרטות על כל אחד ואחד

ובולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אגית וירכתו על צידן (בראשית מט יג). אפשר לרמוז, דידוע שבני ישראל לא בחר בהם ה' כי אם מפני שיהיו עוסקים בעבודתו ויהיו משכימים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, כמו שאנו אומרים בתפלה 'אשרינו מה טוב חלקנו וגו', אשרינו שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ומי שתמיד חשקו ופועלתו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, זה הוא הגורם לו לזכות לגן עדן התחתון ולגן עדן העליון, לפי שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות של עולם הבא, ומדה כנגד מדה, הוא היה עקר דירתו בזה העולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, לפיכך יזכה לשבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות של עולם הבא:

הרוצה לעשות כן צריך להתחזק במידת הבטחון

והנה הבא להיות בבתי כנסיות ובתי מדרשות צריך לתת בטחונו בה' באמת, וידע ידיעה אמיתית שהקדוש ברוך הוא יתברך שמו הוא הן והמפרנס והמשגיח בפרטות על כל אחד ואחד, ואין הדבר תלוי ביד האדם עד שיצטרך לטרת הרבה ולכשל ימיו ושנותיו בענין המחיה, אלא כיון שהכל בידו יתברך, אפלו בעסק כל שהוא יזמין לו פרנסתו. וזה היה אצלי כונת הכתוב (משלי י כב) 'ברכת ה' היא תעשירי ולא יוסף עצב עמה', הכונה, 'ברכת ה' היא מדת הבטחון, ודהיינו מי שבדיו מדת הבטחון אפלו בעסק כל שהוא תחול עליו הברכה והיא תעשירי', ולא יוסף עצב עמה, דהיינו לא יהיה צריך לטרת, דמי שיש בידו מדת הבטחון אינו צריך לטרת:

הרמז בפסוק

וזהו הרמז ובוולן לחוף ימים ישכן, כלומר, מי שרוצה לזכות להיות חלקו בגן עדן הנקרא 'בולן', ישכן בזה העולם לחוף ימים, שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות ששם ים החקמה, וכי תימא ובמה יתפרנס, לזה אמר והוא לחוף אגית, כמו שפירש במקום אחר (שם לא יד) 'היתה כאגית סוחר ממרחק תביא לחמה' (בבא מציעא פד.). וזהו שמסים וירכתו על צידן, כלומר, עקר סמיכתו ובטחונו של זה האיש יהיה על הקדוש ברוך הוא שהוא המשגיח ומכין טרף לכל, צידן גימטריא 'אלהים חיים', דהיינו עקר בטחונו באלהים חיים, והבוטח בה' חסד יסובבנו:

(פיתוחי חותם פרשת ויחי)

סיבת אריכות הגלות

חכילי עינים מיינ ולבן שנים מחלב (בראשית מט יג). הכונה בזה, דבא להוכיח את ישראל, דמי מאריך הגלות הם עונותיהם, שאינם רוצים לשוב בתשובה, שהיה להם לדעת דסבת אריכות הגלות הם העונות, דמאחר שהם בצער הגלות בין הגוים, זה רודה וזה מרדה וזה עושה בעבדת זדון, היה להם להתבונן ולא יוסיפו לחטא, כדי שישבו ה' מחרון אפו ויגאלם מיד. אבל בעונותינו הרבים מאחר שהם בצרת הגלות ואפלו הכי מחזיקים ברשעם, בזה מוסיפים חרון אף לפני יתברך ומאריך הגלות, שאם עשו תשובה בלב נשבר, מיד היו נגאלים

הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א: גם לאחר שהשתחרר יוסף הצדיק לא פסקו ממנו הנסיונות, ואז כשהתמנה למלוך היה לו אף כוח לבצע את כל אשר יחפוץ, אך הוא התגבר על כל הנסיונות ועמד בצדקו. וכך מבואר בתרגום יונתן על הכתוב: **"בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עָלֵי עֵין בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שֹׁר"**, שהיה לו נסיון נוסף כאשר עלה לגדולה שאז עלו בנות השרים על מקום גבוה והיו זורקים לפניו תכשיטים של זהב, וכל כוונתן היתה כדי שישא עיניהם בהן, אך יוסף התגבר ושומר עיניו ולא הסתכל באף אחת מהן, לגודל יראתו מהקב"ה. ואז זכה לברכת החן הגדול הזה, עד שכל המלכים יראו ונכנעו מלפניו כתר.

ולהכשילו. וגם מובא כי כל שרי מצרים

חשקו לקחת את יוסף לחתן לבתם, והיו מביאים את כל הפריצות והקליפות והזוהמא לתוך בית האסורים, והוא לא נשא עיניו אליהם אפילו במבט בעלמא, ועוד כהנה וכהנה יסורי שאלו שעברו על יוסף הצדיק.

ולהבין את הנסיונות של בית האסורים, אספרה מה ששמעתי מהחסיד רבי לוי יצחק בנדער ע"ה ששה בבית כלא ברוסיה, ואמר לי, שלמרות היסורים הגשמיים הקשים, הניסיונות הרוחניים עלו עליהם בקושי הנורא: האסירים ניבלו את פיהם בדברי זוהמא ונבלה שלא ניתן להעלות על הדעת היפה, עד שהיסורים שסבל מהאסירים גברו על כל הסבל שסבל בבית האסורים!

וגם לאחר שהשתחרר יוסף הצדיק לא פסקו ממנו הנסיונות, ואז כשהתמנה למלוך היה לו אף כוח לבצע את כל אשר יחפוץ, אך הוא התגבר על כל הנסיונות ועמד בצדקו. וכך מבואר בתרגום יונתן על הכתוב: **"בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עָלֵי עֵין בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שֹׁר"**, שהיה לו נסיון נוסף כאשר עלה לגדולה שאז עלו בנות השרים על מקום גבוה והיו זורקים לפניו תכשיטים של זהב, וכל כוונתן היתה כדי שישא עיניהם בהן, אך יוסף התגבר ושומר עיניו ולא הסתכל באף אחת מהן, לגודל יראתו מהקב"ה. ואז זכה לברכת החן הגדול הזה, עד שכל המלכים יראו ונכנעו מלפניו כתר.

(הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א - גל קרני אור)

רק ראו את כתרו של יוסף נתהפכה אכזריותם מן הקצה אל הקצה [ממנה יושע]. גם רוצחים שפלים אכזריים כאלו הלכו ברצון ובהכנעה לתת כבוד ליעקב אבינו, והשתתפו באבלו, והורידו את כתריהם והניחום סביב למטה, כי נחשב להם לכבוד להביע את רגש אבלותם על יעקב. ויש להתבונן כיצד קרה פלא זה, שמה גרם לכל המלכים לחזור בהם ממזימתם השפילה, שבאו כולם להילחם ולא מובן מה הניא אותם לפתע מלהוציא זממם לפועל.

אכן, בדברי רבינו ז"ל בתורה הראשונה בליקוטי מוהר"ן מבואר כי יעקב הוא שורש החן, וליוסף היה חן כמו ליעקב, ועל **"בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף"** מפרש רש"י **"בֶּן חָן"**. וכתב שם רבינו ז"ל שכאשר נתעלה ונתרומם החן דקדושה נופל ונכנע המלכות הרשעה. ולפי זה מובן מאד שכשנתגלה לעיני המלכים הרשעים ארונם של יעקב והכתר של יוסף התלוי עליו, נפל עליהם חן גדול כזה עד שנכנעו ועמדו כולם ותלו כתריהם והקיפוהו כתרים כגורן המוקף סייג של קוצים.

ונסיף להתבונן כיצד זכה יוסף לדרגה זו של **"בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף"**:

יוסף היה שרוי בחושך ואפילה קשים מאד; במשך שנה תמימה היו לו מדי יום נסיונות קשים ומרים רח"ל, ולאחר מכן בבית האסורים הנורא, שהיה כבור שאלו תחתיות, כי בית האסורים היה שייך לפוטיפר, וגם שם היתה באה אשתו לנסותו

'בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף'

במלחמת גוג ומגוג מובא הלשון: **"יָעֵת צָרָה הָיָא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִנָּשֵׁעַ"** (ירמיהו ל, ד). מצב הדברים והפחד בעת ההיא היה כלאחר ייאוש ח"ו, ואז תופיע הישועה מתוך הצרה. והיינו **"מִמֶּנָּה יִנָּשֵׁעַ"** - 'ממנה' מהצרה עצמה תתגלה הישועה. ורק הקב"ה יודע באיזה אופן תתגלה הישועה מתוך הצרה במצב הנורא ההוא.

בפרשתנו אנו רואים כיצד התקיים פלא זה של **"מִמֶּנָּה יִנָּשֵׁעַ"** בהתגלמותו:

על הפסוק (בראשית נ, י) **"וַיָּבֶרֶךְ יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת הָאֱבֶל בֶּלְרָם הָאֵטֵד"** - מפרש רש"י: **"גורן האטד"** על שם המאורע, כמו שדרשו רבותינו, שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה [שראו שעם ישראל נמצאים בדרך ולא בעירם, ויכולו בקל להשמידם ח"ו, ומצאו תירוץ לאכזריותם, שמערת המכפלה שייכת להם ואין להם רשות לקבור שם את יעקב כמו שלא קברו את ישמעאל, ועוד תירוצים שונים שהסבירו את אכזריותם להשמיד את עם ישראל]. וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונם של יעקב, עמדו כולם ותלו כתריהם והקיפוהו כתרים כגורן המוקף סייג של קוצים, וזהו גורן האטד, ע"כ.

ופלא גדול מתגלה לעינינו כאן, איך שהקב"ה מהפך את הרע לטוב ברגע כמימרא בדרך פלאית: מלכי כנען וישמעאל באו בדעה אחת למלחמה ולהשמיד את ישראל באכזריות נורא בלי שום סיבה מספקת [עת צרה היא ליעקב], וכשהם

הגאון רבי יעקב שיש שליט"א: ישבתי מרותק מתחת העץ עד שבחור צדיק רץ לאוטובוס והביא לי בקבוק מים חצי קפואים. עד היום אינני מסוגל לשכוח את טעמם הנפלא של המים האלו. היה במים טעם גן עדן שלא טעמתי מעולם! לשום משקה שבעולם אין טעם כה מתוק כמו הטעם של מים קרים על נפש עייפה. מדוע היה למים טעם כה מתוק? מפני מה הרגשתי במים הללו טעם גן עדן? משום שלאחר קושי ועלייה, לאחר מאמץ והשקעה, מרגישים צימאון אדיר. וכשמרגישים צימאון אדיר יש למים טעם ערב ונפלא שאין כמותו בכל העולם!

עליהם ברכות הנהנין. וזאת משום שהאדם נהנה מהמים רק כשהוא שותה אותם כדי להרוות את צימאונו, בניגוד לשאר המשקים שהאדם נהנה מהם גם כשאינו צמא, ולפיכך הוא מחויב לברך עליהם גם כשאינו שותה אותם לרוויה.

מכאן אנו למדים שכפי שהצימאון מהווה תנאי הכרחי להנאה מהמים, כך הצימאון לתורה מהווה תנאי הכרחי לקבלת טעם בלימוד. ועל כן נמשלה התורה דוקא למים ולא למשקים אחרים. וזאת משום שרק מי שצמא לתורה ומשתוקק אליה, חש בערבותה ובמתקנותיה.

התשובה לא סיפקה את הבחור שחזר והקשה: **"אמנם הבנת שהצימאון לתורה מביא למתקנות התורה, אבל מה אעשה אם אני לא צמא לתורה? הרי חזרתי לנקודת ההתחלה ושוב אין לי דרך להרגיש טעם בלימוד"**.

באותם רגעים נזכרתי באפיוודה שהתרחשה

כהן זצ"ל, חתן ה"חפץ חיים" זצ"ל, שאל את חמיו כיצד זוכים לקבל טעם בלימוד התורה?

במקום לענות השיב ה"חפץ חיים" בשאלה מדוע התורה נמשלה דוקא למים? אמנם הגמרא אומרת: **"מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה"** (תענית ז ע"א). ומכאן אנו למדים שתלמיד חכם צריך להיות מעוטר בענווה ובמידות טובות. אבל עדיין יש להבין מדוע דוקא המים מהווים משל לתורה, הרי גם היין וכל הנזולים האחרים זורמים למקום נמוך ויכולים לשמש כמשל לתורה ולבעל הענווה.

תירץ ה"חפץ חיים" שעל מים אין מברכים ברכת הנהנין אלא אם כן האדם שותה אותם לצימאונו. כאשר אדם שותה מים לצורך בריאותו, בשביל לבלוע כדור או כי הדיאטנית גזרה עליו לשותות בכל יום עשרה ליטר, הוא לא מברך

הדרך לחוש במתיקות התורה

בברכת לאפרים ומנשה אמר יעקב אבינו: **"וַיִּדְגוּ לָרֶב בְּקָרֶב הָאֶרֶץ"** (בראשית מח טז). ומבארים חז"ל במדרש: **"מה דגים הללו גדלין במים, כיון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצימאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהן, כך הן ישראל גדלין במים בתורה, כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה, הן מקבלין אותו בצימאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהן"** (בראשית רבה צז).

הרי לנו שהצימאון לתורה הוא תנאי בסיסי למתיקות התורה. רק אדם הצמא לכל מילה של תורה יכול להרגיש במתיקותה. אבל מה עושים כשלא מרגישים בצימאון וממילא לא מרגישים גם במתיקות? מה עושה בחור שלא אוהב ללמוד ואין לו טעם בלימוד?

את השאלה הזו שאל אותי אחד מתלמידי בישיבת "כפר גנים" וזו היתה תשובתי. רבי אהרן

<<<

בקמפ הקיץ של ישיבת "כפר גנים", "אתה זוכר שצעדנו במסלול מפל הג'ילבון ברמת הגולן. באמצע העלייה לעבר החניון הרגשתי שאני לא מסוגל לטפס במעלה ההר. התיישבתי מתחת לעץ הראשון שראיתי ואמרתי לחבריה: 'או שתיקחו אותי מפה עם מסוק אני שנעביר את הישיבה מכפר גנים לג'ילבון, אבל אני לא מסוגל לזוז אפילו מטר אחד!'

ישבתי מרותק מתחת העץ עד שבחור צדיק רץ לאוטובוס והביא לי בקבוק מים חצי קפואים. עד היום אינני מסוגל לשכוח את טעמם הנפלא של המים האלו. היה במים טעם גן עדן שלא טעמתי מעולם! לשום משקה שבעולם אין טעם כה מתוק כמו הטעם של מים קרים על נפש עייפה.

מדוע היה למים טעם כה מתוק? מפני מה הרגשתי במים הללו טעם גן עדן? משום שלאחר קושי ועלייה, לאחר מאמץ והשקעה, מרגישים צימאון אדיר. וכשמרגישים צימאון אדיר יש למים טעם ערב ונפלא שאין כמותו בכל העולם!

מכך תסיק כיצד תוכל לקבל טעם בתורה. בשלב הראשון עליך לעמול, להתיגע ולהתאמץ. בשלב השני, לאחר העמל והיגע, תחוש בצימאון אדיר. ובשלב השלישי כשתחוש צימאון לתורה, תקבל טעם בלימוד ותרגיש שהתורה מתוקה מדבש ואין בכל העולם כולו דבר נעים וערב כמותה.

את היסוד הזה כותב הגאון מוילנא במפורש בפירושו על הפסוק: "נָפֶשׁ שְׂבָעָה תָבוֹס נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ יִעָבֶה כֹּל מִרְמָה" (משלי כו, ז). "כאשר לא יחפוץ האדם בהגיון התורה, אז אינו טועם המתקנות וזה 'תבוס נופת'. אך כאשר נפשו רעבה שמשתוקק ומתאוה לעסוק בתורה, אפילו מר מתוק לו מחמת שיעג בה מאוד וציער את עצמו עליה".

ראשית כל יש להתאמץ ולהשקיע בלימוד התורה. כשמשיקעים ומתאמצים חשים בצמא לתורה. וכשחשים בצמא לתורה מרגישים במתיקותה ובטוב טעמה.

(הגאון רבי יעקב שיש שליט"א - לרומם)

הגאון רבי שלמה לוינשטיין שליט"א: "בראותי כי כן", ממשיך הזקן בן שיחי בסיפורו, "חשבתי לעצמי: אם כל כך גדול הוא כוחה של תפילה, מדוע לא אעשה אף אנוכי כמוהו... ואכן בכל פעם שנולד לי ילד, הייתי מוריד דמעות כמים, ומתחנן ומתפלל כל העת בבקשות ובתחינות, שיגדלו לגדולי תורה. עד היום ממשיך, שילדי כבר מחתנים את ילדיהם, ממשיך אני כל העת לשפוך נפשי עליהם ועל הצלחתם, ובעיקר הצלחת תורתם, שיעשו חיל ויגדלו בלימוד תורתם. זהו כל הסוד של הצלחת הילדים שלי!", סיים הזקן המופלא את סיפורו המדהים.

יְבִרַךְ אֶת הַנְּעָרִים וגו' (מח, טו).

בספר "טיב המעשיות" מובא: הכרתי יהודי זקן בירושלים עיר הקודש תבנה ותכונן, שעלה לכאן מארץ מרוקו, וכל בניו כולם תלמידי חכמים גדולים, יושבי על מדין, ראשי ישיבות ומרביצי תורה.

הדבר היה לפלא, בהיותו שונה בזה מרוב העולים מגולת מרוקו. כידוע הרבה יהודים שעלו ארצה בגל העלייה הגדולה ממרוקו, עזבו את הדת, רחמנא ליצלן, חדלו לשמור מצוות ונעשו פורקי עול. אותם מיעוטא דמיעוטא שמסרו נפשם והמשיכו להחזיק בגחלת היהדות, לא היו תלמידי חכמים גדולים, ובוודאי לא נתגדלו בתורה, ובניהם היו מפשוטי העם.

בשיחתי עם אותו יהודי יקר, שאלתי אותו: "במטותא, גלה נא את אזני בסודך הגדול, כיצד זה זכית לבנים גדולי תורה, שכולם יושבים ראשונה בממלכת התורה?"

מתחילה ניסה האיש להשתמט באמתלות שונות, שאין זה משנה כל כך איך וכיצד, והעיקר שברוך השם הם עוסקים בתורה בשקידה, כן יעזור השם לעתיד וכו', אבל אחר שהפצתי בו, כי תורה היא וללמוד אני צריך, פתח הזקן את פיו וסיפר:

"בצעירותי למדתי בחברותא בעיר פס שבארץ מרוקו, עם יהודי תלמיד חכם אחד ירא ושלם, והיינו גם שכנים באותה חצר. חיי היהודי במרוקו היו באחדות ובקירוב לבבות, המשפחות היו מאוד קרובות זו לזו, והחצר שלנו היתה כמו משפחה אחת גדולה, אבל במיוחד התחברתי עם החברותא שלי. היינו מאוד קרובים, ועסקנו בתורה הקדושה יחדיו מתוך אהבת חברים כנה.

יום אחד נשמעה בחצר בשורה טובה ומשמחת: בן נולד לחברי היקר, בן בכור! כמובן, השתתפנו מאוד בשמחתם, זוגתי הכינה מיני תקרובת מיוחדים ומתוקים לכבוד שמחה, ואנכי שמתי פני בשמחה לעבר בית חברי, כשאני מצויד במשלוח המלכב שהכינה אשתי, כדי לאחל ברכת 'מזל טוב' ולשמוח בשמחתו הגדולה.

כשנקשתי בפתח הבית לא פתחו לי את הדלת. דפקתי הרבה והמתנתי זמן רב אבל ללא הועיל. הדבר נראה לי משונה מאוד, ובפרט שבכל העת שהמתנתי בפתח שמעתי התייפחויות חרישיות מתוך הבית! בתחילה חשבתי שמה זו היולדת הטריה, שבוכה מחמת צער הלידה, שהרי עדיין כל איבריה מתפרקים (בכורות ע"ב), אבל משהייתי אזני הכרתי שזה הקול הוא דווקא של החברותא שלי, האב הטרי, ולא של האם היולדת, שהיה הוא יושב ובוכה מאין הפוגות.

הבכיה הזו, דווקא בזמן השמחה הגדולה, היתה מוזרה בעיני. הם היו זוג מאוד מוצלח ושררו ביניהם שלום ואהבה תדיר, והיה לי משונה הבכי המרובה דווקא בעת של שמחה. לאחר זמן רב שלא נפתחה הדלת והבכי רק התגבר, התחלתי לחשוש לשלומם של חברי הטוב, והחלטתי שאין ברירה וחייב אני לבדוק מה קורה, שמא זקוקים הם לעזרה דחופה.

בלית ברירה פתחתי בעצמי את הדלת, והנה מה מאוד נדהמתי בכניסתי למצוא את חברי, אבי הבן בעל השמחה, יושב בשולחנו עם ספר תהלים פתוח, ובוכה מאין הפוגות. הוא לא חש כלל בכניסתי, והבנתי שכנראה גם לא שמע

כשנקשתי על הדלת.

ניגשתי אליו והנחתי בעדינות את ידי על כתפו. הוא חדל מבכיו הנסער ושמוח מאוד לקראתי, סגר בנעימות את ספר התהלים, נשקו והחזירו למקומו. הוא היה נראה נינוח ושלו, ולא נראה בפניו שום עצבות או כאב כלל. אדרבה, הוא קיבל אותי בשמחה גדולה, כאילו לא בכה מקודם ולא כלום.

הייתי המום ומבולבל ממראה עיני. אך זה עתה התפלל האיש ובכה מאין הפוגות, ופתאום הוא מקבלני בשמחה גדולה כזו? הרגשתי שהסתתר כאן דבר גדול, ובתור חבר קרוב דרשתי ממנו במפגיע שלא יעלים ממני סיבת בכיו, שהרי 'לאגה בלב איש - ישיחנה'.

כשנוכח חברי שלא יוכל להתחמק, כי סיפרתי לו שעמדתי בפתח זמן רב ושמעתי את בכיו, אמר לי: 'הבה ואגלה לך טעם בכייתי: הרך הנולד לנו כעת, הביא לנו שמחה גדולה. רבות ציפינו ויחלנו לזה. וכעת שנולד לנו פרח קטן, והוא בראשית דרכו עלי אדמות, התפללתי לפני השם יתברך שיגדל זה הבן בתורה וביראת שמים, שיהיה לגדול וענק בתורה'.

התברר, אפוא, שאותן בכיות היו פשוט בכיות של תפילה, תפילה מתוך שמחה!

כך היה ממשיך מדי יום ביומו להעתיך הרבה על בנו, בתפילות תחינות ובקשות, כדי שינצל מכל הניסיונות הקשים שבדור, ויגדל ויצליח בתורה וביראת שמים!

ואכן, זה הקטן נעשה גדול מאוד, עד שהיה לאחד מגדולי אותו הדור במרוקו. הוא הרביץ תורה לאלפי תלמידים, ושמעותיו הלכו מקצה הארץ עד קצה.

"בראותי כי כן", ממשיך הזקן בן שיחי בסיפורו, "חשבתי לעצמי: אם כל כך גדול הוא כוחה של תפילה, מדוע לא אעשה אף אנוכי כמוהו... ואכן בכל פעם שנולד לי ילד, הייתי מוריד דמעות כמים, ומתחנן ומתפלל כל העת בבקשות ובתחינות, שיגדלו לגדולי תורה. עד היום ממשיך, שילדי כבר מחתנים את ילדיהם, ממשיך אני כל העת לשפוך נפשי עליהם ועל הצלחתם, ובעיקר הצלחת תורתם, שיעשו חיל ויגדלו בלימוד תורתם. זהו כל הסוד של הצלחת הילדים שלי!", סיים הזקן המופלא את סיפורו המדהים.

לאחר זמן רב מצאתי בספר 'חסידי' מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל כל היום שיהיו בניו טובים וצדיקים, ונולדו לו בנים גדולי הדור, עיין שם.

מעין זה איתנה בתנא דבי אליהו (רבה פרק יח): "מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר, וכל מעשיו הטובים שהיה עושה, היה עושה בסתר, והיו לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וארבע נקבות. ובכל יום ויום היה מתפלל ומשתטח, ומבקש רחמים, ומלחך בלשונו עפר, כדי שלא יבוא אחד מהן לידי עבירה ולידי דבר מכוער. ואמר: 'לא יצתה אותה שנה, ולא שנית, ולא שלישית, עד שבא עורא והעלה הקדוש ברוך הוא על ידו את ישראל מבבל, ואותו הכהן עמם. ולא נכנס הכהן ההוא לעולמו, עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ומבני בניו, עד חמישים שנה. ואחר כך נכנס אותו הכהן לבית עולמו, עליו הכתוב אומר (תהלים לו): 'בטח בה' ועשה טוב'".

(הגאון רבי שלמה לוינשטיין שליט"א - מתוך האור יוסף הצדיק)

השבוע במדור:

העיד שהנהג הסיע שישים איש, בטנדר המכיל מקסימום עשרים מקומות | מחמת השלג הכבד לא קראו פרשת ויחי, כיצד אפשר להשלימו? | אם מותר לרמז בשבת לנהג מחלל שבת רח"ל שידליק אורות בשבת (-משום פיקוח נפש)

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

ארכיון 'עוז והדר'

בהרבה מקומות הגישה לבית הכנסת היתה קשה מאד, ולכן הרבה יהודים לא יכלו ללכת לבית הכנסת לתפילות, וארגנו מנינים בבתי פרטיים, ובמקלטים, אך לא היה להם ספר תורה לקריאה. לשבת הבאה פרשת שמות, התעוררה שאלה, האם ישלימו את הפרשה, ויקראו ביחד ויחי ושמות, או שמא אין צריך להשלים?

תשובה: כתב הרמ"א (א"ח)

סימן קלה ס"ב) אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת. ולכאורה יש לקרות שתי הפרשות בשבת הבאה.

אולם יש שני טעמים, שלא להשלים הפרשה. א. שכתב במשנ"ב (סק"י) בשם המהר"ם מינץ (סימן פה) שאם בטלו פרשת ויחי, אין לקרותה עם פרשת שמות כי כשקורין שתי פרשות, צריך לקרות לאדם אחד, חלק מהפרשה הראשונה וקצת מהפרשה השנייה, כדי שיהיו מחוברים, וזה אין נכון לעשותו בשני ספרים.

וטעמו, שהרי תיקון סופרים להפרידם בארבע שיטין שיהיה חלק בין חומש לחומש, וכן אנו נוהגים דלאחר סיום הספר עונים הקהל בקול רם חזק, וטעמא של אותו מנהג, כמו שכתב אחר כל פרק או אחר סיום המסכת הדרן עלך, כלומר מאחר דסיימו הפרק או המסכת השמר לך פן תשכח את הדברים כו', חזור בהן שלא תשכח, או כמו שנהגו לומר לחזן ישר כחך, כלומר גמרת מצוותך, יהי רצון שתזכה לומר יתר מצוות, והכא נמי פ' סימנת החומש יישר כחך, א"כ הקהל קוראים בקול רם כשמסיים החומש, לכן אין סברא ונכון לקרוא עוד לאותו גברא תוך החומש השני.

ב. כי בדעת תורה הביא בשם הזכור לאברהם, שמה שכתב הרמ"א שאם ביטלו שבת אחת שקורין הפרשה בשבת הבאה, היינו דוקא כשביטלו בכל בתי כנסיות שבעיר, אבל אם ביטלו רק בבית הכנסת אחד, לא מקרי ביטול. והנה בענינו ברוב הבתי כנסיות קראו כדון, ורק מקצת בתי כנסיות לא קראו, ואולי אין יכולים להשלים.

ומכל מקום מדי ספק לא יצאנו, שהרי המשנ"ב הביא שיש חולקין וסוברים שלעולם משלימין גם בשתי פרשות משתי חומשים, ובשלחן עצי שטים כתב דהנהוג כן אין מוחין בידו. גם בכף החיים (סק"ה) הביא הרבה פוסקים שחולקים על מהר"ם מינץ וסוברים שיקראו שתי פרשות כדי שלא יבטלו התמיד, וצריך לקרותה כסדרה משום תורת ה' תמימה. [וכתב שיקראו לאחד את כל פרשת ויחי, ולא יחברו את שתי הפרשות, ואח"כ רוב העולים יקראו בפרשת שמות].

יושב על טפח, והרי זה דבר שלא יתכן? קושיא זו הקשה המהרש"א, ותיירץ שהיה בנס, כהנהו מקומות דהמועט מחזיק המרובה בנס. לאור דברי המהרש"א, יש לומר, שבני אדם רגילים בימינו, שאינם בדרגת מלומדים בנסים, לא מסתבר שישבו שישים אנשים בטנדר קטן של עשרים, ויותר מסתבר שהמעיד העיד דבר שאיננו נכון.

והנה יעוין תוס' במסכת סוכה

(דף י ע"ב ד"ה גוי סוכה), שהקשה מאי שנא הוצין היורדין מהסכך לתוך עשרה טפחים, דהסוכה פסולה משום דירה סרוחה, ואילו גוי סוכה שיוורדים לתוך עשרה אינם פוסלים? ותיירץ התוס' דשאני הכא דלנוי עשוין. מדברי התוס' למדנו שדבר העשוי לנוי וגורם תענוג לאדם, יש מקום בשבילו להצטופף ולשבת בתוך סוכה כזו. ואינו גורם לעשות הסוכה דירה סרוחה, וא"כ אם יתברר שהנוסעים נסעו למקום שמאוד אהוב עליהם, אולי הצליחו להיחזק, וא"כ המעיד דובר אמת.

לאור זאת אולי אפשר לומר שיש ג' דרגות בנושא הדחקות:

א. נסיעה כדרך אנשים רגילים [ברכב של עשרים מקומות, נוסעים עשרים אנשים]. ב. אנשים רבים במקום צר, כשכל אחד יצטרך להימצא במקום של טפח, זה בלתי אפשרי, וזה רק מעשה ניסים, וכשמעיד על כזה מקרה הוחזק כפרן. ג. כשנוסעים למקום אהוב, אפשר להיחזק ולהיכנס שישים במקום עשרים, וצ"ע. ולכן במקרה שלנו, אם העיד שנכנסו שישים במקום עשרים, לא הוחזק כפרן.

עדיין יש לדון שהרי מצינו בסנהדרין (דף ז ע"א) ההוא דהוה קאמר ואזיל, כי רחמימין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחמימין פוריא בר שיתין גרמידי לא סיג לן. ופירש רש"י כשאבהבתו היתה עזה ביני לאשתי, על רוחב הסיף היינו שוכבים שנינו. וכשלא היתה אהבה בינינו, אזי גם מטה בת שישים אמות לא די לנו.

ויש לחלק שהגמרא בסנהדרין זהו ביטוי ומשל לעוצם אהבה בין רעים האהובים, ולא שכן הוא במציאות משא"כ בסוגייתנו זה מעשה שהיה.

מחמת השלג הכבד לא קראו פרשת ויחי, כיצד אפשר להשלימו

שאלה: בשלג הגדול שהיה בירושלים בעשרה בטבת תשע"ד, ונמשך לשבת קודש פרשת ויחי, השלג היה כבד מאד, והגיע עד למעלה מהברכיים,

העיד שהנהג הסיע שישים איש, בטנדר המכיל מקסימום עשרים מקומות

שאלה מעשה שהיה: קבוצה רצתה לנסוע למערת המכפלה להתפלל על קברי אבות, הם שכרו טנדר של עשרים מקומות, במהלך הדרך בקשו עוד ועוד אנשים להצטרף, וכיון שלא יכלו לסרב להם, הם צירפו את כולם.

בדרך עצר אותם שוטר, וכשראה שיש שם יותר אנשים מהמותר, ביקש מכולם לרדת מהטנדר, והתחיל לספורם אחד אחד, עד שהגיע למספר הלא יאומן שישים איש, השוטר היה המום מהחוצפה הגדולה, ומיד הזמין למשפט.

הנהג התייעץ עם רבו, ורבו אמר לו אם אתה מבטיח לי שיותר אתה לא עובר על חוקי התנועה אתן לך עצה, הלה הבטיח, ורבו נתן לו עצה שלהלן: בהגיע זמן המשפט, אמר לשופט, השוטר הרי טוען שהיו כאן שישים איש, הנה הטנדר נמצא למטה בחניון, בא גרד למטה, ונבקש מאנשים להצטופף ונראה אם יכול להכנס שם שישים איש.

הם ירדו למטה ודחסו שם שלושים וחמשה עוד אחד, ועוד אחד, עד שהגיעו לארבעים, והאנשים התחילו לצעוק אי אפשר יותר, אנו לא נושמים, הנהג אמר לשופט הראית לדעת, כי השוטר משקר, שאפילו ארבעים איש בקושי נושמים. השופט זיכה את הנהג [לאחר מעשה שאל השוטר את הנהג, אמנם במשפט נצחת, אך את האמת שנינו יודעים, ושנינו ספרנו ביחד שישים איש שיוצאים מהטנדר, איך יתכן באמת שכאן לא הצליחו להכניס יותר מארבעים איש, ואתה הסעת שישים איש, ענה לו הנהג, כשיש מקום בלב, יש גם מקום במכונית, הרי אצלי כולם רצו לנסוע למערת המכפלה, וכולם שמחו שעוד אחד מצטרף לתפילה, אבל ארבעים איש בכאן היו אוסף של אנשים, ולכן יותר מארבעים לא היו יכולים להיכנס].

ויש להסתפק מה הדין אילו היה קורה דבר זה בב"ד של ישראל, והדין נוכח לדעת, שאי אפשר להדחף בטנדר יותר מארבעים איש, האם היה פוסל את השוטר מעדות, כי הרי נוכח לדעת ששיקר, או לא?

תשובה: נאמר במסכת עירובין דף נג ע"א

אמר רבי כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע היינו יושבים ששה באמה, [כנראה שהציבור היה גדול, וכדי לשמוע היה צורך להתקרב], וכמו שפירש"י ששה באמה שהיינו מתקרבים לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה. ויש להקשות דששה באמה, הרי כל אחד

שולחן צדדי, ואז אותו אדם יברך ברכת אשר בחר בנו שהוא צריך לברכו, כיון שלא בירכו בבוקר, ולשיטות שאין קורין בשתי פרשיות, אם כן אינו קורא אלא כקורא בתורה, ולשיטות שצריך לקרוא, אם כן קראו כדין, ולא יברך לאחריו ברכה, אלא יעמוד שם, ויצא ידי חובתו בברכה אחרונה שמברך העולה הראשון בפרשת שמות.

דוחין דבר שאז הוא זמנו, מפני דבר שעבר זמנו. [ועיי"ש שגם בשני וחמישי אין להשלים, כי בחול יש ביטול מלאכה לעם, וכן כתב בערוך השולחן (פ"ו) שאין משלימים הפרשה בשני וחמישי]. ונראה שיש עצה, שאחד המתפללים יאמר ברכת התורה רק ברכה ראשונה, וכשיצאו ספר תורה, לא יניחו אותו על הבימה, אלא יניחו על

אמנם לכאורה יש עצה שבשבע שלאחר מכן [שכל העולם קוראים שמות] יקראו פרשת ויחי, ובשבע שלאחר מכן [שהעולם קוראים וארא] יקראו שתי פרשיות שמות וארא, אמנם בדגול מרבבה כתב שכיון שהמג"א הביא דעת המהר"ם מינץ, שלא ישלימו פרשת ויחי, ולא נתן עצה זו, שמע מינה שאין עצה זו טובה, והטעם שאין

הגאון רבי משה בראנדסארפער שליט"א גאב"ד היכל הוראה ובעל שו"ת היכל הוראה

הלוח פשיטא הוא דמותר שהרי אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש.

ובספר שער דעה (בסוף שער משפט סימן קס"ח) הקשה על הט"ז הנ"ל, דוודאי חידוש גדול חידש לנו על שו"ע בזה שכתב להתיר הלוחות ריבית במקום פיקוח נפש, דהוי אמינא דאסור, כיון דאמרו חז"ל גדול המחטיא את האדם יותר מן הורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיא הורגו בזה ובבא, דכיון דהמלווה עובר בכמה לאווין ע"י

ארכיון עוז והדר

שילווהו בריבית א"כ אף דיש פיקוח נפש דאחריני מ"מ הרי לגבי המלווה יש ג"כ פיקוח נפש דהרי בזה שילוח הלוח בריבית הרי מחטיא את המלווה והורגו בזה ובבא ומאי חזית דדמי דהאי סומק טפי דילמא האי סומק טפי ואסור להחטיא, וזה חידש לנו השו"ע דאעפ"כ מותר. והשער דעה גופיה מסיק דבאמת צריך להתישב בדיון זה טובא אם מותר לדינא ללוות מפני פיקוח נפש ע"ש.

ויש להוכיח מכאן דבנידון דידן מותר, דהרי השו"ע התיר להכשיל את השני באיסור מפני פיקוח נפש. ואף להשער דעה שכתב שצריך להתיישב בדיון זה טובא היא רק מטעם דמאי חזית דדמי דהאי סומק טפי דילמא דהאי סומק טפי, משא"כ בנידון דידן דהחוטא שהוא המחלל שבת הוא הרודף, שבנסיעתו בחושך בלי הדלקת האורות הרי הוא רודף את ההולכי דרכים, ודאי דם הנרדפים שהם ההולכי דרכים סומק טפי דמצילין את הנרדף מפני הרודף ומותר להחטיא את הרודף מפני פיקוח נפש.

וע"כ נלענ"ד דמותר ואף מצוה לרמוז לנהג שידליק את האורות, דאם לא ירמוז לו עלול ח"ו להגיע לפיקוח נפש ועת כזאת שאנשים יוצאים מבית הכנסת ורבים עוברים על הכביש. וכמובן שכל זה הוא רק כשיש חשש סכנה, אבל ביום אף שעפ"י כללי הנסיעה קבעו שצריך לנסוע באורות דולקים גם ביום, מ"מ כל עוד שאינו גודל דחשש פיקוח נפש, אסור לרמוז לו להדליק האורות ופשוט הוא.

ויהי רצון שיאיר ה' את עיני אחינו התועים וישונו בתשובה שלמה ויזכו לשמור שבת כהלכתה.

המתקרב לקראתו, ודאי מחובתו להדליק את האורות כדי שיבחינו בו ויתרחקו מהמקום.

ועל כן מותר ומוכרח לרמוז לו בתנועת יד שידליק את האור, כי ע"י התנועה הזאת מונע פיקוח נפש ח"ו. ואין נפקא מינה בין דרך רמז של ציווי לבין רמז בעלמא, ואדרבה עדיף שיעשה הרמז בדרך של ציווי בתנועת יד המקובלת אצל הכלל להדלקת אורות, כדי שהנהג יבין את הרמז על אתר ולא יתמהמה,

שהרי זה ענין של פיקוח נפש ואם הנהג לא יבין את הרמז עלול לבוא לידי דיחוי ועיכוב שיגרם לפיקוח נפש רח"ל. וכמו שפסק הרמ"א (סימן שכח ס"ט) לענין אמדוהו לשתי גרוגרות דאם הדבר בהול, אין מדקדקין בכך, שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב, ע"כ.

ואף שלכאורה בזה הוא מכשיל את הנהג בחילול שבת כשהוא מדליק את האורות, ומצד הדין כל עיקר נסיעתו הוא בחילול שבת גמור רח"ל והדלקת האורות היא מלאכה הצריכה לגופא וזה אסור באיסור תורה מצד מלאכת הבערה, ואין זה דומה לכל המלאכות שהותרו משום פיקוח נפש ששם הוא מצווה וחייב מן התורה לעשות המלאכה כי פיקוח נפש דוחה שבת ומקבל על זה שכן, ואפילו מי שעושה מלאכה לצורך חולה שיש בו סכנה ומתברר שהחולה לא היה צריך לכך מקבל על זה שכן כמבואר בשו"ע (אורח ח"י סי' שכח סעיף טו) [ועיי' עוד מה שאמרו חז"ל בראש השנה כא ב וברמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ב ה"ג שהתירו לחלל שבת בשביל שלא להכשיל לעתיד לבא שלא יבואו להעיד על הלכנה שנתחדשה]. מכל מקום מאחר שאם אינו מדליק את האורות עלול הדבר לבא לידי פיקוח נפש וע"ז אמרו וחי בהם ולא שימות בהם.

ובני הרב הגאון רבי שמעון עוזר שליט"א דומ"ץ בהיכל הוראה הביא ראייה אלימתא לדברינו, דהנה איתא בשו"ע יו"ד (פ"י קס סעיף כב) דמותר ללוות בריבית מפני פקוח נפש. וכתב שם הט"ז (ס"ק כא) דלא היה לבעל השו"ע לקבוע זה בשו"ע, דמצד המלווה הלא יש באמת איסור דאדרבא במקום פיקוח נפש מוטל על המלווה להלוות בחינם, ומצד

אם מותר לרמוז בשבת לנהג מחלל שבת רח"ל שידליק אורות בשבת (משום פיקוח נפש)

אודות מה שנשאלתי מאחד מבני הישיבות, שנתעורר ע"י תלמידי חכמים בשאלה שנוגע לו למעשה, והוא שדר במקום שיש שם יהודים מחללי שבת רח"ל, ובית הכנסת שהוא מתפלל בו נמצא סמוך לרחובה של עיר ששם נוסעים רח"ל בשבת. לאחר התפילה, כאשר המתפללים יוצאים מבית הכנסת, ציבור גדול של אנשים וטף יוצאים לרחובה של עיר, ולפעמים בלילי שבתות הוא מבחין ברכב נוסע שנהגו שכתב להדליק את האורות כשהוא מתקדם לעבר הרחוב שהוא חשוך קצת ואינו מואר מספיק.

ולכן הוא רוצה לרמוז לנהג שידליק את האורות על ידי אותות בתנועת יד המקובלת בציבור כהוראה להדלקת האורות, כדי שח"ו לא יהיה אסון רח"ל, ולא בדרך אמירה מפורשת בפה שידליק את האורות. ודיבר עם רעיו בני הישיבה אם מותר לו לסמן בידו, אולי יש לחוש שנראה כמסכים על ידי המחלל שבת על עצם חילול השבת, וכן נמצא שמכשיל את הנהג בחילול שבת בהדלקת האורות, וחבריו זה אומר בכה וזה אומר בכה, ובא לשאול מה יעשה.

ואמרתי לו: ראשית, אין לחלק בין רמז ביד לאמירה מפורשת, כי הרומז בידו הוה כציווי מפורש כמו שפסק החי' אדם (ח"ב-ג כלל ס"ב), ואפילו אם אינו אומר בפיו אלא שמרמוז לו בידיו או שאומר לו בלשון שיבין, כגון שרוצה שיסיר הפחם שבראש הנר ואמר לו "קנה חוטמך" כדי שיבין הנכרי, אסור, כיון שאומר לו בלשון צווי ע"כ.

ושנית, דכל החילוק בין רמז בדרך ציווי לבין רמז שלא בדרך ציווי הוא רק באמירה לעכו"ם, אבל האומר ליהודי לחלל שבת אין בזה איסור כמו באיסור אמירה לעכו"ם, דהא כלפי היהודי אין שליחות לדבר עבירה. מעתה בנדון דידן, אף שוודאי היהודי הנוסע ברכב הוא מחלל שבת רח"ל, אבל היות ואם לא ידליק האורות עלול ח"ו להגיע מצב של פיקוח נפש מחמת הציבור הגדול שיוצא מבית הכנסת והוא אינו רואה את המכונית

מולין יקדין ויהושים נפלאים מלוך
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילה תא חזרתא

חזרתא דאורייתא יסוד חדש ונפלא על הפרשה

מעשה אבות סימן לבנים גם באהבת השם יתברך

וכך הוא גם הנמשל ליהודי בעולם הזה, הנאלץ לוותר על מנעמי העולם הזה למען עסק התורה והמצוות, ואם עוזבי התורה לועגים לו שהוא נאלץ לחיות כעני ואביון כל ימי חייו בעולם, אבל העוסק בתורה מרגיש בעצמו כאותו סוחר עשיר המוותר על הנחות שבדרך ובלבד שיזכה לעשרות הגדולה בבואו לביתו וכל סחורתו בידו. וזהו הרמז בפסוק 'וירא מנוחה כי טוב וגו' ויט שכמו לסבול, בראות הצדיק כמה טובה מנוחת היגע בתורה לעולם הבא, הרי הוא מקבל על עצמו לסבול בעולם הזה כדי לזכות למנוחה ועונג לעולם הבא.

וזה דבר המשנה 'המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ' כי המקבל עליו עול תורה יודע כי עיקר תשלום שכרו הוא בעולם הבא, ולכן אינו חש להעלות על ליבו מיעוט נכסי בידעו 'ויט שכמו לסבול' עול תורה מול כל המלעגים עליו כי מפסיד מה מכך שאינו משקיע יותר בצבירת הון.

ואת הנאת כל מנעמיה, ובכל זאת 'ויט שכמו לסבול' עול תורה ולוותר על כל מיני הנאות ארציות, 'ויהי למס עובד' לדברי תורה, אשריו ואשרי חלקו בזה ובבא.

הסבל בעולם הזה הוא זמני וחולף

רבינו החפץ חיים ע"ה ביאר את ברכת יששכר בדרך משל, לעשיר סוחר גדול שבהיותו ביריד השקיע את מרבית הונו ברכישת סחורה מרובה, והרבה להוציא כספו על סחורה משובחת שתימכר בדמים מרובים, ומתוך כך כמעט ולא נשאר בידו כדי הוצאות הדרך, ונאלץ לשוב לביתו כאחד העניים המכתתים רגליהם בדרכים ונוזקים לחסדי הבריות, והיו הכל מרחמים עליו בראותם אותו נוהג כעני ואביון, אבל הסוחר העשיר לא שם לבו לדברי הבריות, כי היה שש ושמה בידעו שתיכף ומיד ישוב לביתו ויעשה הון רב, אשר למענו ראוי להצטער בדרך עד שובו העירה.

וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד (מט, טו).

עסק התורה דורש מהאדם את כל חושיו וכוחותיו, ועיקר הניסיון הוא למי שמכיר בתענוגי העולם הזה ומניח כל חפציו לעסוק בתורה, כי מי שאינו מבין מעיני העולם הזה ולא ראה תענוגותיו אין בו כל כך חידוש שעוסק בתורה, מה שאין כן מי שמכיר ויודע בהנאות הגוף הגשמי, ובכל זאת הוא כובש יצרו ותאוותו וחי חיי צער כדי להתמסר ללימוד התורה וידעתה, בודאי גדול חלקו והוא משובח ביותר. ובזה פירש **בכתב סופר** את ברכתו של יששכר (בראשית מט טו) 'וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול', ופירש רש"י 'ויט שכמו לסבול עול תורה', וצריך להבין, וכי משום שראה את טוב הארץ ומנעמיה לפיכך הסה שכמו לסבול עול תורה, אלא זו היתה מעלתו של שבט יששכר שראה והכיר את מנוחת הארץ הגשמית

מילתא דפליאה

ויכוח בין כנסת ישראל לה' - מה קודם קמח או תורה

ברוך הוא יתן לנו בהקפה טובות גשמיות, ליתן לנו בבטחון שנעסוק אחר כך בתורתו, כי זולת זה אי אפשר לעסוק בתורה.

ראיה מיעקב שהקדים ברכתו לזבולון ולאפרים

ראיה לדבר אומר העטרת ישועה ע"ה, מיעקב אבינו ע"ה שהקדים בברכתו את זבולון שהיה עשיר ועוסק במסחר ליששכר יושב אהלים, כמו שכתוב (בראשית מט טז) 'זבולון לחוף ימים ישכון' ואחר כך (פסוק יז) 'יששכר חמור גרם'. וגם משה רבינו ע"ה בירך את זבולון קודם, כמו שכתוב (דברים לג יח) 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך', הרי אשר מקודם צריך האדם להיות לו שפע רב וכל טוב ואחר כך יוכל לישוב באהלה של תורה. עוד רואים זאת בברכתו של יעקב ע"ה למנשה ואפרים ששיכל את ידיו ובירך את אפרים בימינו, הגם אשר מנשה היה הבכור, כי אפרים רומז על הפרנסה כמו שכתוב (בראשית מא נב) 'כי הפרני אלקים בארץ עני' והוציא אותו מעוני ורעבון לעשירות רב, ומנשה רומז לסוד התורה כי 'מנשה' אותיות 'משנה', תורה שבעל פה.

ברוך הוא תחילה את הקמח, איזו בעיה תהיה אז, שחלילה לא נעסוק בתורה, מה בכך, אם לא יעסקו בתורה ונמצא כי אינם נאמנים אזי יקח הקדוש ברוך הוא את הקמח. אך אם יהיה כך, ינטל הבחירה מבני אדם, כי כולם יראו בחוש כי אשר לא יעסוק בתורה נטלת ממנו הפרנסה ובודאי לא יפסיק אחד מלימוד התורה ונמצאת הבחירה בטלה. לפיכך תחילה מנסה הקדוש ברוך הוא את האדם אם יעסוק בתורה ומאמין לבורא העולם שיתן לו כל מחסורו, ושוב יתקיים בו 'כל המקיים את התורה מעוני סופה לקיימה מעושר'.

בעקבתא דמשיחא יש לה' יתברך להשפיע לנו פרנסה ועשירות כדי שנוכל לעסוק בתורה

אך כאן מגיע **האמרי נועם** ומחלק בין הדורות, כי עתה בעקבתא דמשיחא אשר ישראל הם נתונים תחת פגעי הזמנים, וקשה כח הסבל מרוב הצרות, ואין בנו כח לעסוק בעבודתו ותורתו, זולת אם יהיה לנו מקודם כל טוב בגשמיות, לא תחסר כל בה. על כן באמת מהראוי שהקדוש

זבולון לחוף ימים ישכון וגו' יששכר חמור גרם וגו' (מט, יז-יח). דרוש דרש **הגה"ק רבי משה אלשיך ע"ה** (תהלים פרק ד ועוד), כי יש כביכול ויכוח כנסת ישראל עם רבנו של עולם, בני ישראל אומרים 'אם אין קמח אין תורה', קודם תנה לנו עושר וממון ואחר כך נעסוק בתורה, מדוע מנסה הקדוש ברוך הוא אותנו תחילה בניסיון העוני לראות שעוסקים אנו בתורה גם מתוך עניות, תחילה ינסנו בניסיון העושר ויראה כי עוסקים אנו בתורה יומם ולילה לא ישבותו. אומר להם הקדוש ברוך הוא, לא יבצר לומר כי לי יש להאמין יותר מאנשי חלד הנתונים תחת שליטת הזמן, ללא ספק נאמן אני ממך, ואם כן למה תרצה שאקדים לך ממון ואאמין אותך שתעסוק בתורה, הפוך בה ועסוק בתורה מתוך דוחק, והאמין בי שאתן לך ממון מפירות התורה. ואם מה שאמרת 'אם אין קמח אין תורה' אני מהפכו ואומר 'אם אין תורה אין קמח'. עד כאן תורף דברי האלשיך הקדוש.

אם ילקח העושר למי שאינו מקיים את התורה תהבטל הבחירה בעולם ויש להבין, מדוע לא יתכן שיתן לנו הקדוש

ברזא דאח"ד

רמזים נפלאים על סדר הפרשה

כח התורה והתפילה כשהם יחד

תורה ותפילה]. ועל כך איתא (תנא דבי אליהו רבא א) 'דרך ארץ קדמה לתורה', והכוונה לתפילה כדבעי שהיא הקודמת ועמדת לו לאדם שיוכל לבוא לידי תורה ולהתגברות היצר כדכתבנו. והוא אמרם ז"ל (להלן פ"ג מ"ט) 'רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת', שיראת שמים הבאה לו לאדם מכח תפילתו היא העומדת להשגת החכמה ולקיומה באדם.

תורה עם דרך ארץ - התגברות על היצר כאשר התורה והתפילה כאחד

על פי הרמז 'דרך ארץ' גימטריא 'תפלה' הנזכר, ביאר הרה"ק האמרי יוסף מספינקא ע"ה (הקפות הקפה ד דרוש ג) מאמר משנתנו 'פה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עוון', שכאשר האדם מתייגע בתורה עם דרך ארץ שבגימטריא תפילה, יגיעת שניהם משכחת עוון, שבשניהם כאחד ניצול מלכוד לידי חטא. תפילה, כמו שראינו בדברי הבינה לעתים שהיא מצילה מן החטא. וכן תורה מצילה מן החטא כמו שאמרו בגמרא (קידושין ל) אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקין בתורה אין אתם נמסרין בידו. וכששניהם כאחד יחד, דהיינו שמקדים לעסוק בתורה קודם התפילה, התפילה משתבחת יותר ומקובלת ביותר, כן גם בתפילה נותן עיניו למעלה ומבין שהעיקר בחייו היא התורה הקדושה וההתנהגות כדברי התורה, הרי זה מקשר התפילה והתורה יחד, וכל אחד נותן לשני שיתעצם כוחו, ובכך כח הצלתם מן החטא כפול ומכופל. ונראה שזהו גם פירוש דברי הגמרא (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו', ניצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, וכיצד ירגיז את יצרו - באמצעות התפילה הנמשלת לחרב וקשת כנגד יצרו הרע. ואם לאו, יעסוק בתורה - ישתמש בכח התורה העומדת כנגד היצר. שהתורה והתפילה הם הדרך הבטוחה להתגבר על יצרו ולזכות לחיי העולם הבא.

שיסתכל על שפלות עצמו ועל רוממות ה' יתברך, שהם העומדים כנגד היצר היורד ומתעה ועולה ומשטין, שכשיראה שפלות עצמו יכנע לבבו ולא יבוא לידי חטא, ויזכה לנצח על ידי כך את היצר העולה למעלה ולהכריעו לכף זכות. ממילא יובנו שני השמות שנקראת התפילה, שהרי חרב וקשת אין פעולתם שוה, 'חרב' הוא לבא להילחם פנים אל פנים, ו'קשת' הוא לעומד רחוק. כן הדבר ממש בתפילה, שתי פעולות יש בה כנגד האויב המשטין, 'חרב' כנגד שעומד להסיטנו בקירוב מקום, ו'קשת' כנגד קטרוגו למעלה. שכח התפילה עומד כנגד פיתוייו בעולם הזה ובעולם הבא. בכך מובן שלפיכך הקדים יעקב אבינו ע"ה 'חרב' ל'קשת'. אף שבאופן הרגיל תחילת המלחמה מרחוק בקשת לרוך את התנגדות האויב ורק לאחר מכן כשמתקרבים ומגיעים פנים אל פנים נלחמים בחרב. כי בכך רצה להבינו שאין הכוונה למלחמה גשמית כפשוטה, לכך הקדים חרב לקשת, שכן היא דרכה של המלחמה הגדולה כנגד יצר הרע, ראשית המלחמה היא בחרב הרומזת על פיתוי והסתתו בעולם הזה בקירוב מקום, ורק לאחר מכן עולה ומשטין וכנגד זה אנו נלחמים בו בקשת.

יש להקדים תפילה לדברי תורה

עוד אמרו 'דרך ארץ' גימטריא 'תפלה' [כן איתא בספר דברים נחמדים (אבות אות ל"ד) לבעל בני יששכר בשם הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב ע"ה: 'אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה' (להלן פ"ג מ"ז). שמעתי מכבוד מחותני הקדוש מורנו הרב ר' צבי הירש זצוק"ל, 'דרך ארץ' בגימטריא 'תפלה'. והוסיף שם: נראה לי דגם בזולת הגימטריא יש לכנות התפלה בשם 'דרך ארץ', כמו שאמרו בגמרא (שבת י.) 'מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה' היינו התפילה שמתפללין מה שצריכין בעולם הזה רפואה ומזון וחיים וכיוצא, אם כן התפילה לפי זה 'דרך ארץ' הדרך שצריכין בארציות עולם הזה. הנה לפי זה בכאן מאמר התנא ברמז 'אם אין דרך ארץ - תפילה, אין תורה, ואם אין וכו', דשניהם כאחד דווקא טובים,

ואני נתתי לה שכם אחד על אחיה אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי (מח, כב). בדברי יעקב אבינו ע"ה נאמר (בראשית מח כב) שאמר ליוסף הצדיק ע"ה 'ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי'. ובתרגום אונקלוס תרגם 'ואנא יהבית לך חולק חד יתיר על אחך דנסיבית מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי'. וכן אמרו בגמרא (ב"ב קכג.) וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהלים מד ז) 'כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני', אלא 'חרב' זו תפלה, 'קשת' זו בקשה. הקשה הרב בינה לעתים ע"ה (דרוש סב) מדוע נמשלה התפילה דוקא לחרב וקשת, הן אמת שזמן התפילה נקרא בזוהר 'זמן מלחמה' [כמו שאמרו בזוהר (רעיא מהימנא פר' פינחס רמג): 'שמעו הרים את ריב ה' (מ"ה ו ב), ריב דצלותא, ריב דאורייתא, והאי קרבא דצלותא דערבית עד עלות השחר], אך מה יש בכלי זיין אלו שאליהם דימו את התורה והתפילה, הרי לא לחינם נמשלו זה בזה אם לא כדי ללמדנו [בשם החוזה מלובלין ע"ה אמרו שכמו הקשת עד כמה שמותחה ומקרב אותה אליו כן תפעול פעולתה למרחוק יותר. כן התפילה עד כמה שקרובה יותר לליבו, כך משפיעה ומרחיקה לכת, ובכוחה לבקוע שערי שמים].

וכן פירש דברים נכוחים וערבים, האויב הנלחם עמנו ניגש למלחמה בשני פנים, כדאיתא בגמרא (ב"ב טז.) 'יורד ומתעה ועולה ומרגיז'. ובלשונו: והנה, יש לנו אויב פנימי עצום ורב - יצרנו הרע. הוא נלחם בנו בשני פנים, אם בהיותו קרוב לנו, ואם בהתרחקו ממנו מאוד. כי כאן בא אצלנו, ופנים בפנים מתעצם עלינו להפילנו במכמורות העוונות בתוקף הסתתו. ועוד מעט הולך בדרך למרחוק, למעלה למעלה, עד מקום כסא כבודו יתברך, לפני בית דינו הצדק, ומשם עורך מלחמה נגדנו, מקטרג ומלמד עלינו חובה, ומעורר הדין להענישנו חלילה. וכנגדו עומד כח התפילה, שכאשר האדם מתפלל כראוי וכנכון זוכה להינצל משתי מלחמות אלו כאחת, ועל כך אמרו בתפילה (יבמות קה.) 'המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה', דהיינו

מילין וקירין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

יעקב אבינו ע"ה בירך את כל הדורות שתהיה בהם בחינת ההוספה בעבודה ה'

שכלו הזך ממדרגה למדרגה וזהו 'ויקרא לבנו', פירוש מי הוא בנו 'ליוסף' שמוסיף תמיד.

הענין הוא, שכל שמתקרב לגבי מלכא מבין עד כמה רחוק הוא ומתמלא תשוקה להתקרב לאור פני מלך חיים, ואז זוכה לעלות במדרגות העבודה, אך אז יודע שוב כי עדיין לא הגיע למשהו אל מול גודל גאון תפארתו יתברך, ובכיסופיו עולה ועולה על זה הדרך, עד שכל ימיו מלאים תשוקה נפלאה ועצומה לבורא עולם יתברך שמו, כהמעשה הידוע אשר פעם התארח רבינו **סעדיה גאון ע"ה** אצל אדם מכנים אורחים, ואף שלא הכיר המארח את אורחו הנכבד בכל זאת היה נוהג בו כבוד ויקר, וכאשר נודע לבסוף למארח מי הוא אורחו הגדול גאון ישראל וראש לחכמי הדור, נפל לפני רבינו סעדיה גאון בבכי ותחנונים שישלח על שלא כבדו ביתר עוז ותעצומות לפי כבודו הראוי לו, ואף שנהג בו כבוד ויקר כשאר אורחיו, הרי אילו היה יודע במי המדובר הרי היה מוסיף לכבדו לאין ערוך. ומאותה שעה היה רבינו סעדיה גאון מרבה לצער עצמו בכל מיני סיגופים, באומרו שבכל עת שהוא מוסיף להתעלות ממדרגה למדרגה, הרי הוא מבין עד כמה היתה פחותה עבודתו עד עתה, והרי אילו היה משיג מתחילה בגדלות הבורא כפי שהוא משיג עכשיו, הרי היה מתאמץ עוד יותר בעבודת ה'.

מוסיף והולך בקדושה על ידי 'קדש עצמך במותר לך'

וכך מבואר בכל ספרי החסידות, שעל האדם החפץ לעבוד את בוראו עבודה תמה להיות תמיד בבחינת 'מוסיף והולך', ולא רק בקיום המצוות והידורם אלא מוסיף מחול על הקודש, שכן מעלין בקודש ולא מורידין, והכונה לעלות את עניני החול והגשמיות לעשותם קודש, וכשמתעלה והולך מתקיים בו כל המוסיף מוסיפין לו, ורמז יש בדבר 'יוסף ה' עליכם וגו' ברוכים אתם לה', אימתי 'ברוכים אתם', כאשר 'יוסף ה' עליכם' שאתם מוסיפים מחול על הקודש, קדש עצמך במותר לך, ואז קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, שכאשר 'קידשה לשעתה' שמקדש עצמו במותר, 'קידשה לעתיד לבוא' שזוכה לקדושה בכל ימי חייו.

המלאך הגואל וגו' יברך את הנערים וגו', והקשו המפרשים, במה בירכו, הרי בפסוק לאחר מכן כתוב שברך את בניו ולא אותו, וביארו שהכונה 'את יוסף' כמו 'עם יוסף', שיעקב אבינו ע"ה בירך את מנשה ואפרים עם בחינת 'יוסף' דהיינו בחינת ההוספה בעבודת ה', וכדברי החוזה מלובלין ע"ה: 'יוסף' נקרא מי שחפץ תמיד יותר לעשות נחת רוח לו יתברך והולך מחיל מחיל אל חיל, ובכל עת חפץ יותר לעשות נחת רוח לפניו יתברך, כי כל מה שמשלים רצונו מוסיף לו אהבה וחפץ יותר להשלים רצונו ומוסיף לו אהבה וזה נקרא יוסף (זכרון זאת פר' וישב). וברכה זו היא על כל הדורות כאומרו (בראשית מח כ) 'בך יבורך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה'. וכן אמר הכתוב לדורות עולם (תהלים קטו יד) 'יוסף ה' עליכם וגו' ברוכים אתם לה', כשאתם נוהגים בבחינת 'יוסף' ומוסיפים בעבודת ה' אזי חלה בכם הברכה.

ובכלל הברכה לדורות כי המוסיף בעבודתו ומהלך דרגה אחר דרגה מביא את הברכה וממתיק את הדינים, כמו שכתב **במראה יחזקאל** (פר' מקץ ד"ה אתה) על הכתוב (תהלים קד לג) 'אזמרה לאלהי בעודי' שעל ידי 'בעודי' שמוסיף בעבודת ה' בזה 'אזמרה לאלהי' שממתיק הדינים, ועל דרך האמור (שם סח לה) 'תנו עוז לאלהים' שעל ידי העוז וההתחזקות להוסיף בעבודתו יתברך, ממתיק השם 'אלהים'.

הקרוב לה' כבן משתוקק מעצמו להוסיף עוד בעבודתו

וזו היא דרגה הנדרשת מכל אשר בשם 'בן' יכונה, שכן ידוע שיש בישראל בחינת 'בנים' ויש בחינת 'עבדים', ודרך זו שיהיו מוסיפים ומתקדמים בעבודת ה' היא בדרגת 'בן', כדכתב **בנועם אלימלך** (פר' ויחי ד"ה או יאמר ויקרבו): 'ויקרא לבנו ליוסף', לכאורה היה לו לומר 'לבנו יוסף'. אך הענין הוא מה שהאדם מקיים התורה שאינו עובר על מצוותיו אינו אלא במדרגת עבד שאינו עובר על מצותיו אינו אלא במדרגת עבד שאינו עובר על מצות אדוניו, אבל להיות נקרא 'בן' למקום צריך לעשות לעצמו גדרים וסייגים ולהוסיף בעבודה לפי

ויברך את יוסף ויאמר האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה המלאך הגאֵל וגו' יברך את הנערים (מח, טו-טז).

הנה כי כן מעיקרי קיום המצוות הוא שתמיד יהיה האדם בבחינת 'מהלך', וזו עבודת האדם בעולם הזה להיות תמיד הולך וגדל ממדרגה למדרגה יותר גבוהה ולא יעמוד במקום אחד, וכך מובא לאלפים בספרים הקדושים מהבעל שם טוב ותלמידיו ע"ה. ועל שם זה נקרא הצדיק 'מהלך', כמו שכתב **בקדושת לוי** (פר' בחקותי ד"ה אם בחקותי): נקרא הצדיק בבחינת 'מהלך' לפי שהולך ממדרגה למדרגה וכו', 'כל השונה הלכות' דהיינו שישנה 'בכל יום' הליכותו, שהולך בכל יום ויום למדרגה יותר גדולה, אז 'מובטח לו שהוא בן עולם הבא'. וזהו 'אם בחוקותי תלכו' דהיינו אם תדבקו בחוקותי אזי תהיו בבחינת מהלך, עד כאן לשונו.

ועל כן מצינו כתובים רבים המדברים כולם בלשון הליכה, 'אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' (תהלים קיט א), 'אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו' (שם קכח א), וכן נאמר (משלי כ ז) 'מתהלך בתומו צדיק', שכדי להגיע לתכלית שהיא קיום רצונו יתברך יש להיות הולך, ורק המלאכים נקראים 'עומדים' כיון שאינם יכולים לעלות ממדרגה למדרגה, אך עובדי ה' הם הנקראים הולכים, וכבר בישר הכתוב ליהושע הכהן הגדול 'ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה' (זכריה ג ז), כי האדם ההולך מדרגה לדרגה גדול מן המלאכים שעומדים על מקומם.

בפרט הדברים אמורים בארץ ישראל שם המקום מסוגל להכיר את מי שאמר והיה העולם, ועל כן יש לו לכל אדם להתהלך מדרגה לדרגה ולהוסיף יום יום בעבודתו של מקום, רמז על כך בכתוב (משלי כו ה) 'במקום גדולים אל תעמוד', 'במקום גדולים' הכונה לארץ ישראל שהיא מקום הגדולים הלא הם אבותינו הקדושים ע"ה, 'אל תעמוד' על מקום אחד בעבודת ה' אלא היה בבחינת 'מהלך', מוסיף והולך.

ובזה בירך יעקב את יוסף כנאמר (בראשית מח טו-טז) 'ויברך את יוסף, ויאמר, האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק, האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה,

יצא לאור ע"י מכון אור לישראל
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להפיץ ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראל

ובהדרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק ראשון: תחייתו של יהדות מרוקו הארת פנים ממרום

אפס, בחבל הדרומי של מרוקו אליו כמעט ולא הגיעו הגולים, הערים אשר בגלילות עיר המחוז מרקש (מרוקו), לא ניכרו כמעט השפעותיהם של המגורשים, מלבד עיר המחוז מרקש עצמה וכן עיר החוף מוגאדור, והעיר דאדיש שבהם הותירו המגורשים רושם כלשהו, הרי שבשאר החבל נותרו הקהילות במנהגיהן וסגנונם כמקדם. ואכן, לאורך ימים נוצרו פערי מעמדות ושינויי מנהג רבים בין קהילות צפון מרוקו, גליל פאס, שהיו להמשכה של גולת ספרד; ובין קהילות דרום המדינה, גליל מרקש, שיהודיהן נותרו במנהגיהם הקודמים.

צא ולמד ממה שכתב גדול רבני מרוקו כמאתיים שנה לאחר מכן, הגה"ק רבי יהודה בן עטר ז"ע:

"ותקנה שתקנו ק"ק פאס המגורשים, גירי אבתרייהם בכל ערי המערב חוץ מתאפיללת ואגפיה. ומראש (מארוקו) יש ויש. כל משפחה לפי מנהגה, דהיינו אותם שהם מזרע המגורשים שעושים המנהג הזה, יש שעושים מנהג המגורשים, ויש כדת; אבל כל שאר ארצות המערב, פאס ותיטואן ואלקצר וכל הגליל ההוא, ומקס, וצפור, כולם כמנהג המגורשים. וק"ק סביליאנוס אשר בדיברו עושים [מנהג] המגורשים גם כן, אבל ק"ק תאזא יש להם מנהג בפני עצמם."

אוצרות שאבדו

הרבה אוצרות רוח הביאו עמם גולי ספרד. ספרי חידושים ודברי תורה שלא שזפתם עין דפוס מעולם. אפס, הצרות הרבות שעברו על ראשי יהודי מרוקו, גרמו לאבדנם של רבים מהם ולזנחנותם של האחרים.

וכך מספר הגאון הנווד והמפורסם רבי רפאל אהרון בן שמעון זלה"ה, רבה של מצרים, בנו של הגה"ק בעל "צוף דבש" זלה"ה, ומחבר הספרים המפורסמים "נהר מצרים" ועוד, על אשר חווה בהיותו שד"ר של עיר הקודש ירושלים ת"ו לפאס, לפני כמאה שנה:

"הן בהיותי שמה בראשונה, בעת נדודי וגלותי בשליחות עיה"ק ירושלים ת"ו, התחלתי לחקור אחר עתיקותיה; אמרתי אל לבי: עיר הלזו, אשר הייתה מקום מפלט מחסה ומסתור ביום צרה מתגרת נוגש, לאבותינו ורבותינו הקדמונים זיע"א, מגורשי קשטיליא וסאר ערים בספרד הארורה, אשר משאתם יגורו אליהם, ומקצפתם תרעץ הארץ, לדעת גבורות חכמותיו ובינתם, אשר ידם רב להם בתורה ובמקצועות החכמה, מדע ותושיה, והיו לציץ נזר תפארת עם ישורון בארצות פזוריו, כידוע לכל מה הייתה חכמת רבותינו חכמי ספרד, בהיותם שקטים ושגונים במדינה ההיא, בטרם התהפך עליהם הגורל לאכזר ויטלטלם טלטול גבר, ומבית תענוגיהם גורשו בלי חמלה; והארץ הזאת שנתנה להם מדרך כף רגלם עליה, ללא ספק ימצאון בקרבה שרידי חכמתם, אשר השאירו אחריהם ברכה, רבותינו מגורשי ספרד נוחי נפש הנזכרים, אלה איפה הם?

ויגעתי ומצאתי אצל יוצאי חלציהם; ארגזים מלאים כתבי יד, ובהם חכמה ודעת, חוקי האלוקים ותורותיו, והמה טרף לשיני עש וסס. וזה היה כל פרי שעשוע יוצאי חלציהם, בעלי אוצרות החמדה הזאת, בעת פתחם את הארגזים מעת לעת, ובחלקת ידיהם יציגו יעבירו את האבק הנדבק על כתבי הקודש האלה, ומנשיקות פיהם יכבדום, ולמראה עין כזה ישעשעו נפשם רגעים ספורים לעתות מנויות בשנה, ולא עוד.

אנחה איומה התפרצה מקירות לבבי, עיני זלגו דמעות דם מתוגות רוח ועגמת נפש, ופעם לבבי אשיחה במנוח ראשי; לו עין הרבנים גאונים עולם מחבשי ספרי קדש הללו, תחזה כי כל יגיעם ועמלם ופרי לימודם מתוך דוחק וצרה, מתוך אנחה ושבר רוח, מתוך רדיפה על צואר חינו, מתוך פיזור הגוף והנפש יחד, אשר לא יסופר שמץ מנהו באוזני בן הדור בן זמננו אשר הסכין עם החופש והדורו, כי עתה אחוז פלצות ועצמותיו ירעדו כרוחץ בים הקרח ביום סגריר; הרי כל נחמתם אשר התנחמו על מר חייהם היא רק בחכמתם ותורתם אשר כתבוה על הגליון בדם נפש, ועתה יגיע כפם תאכלנו התולעת ברות לרמש זוחל; לו כזאת יראו, כי עתה אנחה חדשה עמהם גם בשכבם בקבר ובשינתם על יציע עפר, ובשגם נחו מהמיית התבל ושאוניה אשר לא השביעתם טובה, זאת תרגיז מנוחתם בלי ספק.

פניני אור החיים

השמחה מקורה במקום גבוה ויחי יעקב.

אחרי שקרא ה' את שם יעקב 'ישראל', עדיין נקרא הוא פעמים רבות בשם 'יעקב'. פעמים כך ופעמים כך. האם יש לזה כלל מתי הוא נקרא 'יעקב' ומתי 'ישראל'?

(אמנם על בני ישראל מובא, שבהיותם בדרגה גבוהה נקראים הם 'ישראל', ואילו 'יעקב' נחשב לדרגה פחותה מ'ישראל'. אולם על יעקב אבינו, שהיה תמיד במדרגה גבוהה, לא שייך לומר זאת). אומר האור החיים הקדוש דבר מפתיע: הדרגה הגבוהה הנקראת 'ישראל', היא בחינת קדושה עליונה והדרגה הגבוהה היא אינה סובלת צער ודאגה!

מפסוקים רבים מוכיח האור החיים הקדוש שבעת שהיה יעקב אבינו שרוי בצער, כגון באבלות אמו, או בפטירת רחל, או כשהיה יוסף רחוק ממנו, בכל המקומות האלו הוא נקרא בשם 'יעקב' (למעט מקומות אחדים בהם הוא נקרא 'ישראל', והאור החיים נותן בהם טעם). לעומת זאת, כשהיה בשלוה ושמחה, נקרא שמו 'ישראל'. ולדוגמה: מעת שבישרוהו כי עוד יוסף חי - 'ותחי רוח יעקב אביהם', מאז והלאה 'ויאמר ישראל', 'ויסע ישראל', ויאמר אלוקים לישראל, וכך עד שנודעה לו גזירת הגלות.

לכן גם - אומר האור החיים הקדוש - בשבת, בה מקבלים אנו את 'הנשמה היתירה' שמעלתה גבוהה, צריכים אנו לקרוא לשבת עונג, ולהרחיק מאיתנו עצבות וכעס. כי הקדושה העליונה, ממקום של שמחה וגדולה היא באה!

כרחם אב על בנים

'וירא ישראל את בני יוסף, ויאמר מי אלה'.

האם יעקב אבינו צריך לשאול את יוסף על מנשה האפרים 'מי אלה'?! והלא שבע עשרה שנה הם לומדים לפניו דבר יום ביומו. הוא בוודאי הכיר אותם היטב.

אומר האור החיים הקדוש כך:

כשעמד יעקב אבינו לברך אותם, רצה שהברכה תחול עליהם 'בתגבורת האהבה והחיבה'. הוא רצה שהברכה תבוא מכל הלב, ולכן שאל את יוסף 'מי אלה'.

כאשר יוסף הצדיק, בנו החביב, אומר 'בני הם', האמידה מעוררת את רגש הלב, ותתעורר אהבתו אליהם.

וכפי שמרומז בפסוק: 'כי מדי דברי בו - זכור אזכרנו עוד!'

זכות אבות

בכל תחילת שמונה עשרה אומרים אנו בברכה הראשונה, 'אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, ואלוקי יעקב'.

אומר האור החיים הקדוש, זה כוונת יעקב אבינו באומרו, טרם ברכתו, 'האלוקים אשר התהלכו לפניו אבותי אברהם ויצחק, האלוקים הרועה אותי, מעודי עד היום הזה'.

הוא התכוון לעורר בכך את זכות האבות הקדושים. הוא מזכיר את 'אברהם ויצחק', וגם את עצמו רומז, 'האלוקים הרועה אותי'. רק לאחר שהזכיר זכות אבות, התחיל להתפלל 'המלאך הגואל אותי - יברך את הנערים'. וזוהר חסדי אבות - ומביא גואל לבני בניהם!

לימוד התורה הכנה לגאולה

'כיבס ביין לבושו' - 'עד כי יבוא שילה'.

מספר פעמים בפרשיות התורה, מדגיש האור החיים הקדוש כי הגאולה השלמה תהיה בזכות מצוות עסק התורה. אומר האור החיים הקדוש:

'כיבס ביין לבושו' הוא רמז על 'יינה של תורה' כפי שמכנים חז"ל את דברי התורה. מלך המשיח הנקרא 'שילה' הוא בבחינת התורה, ורק באמצעות התורה יהיה לגואל את 'לבושו' שהיא המלכות.

אם לא זכות התורה, תצטרך הגאולה לבוא באמצעות היסורים רחמנא ליצול, המרומזים בהמשך הפסוק 'ובדם ענבים'.

אולם הטוב ביותר שיהיו בני ישראל עוסקים בתורה, 'כיבס ביין לבושו', ובאמצעות התורה תהיה הגאולה השלמה בב"א.

תמכין דאורייתא

'יששכר חמור גרם וגו', ויהי למס עובד'.

מאלף אותנו האור החיים הקדוש דרך חיים: 'ויהי למס עובד' הוא המס שאמורים כולם להעלות ל'בן תורה'. פרנסתו של לומד התורה מוטלת על הכל.

אנשים עמלים לפרנסתם ומרוויחים, ומעלים מתוך רווחיהם ליששכר שהוא לומד התורה. כך עשה זבולון שהיה עוסק למסחרו 'לחוף ימים ישכון', ומעניק מחלקו ליששכר לומד התורה.

ומסיים האור החיים הקדוש: וכן בכל דור דור.

לכל אחד תפקידו המיוחד לו

'איש אשר כבדתו בדרך אותם'.

מבאר האור החיים הקדוש: איש אשר כבדתו - הכוונה לפי הברכה הראויה לכל אחד, כפי בחינת נשמתו וכפי מעשיו.

לכל אחד יש את מעלותיו ואת תפקידיו.

יש את מעלת הכהונה, יש מלכות, יש כתר תורה, יש גבורה, יש עושר, ויש הצלחה.

יעקב אבינו התכוון בברכתו לברך את כל אחד כפי ברכתו המיוחדת הראויה לו. המלך במלכות, הכהן בכהונה, כל אחד שיצליח בתפקיד המיוחד לו.

אל תחפוף בהצלחת זולתך, לכל אחד יש את ההצלחה המיוחדת לו.

עם זאת, כשמאחדים כולם, מרוויח כל אחד גם ממעלות האחרים, כשם שהמלך פועל עבור כולם, וכך בשאר המעלות.

וזהו סיום הפסוק: 'איש אשר כבדתו - בדרך אותם'.

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

הוי גולה למקום תורה

יששכר חמור גרם רבץ בין המשפטים (מט יד).

ביאר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, בהקדם דברי המדרש (בראשית רבה צט י): **יששכר חמור גרם, חמור גרם אותו, וכי מניין היתה לאה יודעת שבא יעקב, אלא נהק החמור ושמועה קולו ויצאת לקראתו.**

לאה אמנו יצאה לקראת יעקב על ידי ששמעה את קול חמורו, ואמרה לו שיבוא לאוהלה, ונפקדה אז ביששכר. וזהו אומרו: 'חמור גרם', פירוש, החמור הוא זה שגרם שיששכר יהיה רובץ בין המשפטים ולא יהיה מיושב תמיד במקומו. כי הגם שלא הייתה כוונתה לטובה, עם זאת היה למראית עין נראה שלא כהוגן, ובגלל זה שיצאה לאה נגור על כל בני התורה, שהם משבט יששכר, שהיו נעים ונדים ולא יהיו מיושבים במקומם.

וכך ממשיך האור החיים הקדוש ואומר: **והוא טעם שבני תורה, שהם ענפי יששכר, יסובבו מעיר לעיר, כי המעשה הבלתי נכון יוליד ענפיו, והיא לאה עשתה דבר שהוא למראית העין חוץ מדרך המוסר, גם היוצא ממנה ימצאנו כדרך זה.**

יחד עם זאת, הגם שבבסיסה נחשבת הנהגה זו של תלמידי החכמים - לגלות למקום תורה ולקחת את מקל הנדודים בידיהם - כהנהגה שהתקבעה אצלם כעונש, אולם מבחיר האור החיים כי לאמיתו של דבר: **וואף על פי כן חפצים בעמלה של תורה בנועם**, היינו - לזכות ליהנות מנועם צוף התורה הרוחני הטהור, הגם שאין בו מההנהגה הגשמית.

הנדודים, הטרחה, טעם הגלות והטלטלות הרבות אותם עוברים תלמידי החכמים במסעם התמידי לקניית תורה ויראת שמים, הרי הן כאין וכאפס בעיניהם לעומת האור העצום הצפון להם בהיותם מבקשי ה' וקרובים אליו באמת ובתמים.

מסופר על הרמב"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זיע"א, אשר עוד טרם התקרבנותו לדרך החסידות נודע שמו ככל קצוין ארץ כגאון הדור והדור, והנה נדהמו כולם לראותו מכתת רגליו בדרך למעזריטש - להסתופף בצל המגיד הגדול, להתאבק בעפר רגליו, להתחמם לאורו ולשתות מבארו הזכה.

העז אי מי להציג בפניו את התהייה-קביעה הבאה: **ו'דאי מתחרט רבנו על שהטריח עצמו ללכת את המרחק הרב למעזריטש'.**

'אכן כן, בהחלט הנני מתחרט' הגיב הרבי בשניות, 'על כך שהלכתי לשם, ולא רצתי'...

זוכר היה הגאון רבי יוסף דוב הלוי סולובייצקי זצ"ל, לימים רבה הנודע של העיר בריסק ומחבר ספרי 'בית הלוי', את אשר סיפר לו דודו הגאון רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל, בשנים בהם למד בישיבת וולוז'ין, את כל מעשה תקפו וגבורתו של הגאון הנודע רבי שלמה קלוגר זצ"ל, כי גדול הוא מאוד בתורה ובדבר ה' זו הלכה, ובלבו של רבי יוסף דוב גמלה ההחלטה לגלות למקום תורה, לעזוב את מקום מגוריו ברוסיה ולנסוע אל העיר ברודי שבמדינת גליציה, כדי להתאבק בעפר רגליו של גאון הדור רבי שלמה קלוגר ולשתות ממימיו הזכים.

עם החלטה זו באה השאלה המתבקשת 'כסף מנלן?' רבי יוסף דוב היה באותם ימים במצב כלכלי קשה מאוד, ובקושי היה לו לפרנסת היום

יום, לפת במלח ומים במשורה. לא היה לרבי יוסף דוב ממי לבקש עזרה, ופרשת הכסף ההכרחי עבור הנסיעה הטרודה מאוד את רבי יוסף דוב שנפשו חשקה לשמוע וללמוד את תורתו של רבי שלמה קלוגר.

חלפו כמה ימים ורבי יוסף דוב רואה בבית הכנסת מספר אורחים שנוזמנו לעיר, והנה הוא שומע את שיחת האנשים כי אורחים אלו נוסעים אל העיר ברודי, אלא שנותרו כאן ללינה של לילה אחד כדי לנוח ולאגור כוח להמשך הנסיעה. באותם רגעים חלף רעיון בראשו של רבי יוסף דוב ופניו אורו. מאת ה' הייתה זאת בכדי שהוא יוכל להצטרף אליהם בנסיעה לברודי.

לא המתין רבי יוסף דוב אפילו רגע ותיכף הוא ניגש אל האורחים, בוחן אותם במבט חודר, ומשיזה כי אחד מהם לבוש בבגדי עגלונים, הושיט לו את ידו לברכת שלום עליכם, וניגש היישר אל העניין: שמעתי שהיו אומרים כי אתם בדרככם לעיר ברודי, והיות ויודע אני כי הדרך ארוכה לפניכם, יש את נפשי להציע לכם את עצמי כעוזר לעגלון. הלא בוודאי תשמחו לשוליה שיעמוד למינכם בטיפול בסוסים, להאכילם שחת ולהשקותם מים, וגם לאחוז מפעם לפעם במושכות כאשר תבקשו לתת תנומה לעיניכם. אכן אין נחתום מעיד על עיסתו, אבל במקום שאין אנשים היה איש, וברצוני לבקשכם כי תקחו אותי כעוזר.

חיך העגלון מלוא פיו ואמר: יסלח לי כבודו, אבל דומני שיותר מתאימים אתם להיות מיושבי בית המדרש מאשר להצליף בסוסים, האותיות הקטנות קרובות אליכם יותר משיחתם של עגלונים. אבל נחא, רצונו של אדם זהו כבודו, ואם נפשכם חשקה במלאכת העגלונות, מה טוב ומה נעים. אדרבה ואדרבה, נשמח לקחתכם כעוזר מובהק לעמוד על ימיני לסמכני.

מה משכורתך, ידידי, ומה שכר תטול בעד מלאכתך? תהה העגלון בעוזרו החדש. ורבי יוסף דוב נענה לו בעדינות: אומר לכם את האמת, זקוק אני ביותר להגיע אל העיר ברודי, ומכיון שאין לי דרך אחרת להגיע לשם, נכון אני לשמש כעוזר לעגלון, ובלבד שתדאגו לי במשך כל הדרך למזון ולמחיה ולמקום נאות ללינת הלילה, עד שבעז"ה נבוא לברודי.

תמימותו של העוזר מצאה חן בעיני העגלון. מתחילה חשב שהעוזר עתיד לבקש ממנו סכום כסף על עבודתו, אך משראה כי מסתפק הוא במועט, נחה דעתו עליו וידע כי מקח טוב עשה. הודיע לו העגלון, כי מחר בבוקר השכם, תיכף לאחר סיום תפילת שחרית במנין הראשון, אנו יוצאים לדרך. היה נכון להיות שם בשעה זו, לבל תפסיד את ההזדמנות להגיע לברודי.

אדהכי והכי מיהר רבי יוסף דוב להכין את עצמו לקראת הנסיעה. ראשית ארז את מטלטליו המועטים והכניסם לתוך מזוודה קטנה. לאחר מכן פנה אל כיכר השוק, שם עברו עגלות רבות ואף עצרו להפוגה קצרה, והתבונן בתשומת לב מרובה במעשי העגלונים. הביט איך הנוהג בסוסים מחזיק את המושכות וכיצד הוא מכה בשוט. גם הוסיף ובחן היטב את הצורה בה עושי המלאכה מטפלים בסוסים, מאכילים ומשקים אותם ומכניסם אותם לקראת הנסיעה.

מסתבר שכשרונותיו הגאונים של רבי יוסף דוב עמדו לו היטב בבירור סוגיות עמוקות בש"ס,

ללון בעמקה של הלכה עמומה ולאסוקי שמעתא אליבא דרבנותינו הראשונים והאחרונים, אולם בכל הקשור לתורת הסייסות וחכמת העגלונות לא עלתה בידו ללמוד כל זאת על רגל אחת. כי הנה לא חלפה שעה קלה מאז שעלו כולם על העגלה הנוסעת לברודי והעגלון מוסר את המושכות לידיו של רבי יוסף דוב, והנה העגלה עומדת להתהפך. הסוסים נטו לצדי הדרך, וסירבו לחזור לכביש הסלול.

העגלון לא היה צריך יותר מזה כדי לתהות על קנקן האמיתי של העוזר שנוסע איתו. הוא הבין מיד כי אותו אברך צעיר אינו עגלון ואינו עוזר לעגלון, אלא אברך גרידא שביקש לנסוע לברודי ומצא בו את הפתרון. משום מה, העגלון לקח את הדברים כפגיעה אישית ולא חפץ ללמד זכות על רבי יוסף דוב שלא הייתה לו כל ברירה אחרת. בכעסו פתח העגלון ושפך קיתון של רותחים בפניו של עוזרו האומלל: רואה אני כך שלא תצלה לעגלונות וגם ללמוד תורה אינך רוצה, מה יהא בסופך, לא רב ולא עגלון, ונמצאת קרח מכאן ומכאן. אך כל זה אינו מתרץ את השאלה האחת והיחידה: למה רימיתני?! מדוע טענת באוזני שעוזר עגלון אתה בעוד שאין אתה אלא אדם לא יוצלח שאפילו לקשור גבו של סוס אינו יודע. ובהתלהטות הדברים הרים העגלון את ידו ויתן את מתנת ידו בפניו של רבי יוסף דוב ההומם.

בענותנותו הרבה הצדיק עליו רבי יוסף דוב את הדין. הוא לא התקומם נגד העגלון שהכה ואף לא השיבו על כל העלבונות. רבי יוסף דוב הבלוג על עלבונו, ואדרבה, השפיל את עצמו בפניו כשאמר לו שאכן הוא מודה ומתוודה שאין הוא עוזר עגלון מהשורה וכי אין לו כל מושג בעבודה עם סוסים. אך עם כל זאת מתחייב הוא לו שמכאן ואילך הוא יהיה זהיר ביותר וישמור על הסוסים שילכו בדרך המלך מבלי לנטות ימין ושמאל.

מחוסר ברירה החליט העגלון להניח לרבי יוסף דוב להמשיך במלאכתו, אולם התרה בו לבל יעשה מלאכתו רמיה. אפס שהסוסים הרגישו היטב מי הוא זה המחזיק במושכות, ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו ויודעים הסוסים אמה העגלון המגושם הוא זה שמחזיק במושכות ואמה אותם בשוט ללא רחמים, או שהמושכות מצויות בידיו של אדם עדין נפש ורך לבב שאינו מסוגל להחזיק בשוט ולהלקות שוב ושוב. כיון שכן החליטו הסוסים ללכת בעצלתיים והיו מתקדמים לאיטם, עקב בצד אגודל.

עדיין החזיק העגלון בכעסו על העוזר הזה שאינו מתאים למלאכתו, והנה הוא רואה שהעגלה מתנהלת בכבודות ובאיטיות, העוזר אכן מחזיק במושכות והסוסים מהלכים על הכביש, אלא שאין הם מתקדמים כראוי וכרצוי, משל הם בטיל שלאחר אכילת החמין בבוקרו של יום השבת. קצף העגלון מאוד ויחלוק לעוזרו עוד מהלומות וסטירות לחי כהנה וכהנה, תוך כדי שהוא מלווה את המכות בשלל דיבורי חרפות וגידופין.

רבי יוסף דוב המשיך להיות מהנעלבים ואינם עולבים, שמועים חרפתם ואינם משיבים. הוא לא ענה כלום לעגלון רק פניו הזכות העידו על כאבו הפנימי. כשהעגלון נרגע מעט מכעסו, שוב המשיך רבי יוסף דוב להנהיג את העגלה כשהוא אומר לעצמו ששווה לקבל את יסורים אלו באהבה ובלבד שיזכה לקבל פניו של גדול הדור רבי שלמה קלוגר וללמוד את תורתו.

בשנות הרעב, לעומת זאת, אכילת בשר כשר אינה נחשבת למצוה.

מעשה היה במרכז מסחרי הומה אדם, אדם חטף תיק שהושאר ללא השגחה. הוא החל לברוח, אך במהרה חשד שהתיק עלול להכיל חומר נפץ. כיון ששמע קול 'תקתוק' שבקע מהתיק, מתוך פחד, רץ הגנב לשטח פתוח, הניח את התיק והחל לצעוק ולהזהיר את כל האנשים להתרחק מהתיק, כדי שלא יפגעו הסובבים. כפי שחשב כך היה, פצצה נמצאה בתוך התיק, ונמנע אסון גדול מאוד על ידי מעשיו, בכך שסילק את התיק הציל רבים מאסון. עוברי אורח שרדפו אחריו, חשו אשמה על שחשדו בו כגנב, וכולם היללו אותו כגיבור.

אולם, עד ראייה אחד, שראה את אותו אדם בוחן את התיק בתחילה, ידע שכוונתו האמיתית היתה לגנוב. הוא שמר את המידע לעצמו עד שנודע לו שהגיבור הוזמן לשמש כ'עד' בחופה.

כאן עולה השאלה ההלכתית: גנב, הנחשב לרשע - פסול לעדות, ומשום כך קידושין שנערכו על בסיס עדותו עלולים להיות בטלים, השואל פנה למסדר הקידושין בשאלה האם הנישואין חלים על פי ההלכה.

התשובה לשאלה זו נמצאה בדברי האור החיים הנ"ל.

שכן בדומה למשל של האור החיים - מתן כוס יין משוכה נחשב לגמילות חסד, המצוה שנוצרה בסופו של דבר, 'טיהרה' את הכוונה הזדונית הראשונית. ובאופן דומה, במקרה של הגנב"בסיפור, אף על פי שכוונתו מתחילה היתה לגנוב, מעשיו הובילו בסופו של דבר למצוה גדולה - הצלת חיים רבים מאסון. זהו כוחה של מצוה!

הגאון **רבי דן פלוצקי זצ"ל** בספרו **'כלי חמדה'** מיישב את דברי רבינו, שיש לחלק בין עבירות שבין אדם למקום, לבין עבירות שבין אדם לחבירו. במעשים שבין אדם למקום, גם מחשבה רעה, דורשת כפרה. אולם בעבירות שבין אדם לחבירו, עיקר האיסור הוא שלא יגרם היזק לחבירו - אסור בסופו של דבר לא נגרם היזק, אין צורך בכפרה.

לדבריו, אדם שרצה לאכול בשר חזיר ואכל טלה, מכיון שרצה לחטוא בין אדם למקום - צריך כפרה. אך במקרה של האור החיים, אדם שרצה להשקות את חבירו סם ובסוף השקה אותו יין, וכן במקרה השבטים שבסוף יצאה מזה תועלת, והוא הדין בנידון הגנב במעשה הנ"ל - אין צורך בכפרה, שכן לא נגרם היזק.

אולם יש מתרצים את דברי רבינו האור החיים, שהסיבה לכך שיש חובת כפרה גם כשכפופעל לא עשה איסור, היא משום שבכל אופן היתה מחשבה לאיסור, אך במקרה של השבטים לא היתה במחשבתם כלל כוונה לעשות איסור, אלא אדרבה, הם חשבו שהם מקיימים מצוה בכך שדנו את יוסף על פי דין תורה.

ואחרים מתרצים, שמכיון שהשבטים התוודו ועשו תשובה שלימה, ויוסף הצדיק שמע כיצד הם מתחרטים על מעשיהם, וגם הוא מחל להם, לכך הם פטורים אף מדיני שמים על הצער שגרמו לו. כיון שהחטא נמחל הן מצידם, והן מצד יוסף הצדיק.

לפי תירוצים אלו, הגנב שאמנם התברר לבסוף שהציל רבים, צריך עדיין כפרה או על עצם מחשבתו הרעה, או משום שעדיין לא התוודה על חטאו.

מלאכה המחיה את בעליה בשעת הדחק, והנה קודם נסיעתי לא ידעתי כלום בכל הנוגע לסוסים, ועתה הפכתי לבעל נסיון.

ביקש העגלון להפסיק את דעתו של רבי יוסף דוב ואמר לו כי הוא משוחרר מתפקידו כעוור, וכי מעתה ואילך, עד הגיעם לברודי, הוא יהיה אורחו האישי. אולם רבי יוסף דוב לא הסכים לשמוע מזה כלל, והוא אמר לו שאין בדעתו לחזור בו מההסכם הברור שביניהם כי הוא ישמש כעוור עד הגיעם לברודי, ואכן כך היה. רבי יוסף דוב המשיך לשבת לצידו של העגלון עד שהגיעו לעירו של רבי שלמה קלוגר, אליו גלה ללמוד תורה מפיו.

ולעניין זה שבני תורה תמיד נעים ונדים ממקומם יש להסמיך את מה שפירש רבינו **ה'אור החיים' הקדוש** על הפסוק שבתחילת פרשת בחוקותי (ויקרא כו ג): **'אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹת תִּשְׁמְרוּ וְעִשְׂתֶּם אֹתָם'** (האופן השביעי): עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל (אבות פ"ד מ"ד) 'הוי גולה למקום תורה', שצריך לכתת רגליו ממקום למקום ללמוד תורה, וצא ולמד דבריהם ז"ל בגמרא (חגיגה ה): כי כולן היו גולים ללמוד, ויש שהיה הולך ששה חדשים וחוזר כמו כן לעסוק ביום א', והוא אומר 'אם בחקתי' שהיא עסק התורה, צריכים ש'תלכו' ממקומכם אחריה, גם כדי שתהיו פנויים אין נכון ללמוד והוא בביתו כי יטרדוהו בצורכי הבית, לכן יעזוב איש את אביו ואת אמו ויסע ממקומו ללכת אחריה.

גניבה שהפכה למצוה

לאחר מות יעקב אבינו, חששו אחי יוסף שמא יוסף ינקום בהם על מעשיהם. הם פנו אליו בבקשת מחילה בשם אביהם, יוסף הצדיק, השיב להם בחיוב ואמר: **וְאֵתֵם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, אֲלוּקִים חֲשַׁבָה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב** (בראשית נ ב).

רבינו **ה'אור החיים הקדוש'** זיע"א משווה זאת למקרה שבו אדם התכוון לתת לחבירו כוס רעל, אך בטעות נתן לו כוס יין משוכה. במקרה כזה, לדבריו, לא עשה שום חטא, ופטור מכל עונש אפילו בדיני שמים.

אולם, רבים תמהו על דבריו: שהרי דרשו חז"ל את הפסוק (במדבר ל יד) 'וְהָשֵׁם יִסַּח לָהּ', שאדם שהתכוון לבצע עבירה, אף על פי שבפועל לא עבר עבירה, עדיין הוא זקוק לכפרה.

וכדברי רש"י שם בשם הספרי: "במה הכתוב מדבר, באשה שנדרה בנוזר ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שצריכה סליחה, ואע"פ שהוא מופר. ואם המופרים צריכים סליחה, קל וחומר לשאינן מופרים".

לדוגמה, אם אדם אכל בשר כשחשב שהוא אינו כשר, ורק בדיעבד התברר שהבשר היה כשר, עדיין נחשב לו הדבר כחטא והוא זקוק לכפרה.

כיצד אם כן מתיישבים דברי רבינו האור החיים עם דין זה? הרי יוסף עצמו אמר שאחיו התכוונו להרע לו, כיצד יתכן שהתוצאה הטובה, פוטרת אותם מעונש על כוונתם הרעה?

הגאון **רבי יצחק שמעלקיש זצ"ל**, רבה של "לכוב", בספרו **"שירת בית יצחק"** (י"ד ח), מיישב את הסתירה, ומבאר את הבדל בין שני המקרים. בשני המקרים, הכוונה הראשונית היתה להזיק, אולם, במקרה של אחי יוסף התוצאה הסופית היתה מצוה - 'להחיות עם רב', שהיא האכלת בני אדם

עם תום שלשת ימי המסע שהיו רוויים בהתקפות ומכות מצידו של העגלון לעוורו האומלל, הגיעו אל גבול ארץ גליציה ויסורו לאחת האכסניות שבשולי הדרך ללינת לילה. סיבבה ההשגחה הפרטית ובאותה אכסניה התאכסן גם אברך שבשחר בחרותו למד בישיבת וולוז'ין והכיר את רבי יוסף דוב כמי שמלבד היותו נכדו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין הרי הוא גם תלמיד חכם מופלג בעצמו. והנה רואה האברך כי העילוי הגדול משמש כאן כעוורו של העגלון, הנה הוא מאכיל ומשקה את הסוסים והנה הוא סוחב את מזוודות הנוסעים מהעגלה אל תוך האכסניה.

מחזה מפליא זה עורר את האברך לספר זאת לבעל האכסניה, אתו הספיק להתיידד, ועד מהרה טרח בעל האכסניה לספר זאת בלחשיפה לכל באי האכסניה: הלא ידעתם אם לא שמעתם את החזיון המוזר הזה כי הנה אברך זה העובד כאן כעוורו של העגלון הוא נכד של גדול דורנו והוא בעצמו כלי מחזיק ברכה, עילוי מפואר, ולמרבה הפלא מצא לעצמו עבודה בזויה שכזאת.

הייתה האכסניה כמרקחה עד שהשמועה הגיעה לאוזניו של העגלון. אחד מבאי האכסניה החליט שעליו לברר את טיבה של הפרשייה עד תום, ומיהר ליידע את העגלון בזהותו של העוור בו הוא לא הפסיק להתעמר. תחילה לא האמין העגלון למשמע אוזניו וחשב כי המספר חומד לו לצון, אולם המספר מיהר והביא אליו את האברך שהכירו משיבת וולוז'ין והוא העיד בפניו שברור לו כמאה עדים שהוא ולא אחר העילוי הנודע, נכדו של רבי חיים מוולוז'ין.

ככל שהיה העגלון איש המוני ומגושם, אולם חרדה לכבוד התורה הייתה בו. הוא סבר לחשוב כי מדובר באדם המבקש לברוח מבית המדרש כי אין תלמודו עולה לו יפה, והנה מתברר לו כי מדובר בעילוי שכל עולם הישיבות חדר לשמו, ולא זו בלבד אלא שהוא גם ממשיך שלשלת הזוהר של גדולי הדור.

בצעדים כושלים הלך העגלון לחצר האכסניה, שם עדיין היה רבי יוסף דוב טרוד במלאכת ניקיונם של הסוסים וארגונם לשנת הלילה. בקול בוכים החל העגלון לבקש את מחילתו של רבי יוסף דוב ויתחנן בפניו כי יסלח לו על כל מה שהתעמר בו. העגלון אמר לו כי נודע לו מי הוא, וחלילה אין הוא רוצה להיענש על פגיעתו בכבוד התורה וחכמיה.

חיך רבי יוסף דוב והשיב לעגלון: תמנה עיניך מה מקום יש כאן לבקשת סליחה ומחילה? אילו על דברי תורה היית מכני, היה מקום אולי לבקשת סליחה, שכן אחרי ככלות הכל ידיעותי בתורה גדולות ומרובות משלך. אבל עכשיו שעל עסקי עגלונות וסוסים הכית אותי, הרי שבוודאי הצדק מצוי עימך, כי ברור הוא הדבר שאני בור ועם הארץ בעיניינים אלו. לא זו אף זו: היות והתכוונת לטובתי, ללמדני פרק בהלכות סוסים ועגלות, להודיעני את דרך האחיה במושכות והנהגת הסוסים, הרי שבוודאי עשית ונהגת כדין המלמד שהותר לו להלקות את תלמידיו.

לא נחה דעתו של רבי יוסף דוב עד שהכריז בהתרגשות: דע לך כי אני הוא זה שצריך לבקש מחילה ממך, שהרי טורח רב ואי נעימות גרמתי לך כשהצרתני בפניך שיודע אני להיות עוזר לעגלון בשעה שלא ידעתי מאומה, עד שבגללי ירדו הסוסים מהכביש והיו מהלכים בעצלתיים. כמו כן, אסי תודה אני לך על שבימים אלו השקעת מכוחך כדי ללמדני אומנות, את מלאכת העגלונות שהיא

מתיבתא אור החיים

באשה אחרת, מותר לאשתו להטעותו ולבוא אליו באופן שיהיה סבור שבא על הערוה. ולכאורה תמוה הרי עוברת בזה על 'לפני עיור', שמכשילה אותו להתכוין לעבור עבירה. אך לפי מה שנתבאר שאם בסוף קיים מצוה אינו צריך כפרה כלל, מיושבים דברי הלבוש, כיון שבביאה על אשתו הוא מקיים מצוה.

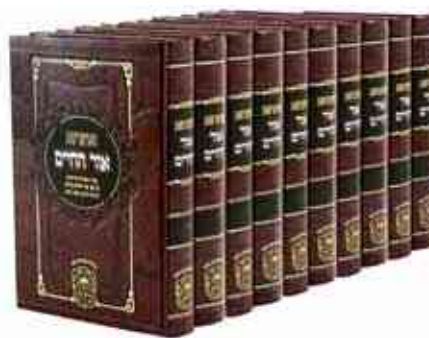
ובדברי תורה (מונקאטש, שביעאה אות פה) כתב שכן מוכח מדברי הגמרא (נזיר כג.) שהבא על אשתו וחשב שהיא אחותו אינו צריך כפרה, כיון שבביאה על אשתו קיים מצוה.

אך בבית אהרן (מגיד, ח"ה איגלאי מילתא אות י) ובשם מרדכי (הורוויץ) הקשו על תירוץ זה, מהמובא בגמרא (קידושין פא:) ברבי חייא בר אשי שהיה פרוש מאשתו, ועשתה עצמה כזונה ותבעתו, וכל ימיו היה מצטער ומתענה על שהיה רוצה להישמע לה. ומבואר שאף שאם היה שומע לה היה מקיים מצוה כיון שבא על אשתו, מכל מקום צריך כפרה. ויישבו המפרשים לדעת הבית יצחק, שגם אם היה בא עליה לא היה מקיים מצוה, כיון שכבר קיים פריה ורביה, ואף ממצות עונה היה פטור, שהרי היה פרוש ממנה כמה שנים, ובהכרח מחלה לו על עונתה, או מפני שהיה זקן וכבר לא היה חייב בכלום. גם יש לומר שהיה מצטער ומתענה לגודל צדקותו ופרישותו, אף שלפי האמת לא היה צריך כפרה על כך.

והשקוהו כוס יין שפטור, שהוא משום שקיים בזה גמילות חסדים, ואם היה עני קיים גם מצות צדקה.

וכתב בבית יצחק, שלפי זה דעת רבה (מנחות סד.) שהפורש מצודה בשבת לצוד בה דגים, והעלה בה תינוק ודגים פטור, צריך לומר שהכוונה שפטור לגמרי ואינו צריך אפילו סליחה וכפרה. אך הכלי חמדה (פלוצקי, אות ד) הקשה מנין שהכוונה שפטור לגמרי, שמא על כל פנים לוקה מכת מרדות. עוד הקשה שתירוצו זה אינו מיישב לדעת רבא (שם) הסובר שהפורש מצודה בשבת להעלות בה דגים והעלה תינוק ודגים חייב חטאת, אף שקיים מצוה בהצלת התינוק.

והוסיף הבית יצחק, שכן מבואר גם מדברי הלבוש (י"ד סי' קנז ס"ב), שמי שהעלה ליבו טינא

כתב רבינו (בראשית נ כ): 'ואתם חשבתם וגו' אלהים חשבה לטובה'. והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים.

האחרונים הקשו על דברי רבינו מהמבואר בגמרא בקידושין (פא:) שאשה שקבלה על עצמה נזירות ושתתה יין ונטמאה למתים, ולא ידעה שבעלה היפר לה את הנזירות, צריכה כפרה וסליחה, ועליה נאמר (במדבר ל יג) 'אִישָׁהּ הַפֶּרֶם וְהָיָה יִסְלַח לָהּ'. ומבואר בגמרא שהוא הדין במי שהתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, שצריך כפרה וסליחה. ולא כדברי רבינו שמי שהתכוין לעבור עבירה ולא עלתה בידו, אינו מתחייב כלום, וזכאי גם בדיני שמים.

ובישוב דברי רבינו כתבו האחרונים בכמה אופנים:

בספר בית יצחק (שמלקס, י"ד ח"א סי' ח אות ח) תירץ, שדברי הגמרא בקידושין אמורים באופן שהתכוין לעבור עבירה ועלה בידו דבר רשות, שצריך על כל פנים סליחה וכפרה על מחשבתו, אך אם התכוין לעבור עבירה ועלתה בידו מצוה, אינו צריך אפילו כפרה וסליחה על מחשבתו. וכן תירצו רבים מן האחרונים. ובספר דברי תורה (מונקאטש, שביעאה אות פה) הביא תירוץ זה בשם תלמיד אחד, וכתב שלפי זה צריך לפרש מה שדימה רבינו למי שנתן כוס מות לחבירו

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

הישועה שנפתחה בלב

שלום רב למזכי הרבים,

שנים ארוכות הרגשתי תקוע, הייתי בן 19, אבל לא הצלחתי לקרוא מתוך הספר, היו לי קשיים גדולים בקריאה. כשניסיתי לשבת וללמוד, פשוט לא הצלחתי. המילים היו חסרות משמעות בעיני, הרגשתי רחוק מאד מהעולם של החברים שלי, שהיו שקועים בלימוד.

יום אחד, מתוך תסכול עמוק, החלטתי לעלות לצינון של **האור החיים הקדוש** זיע"א בהר הזיתים. עמדתי שם ליד הצינון, עם לב פתוח, ודיברתי אל ה'. "ריבונו של עולם, בזכות הצדיק, נפתח לי את העינים והראש שאוכל לקרוא ולהתחבר לתורה! אני רוצה ללמוד, אני רוצה להבין, אבל אני לא מצליח!"

לא עבר זמן רב, ובדרכי חזרה הביתה בלילה, קראו לי ההורים בהתרגשות. "קרה משהו מדהים!" אמרו לי. "היום הגיע אלינו אדם מיוחד, שכבר עשר שנים שפיתח שיטה בקריאה ומלמד איך לקרוא, והוא בדיוק מה שאתה צריך!"

נדהמתי. רק לפני כמה שעות עמדתי ליד קברו של האור החיים הקדוש וביקשתי ישועה - וכבר עכשיו היא התגלגלה אליי בדרך שלא העליתי על דעתי. באותו רגע הבנתי, בעומק הלב, שזכות הצדיק פעלה בשבילי.

מאז, הכל השתנה. הקריאה הפכה קלה יותר, הלימוד הפך למשמעותי, והעולם של התורה, שפעם נראה רחוק כל כך, נפתח בפניי. אני מודה לה' על החסד הגדול שעשה איתי, ועל שהראה לי בדרך כל כך ברורה שהוא תמיד שומע את התפילות שלנו, במיוחד כשהן יוצאות מכל הלב.

מודה לכם על כל פעלכם להפצת תורתו של האור החיים הקדוש

א.מ.מ.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת ויחי תשפ"ה
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון י"ב
ויחי תשפ"ז

הסכם יששכר זבולון

קדימת זבולון ליששכר בברכה

פרשתנו - פרשת ויחי, היא החותמת את ספר בראשית. בכל חותמי ברכה, וגם עיקרה של פרשת ויחי היא ברכות יעקב אבינו לבניו קודם מותו.

בין שאר ברכותיו, בירך יעקב אבינו את שבטי יששכר וזבולון, וכה היו דבריו אליהם (בראשית מט יג-טו): "זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אֲגִיט ויִרְכְּתוּ עַל צִיד: יִשְׁשַׁכֵּר חֲמֹר גָּרָם רִבְץ בֵּין הַמִּשְׁפָּתִים: וַיֵּרָא מִנְּחָה כִּי טוֹב נָתַתְּ הָאֶרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיֵּט שְׁכֻמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס עֶבֶד."

והנה, יששכר גדול היה מזבולון בשנים ובתורה, ואילו בברכה קדמה ברכת זבולון לברכתו.

כיוצא בדבר אתה מוצא בברכת משה רבינו, שם נאמר (דברים לג יח-יט): "וְלִזְבֻּלֹן אָמַר שְׁמֹךְ זָבֻלֹן בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשַׁכֵּר בְּאַהֲלֶיךָ: עֲמִים הָרַ יִקְרָא שֵׁם יִצְחָק וַיִּבְחֹר זִכְרִי צֶדֶק כִּי שָׁפַע יָמִים וַיִּנְקֹוּ וּשְׁפָנִי טְמוּנֵי חוֹל."

תורה בטוהרתה

לביאור הענין נקדים מעשה.

מן הישיבות הגדולות ביותר בעולם, היא ישיבת לייקווד שבאמריקה. יסדה וכוונה והעמידה **הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל**, בימי שואה וחורבן, טיפחה והגדילה למן ראשיתה אשר היתה מצער, והנה עתה רבתה מאוד.

יחיד בדורו היה רבי אהרן קוטלר, אשר לא אמר נואש ולא נכנע לרוחות הסוערות שבחוץ. את כל מרצו וכוחותיו השקיע בישיבתו אשר פתח בעיר לייקווד, וזמן רב טרח על מנת לשבר את אוזניהם של הבחורים והוריהם כי בתורה יש לעסוק בלא שום תערובת זמורת זו, ולהשקיע את כל הזמן כולו אך ורק בלימודה בטוהרתה ללא שום תוספת אחרת.

בשמאלה עושר וכבוד

מלבד זאת, הוצרך ראש הישיבה לכתת את רגליו על פתחי נדיבים ולדבר על ליבם למען יפתחו את כיסם ויתנו מכספם בעבור החזקת הישיבה.

לא קלה היתה דרכו של רבינו, ועם הזמן נתנה בו הזקנה את אותותיה, וכבר קשה היה הדבר עליו עד מאוד. ומכיון שכך, החליטו בהנהלת הישיבה לערוך 'דינר' - אירוע גדול ומכובד, ואל האירוע יזמינו את כל העשירים והנכבדים, ושם ישא ראש הישיבה מדברותיו בקהל עם ועולם, ובעזרת ה' ישאו הדברים פרי והגבירים יפתחו את ליבם למען הישיבה.

כאש מתלקחת

ואכן כך הוה. קבעו זמן ושכרו אולם מפואר, והנה הגיע היום המיועד. רבי אהרן הקדים את בואו כדי לפקח על כל הנעשה שיהא מוכן ומזומן כראוי לקבלת פני האורחים הנכבדים. סקר את השולחנות, בחן את העובדים, והתכונן לקבל בעצמו כל אורח ולכבדו בכבוד הראוי לו.

אמנם, תוך כדי הילוכו עלתה במוחו של ראש הישיבה

קושיא חזקה על דברי הרמב"ם, אשר נסתרים לכאורה מגמרא מפורשת. למולו ראה אברך תלמיד חכם מופלג מבני הישיבה, אשר הגיע למקום לסייע מעט בארגון האירוע, אך רבי אהרן שכח עתה מכל הנעשה, ולא ראה דבר מן המתרחש סביבו. רק הקושיא עמדה מול עיניו, ובאברך זה העומד מולו - ראה את האפשרות לפתרונה.

מיד ניגש רבי אהרן אל האברך, והרצה בפניו את הקושיא הכבדה. הלה ניסה את כוחו ביישוב הקושיא, אולם דבריו לא התקבלו על לב ראש הישיבה, וכך החלו השנים מתפלפלים ביניהם בעומק הסוגיא, בקולות רמים ובסערה גדולה.

בינתיים החלו האורחים הכבודים מגיעים, אנשים המורגלים כי בכל מקום מקבלים אותם בגיונוי כבוד ויקר, והמתינו כי ראש הישיבה יגש אליהם ויכבדם. אולם איש לא ניגש, כי רבי אהרן עודנו עומד ומשוחח בלימוד עם אותו תלמיד חכם, ולא שת ליבו אליהם כלל.

כדרכה של תורה - וכדרכו של רבי אהרן אשר נודע בחריפותו ובריתחא דאורייתא שבו - הנהגה היוכח בקולות וברקים ובצעקות רמות. וכך עמדו שועי תבל וסוחרים ידועי שם, אישי ציבור ונכבדים, ולא הבינו את המתרחש לנגד עיניהם.

משתעשעים ומתלהטים

מנהלי הישיבה ומארגני ה'דינר' ניסו בעדינות לרמוז לרבי אהרן כי אין המוזמנים רואים את מעשיו בעין יפה, האולם מלא, ויש לפתוח את האירוע ולגשת אל בימת הכבוד. אולם גם כאשר שמע אותם רבי אהרן, לא נענה לדבריהם והמשיך בשלו. "עזבוני עכשיו, הן אתם עוסקים בהחזקת התורה, אולם אני עוסק בתורה עצמה". ורק לאחר שעלה בדעתו חידוש גאוני המיישב את הקושיא כהוגן ומתיישב על הלב, והסוגיא באה על מקומה בשלום - נרגע רבי אהרן, עלה אל בימת הנשיאות ופתח את האירוע בפנים מאירות.

לא נוכל לספר כי העשירים ראו את יגיעת התורה ועמלה, והכפילו את תרומתם. באותו הדור לא הכירו גם הטובים שביניהם במעלת התורה. אולם כל הנוכחים שם - וכן אנו השומעים את דבר המעשה - ראו בעיניהם את מעלת התורה ואהבת התורה שפיעמה בלבו של רבי אהרן קוטלר, וכיצד יש להשתגע ולהתלהט אחריה, בלי להתחשב בכסף ובזהב.

ותומכיה מאושר

סוף סוף החל ה'דינר'.

את המשא המרכזי נשא ראש הישיבה רבי אהרן קוטלר, וייחד את דבריו על הענין אשר בו אנו עוסקים - שטיפות יששכר וזבולון. מתוך שכנוע פנימי עמוק הסביר למשתתפים עד כמה גדולה היא מעלת התורה, ומה רבה היא הזכות להיות מן העוסקים בה. ולא זו בלבד, אלא שגם תומכיה מאושר, כי מי אשר יסייע ביד

חבירו לעסוק בתורה ויפרנסנו בכבוד - יזכה לשכר בעולם הבא ממש שכרו של לומד התורה בעצמו. וכך המשיך בתיאור ססגוני, כיצד עתידים לשבת בחורי הישיבות יחד עם תומכיהם העשירים בגן עדן, ולעסוק בתורה יחדיו, וגם מחזיקי התורה יבינו את דבריה ממש כלומדיה. ואף שבזה העולם לא למדו בבא קמא ובבא מציעא, ולא עסקו בדברי ה'קצות' וה'נתיבות', שם בעולם הבא ישבו ועטרתיהם בראשם ויתענגו מזיו השכינה, כי חלוקה שווה היא, וככל אשר למד הלומד - יזכה התומך.

נהגו הנוכחים מן הדברים המרתקים, ועתה הגיע זמנם לעבור בסך ולהרים את תרומותיהם למען הישיבה. איש איש עבר ונתן כיד ה' הטובה עליו.

עשיר יענה עזות

אמנם, אחד העשירים אשר ידע את דרכו של רבי אהרן, המחנך את תלמידיו לעסוק בתורה כל ימיהם ולא לרכוש מקצוע ולצאת לאחר זמן לעולם המסחר, החליט לגשת אל ראש הישיבה ולשאול בפניו שאלה מתריסה.

פתח העשיר ואמר: "ידוע בעולם כי ראש הישיבה פיקח גדול הוא. אולם לפי מה שאמר לנו בדרשתו הערב, אינני מצליח להבין את הנהגתו. הלא ישנם בישיבה בחורים חכמים ומוכשרים, אשר אם יצאו לעולם המעשה ודאי יצליחו בעסקיהם ויהיו עשירים מופלגים. אך ראש הישיבה מיינץ להם שלא לעשות כן, אלא להישאר בישיבה ולעסוק בתורה. ואני עומד ותמה, הלא אם כל אחד ממחזיקי התורה יזכה בתורת הלומד הנעזר על ידו, אם כן לשם מה עליהם לסבול חיי דחק ועוני, ולבסוף לשבת בעולם הבא יחד עם אותו עשיר שתמך בלימודם. וכי לא מוטב היה להם לעסוק במסחר ולהתעשר, ולהחזיק אפילו כמה לומדים, ויחד עם זאת ליהנות מכל מנעמי העולם הזה ולנחול שני עולמות. וכי אין זו עסקה טובה, שאותה אמור כל סוחר טוב להעדיף - לזכות בתורה ובממון יחד. הרי 'בצל החכמה בצל הכסף', ולעולם הבא שניהם שווים וכולם יודעים את התורה. הנה אני עצמי עשיר גדול הנני, נהנה מחיי העולם הזה, ועתיד אני לזכות גם לעולם הבא, ומדוע לא יעשו כן כולם".

לשמע הדברים, שררה דממה באולם, הכל המתינו למוצא פיו של ראש הישיבה, וביקשו לשמוע מה יענה על דברי הקנטורין.

אנו עמלים ומקבלים שכר

ובאמת, במאמר המוסגר נזכיר כי על מדוכה זו כבר עמד **רבינו החפץ חיים זיע"א**, אשר גם אותו שאלו מעין שאלה זו. והוא השיב, על פי מה שאמרו חז"ל (**בבא מציעא** לח.) כי "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו", כי מה שיקבל במתנה הנאתו פחותה ממה שיקבל בעמל ויגיעה. וכך גם תומכי התורה, אמנם יזכו לעולם הבא כפי מה שיזכו הלומדים, אולם עדיין יחסרו את הנאת הקנין והבעלות שתהיה למי שעמל בעצמו להבין את דברי התורה.

אשריך בעולם הזה

אולם רבי אהרן הרעים בקולו לשמע השאלה, וזעק: "אכן, עולם הבא יהיה לך, אולם מה בדבר העולם הזה. וכי סבור הנך כי אתה הוא הזוכה לשני עולמות. לא ולא. וכי טעמת מימך את טעמו המתוק של לימוד גמרא ורמב"ם, של יסוד נפלא מבית מדרשו של ה'קצות' או קושיא עצומה של רבי עקיבא אייגר. זהו הטעם האמיתי של העולם הזה, טעם ההתמדה והלימוד, ולא טעמים מזוייפים של מאכלים כלים ובתים אובדים. אין לך הנאה בעולם הזה כהנאה הבאה מלימוד התורה".

ועוד הוסיף רבי אהרן על דבריו, והביא את הפסוק הנזכר, 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך'. והביא שם רש"י את דרשת חז"ל, כי "זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה".

אך יש להבין, אם כל מעלתו של זבולון היא במה שמסייע ליששכר, ועל ידו עוסק יששכר בתורה בבית המדרש, אם כן ראוי היה לכאורה להקדים את יששכר - שהוא העיקר, על פני זבולון - שהוא רק האמצעי לעסק התורה.

אלא, על פי יסוד הדברים יתבאר הענין כמין חומר, ויתפרש הפסוק כך: 'שמח זבולון בצאתך' - בצאתך מן העולם, רק אז יוכל זבולון לשמח. אולם בזה העולם, אין שמחה אמיתית אלא למי שעוסק בתורה בעצמו, ולא למי שתומך בתורת אחרים. פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומי שוכנס אל בית המדרש רואה את הלומדים שמחים ומתענגים בתורה. אך זבולון אינו נהנה מחיי העולם הזה, כי כל ימיו גדושים בכעס ומכאובים, שמה ילילח חבירו יותר ממנו ואולי יפסיד את עסקיו. ורק ביציאתו מן העולם ישמח.

זהו טעם הקדמת זבולון ליששכר, כי מי שמוכן לסבול בעולם הזה וליהנות רק בעולם הבא, ובכל זאת תורם מממנו להחזקת לומדי תורה הנוחלים שני עולמות - ראוי הוא לכבדו ולהקדימו.

סיים רבי אהרן קוטלר ואמר: "זוהי האמת - ואין בלתי. העשיר אין לו הנאה ושמחה בעולם הזה, כי רק לומדי התורה יש להם סיפוק ממעשיהם ושמחים כל ימיהם. ומיהו העשיר האמיתי - הלא הוא השמח בחלקו. על כן ראוי הוא בעל הממון להעריכה, על שמוכן לתת מכספו לעשיר, השמח בחלקו ובחלק תורתו, ומשום כך הקדימו הפסוק". - וכאן פנה רבי אהרן אל העשיר הנדמה ואמר לו: "אם חפץ אתה ליהנות מן העולם הזה - צא ולמד, לך לך אל בית המדרש וקבע עתים לתורה, ותעסוק בך כפי יכלתך, וכך תזכה לנחלת שני העולמות".

קודם לברכה

מבקשים אנו להוסיף כאן נקודה, אשר תהא כפתיה והקדמה לכל ענין יששכר וזבולון אשר מבקשים אנו לעסוק בו כאן.

כבר הזכרנו כי פעמיים קדם זבולון ליששכר בברכה, הן בברכת יעקב והן בברכת משה.

אך מה באמת פשר הדבר, מדוע קדמה ברכת זבולון לברכת יששכר.

כבר הקדמנו בזה את תירוצו של רבי אהרן, אולם דברים אלו עמוקים ונשגבים המה, ומבקשים אנו לתת בהם פשט וביאור.

שותפות יששכר וזבולון

הנה, יששכר וזבולון שותפים היו, ובכל מקום מוצאים אנו את שניהם יחד, הן בברכות יעקב ומשה, הן במסע הדגלים ובקרבנות הנשיאים, והן בנחלותיהם בארץ הסמוכות זו לזו.

שותפות זו - שותפות נצח היא, שכן בכל הדורות שותפים מחזיקי התורה המאושרים יחד עם לומדי התורה המחזיקים בעץ החיים, ועל ידי תומכי התורה מתרבים הספסלים בבתי המדרשות, ולומדי התורה הולכים הלך וגדול - כן ירבו.

וכך דרשו חז"ל (במדבר רבה יג ז): "למה זכה זבולון

להקריב שלישי, לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממנו ליששכר, כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה, ולא יתבטל מלעסוק בתורה".

שמעון אחי עזריה - לעזמת הלל ושבנא

בדומה לזה מצינו בריש מסכת זבחים (ב), שם נזכר התנא 'שמעון אחי עזריה', וכתב רש"י שם: "על שם שעזריה עסק בפרקמטיא וסיפק צורף שמעון אחיו בשעה שהיה עוסק בתורה, והתנו ביניהן שיהא חלק לעזריה בשכר תלמודו של שמעון, כדאמרין בסוטה (כא.) 'אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' לא כשמעון אחי עזריה, לפיכך נקרא על שמו, שלמד על ידו".

הזכיר רש"י את דברי הגמרא במסכת סוטה. אלא שעוד איתא שם כי הפסוק (שיר השירים ח ז) "אם יתן איש את כל הון ביתו בְּאֵהָבָה בּוֹז' יְבוֹזוּ לוֹ" מדבר על הלל ושבנא, אשר היו שני אחים, הלל עסק בתורה ושבנא עסק בסחורה. המעשה על הלל הזקן ידוע לכל, שעסק בתורה מתוך עוני רב, כמבואר בגמרא במסכת יומא (לה): שלא היה בידו כסף לשלם לשומר בית המדרש, ולא הכניסו לשמוע את שיעורם של שמעיה ואבטליון, ועלה הלל על הגג ושמע את דברי התורה משם, ולא השגיח בכך שיוורד עליו שלג עד שקפא שם, וכמעט שלא נסתכן, ובשבת קודש ראוהו והורידוהו וחיללו עליו את השבת להפשיירו, ובזכות מסירות נפשו על התורה הגיע למקום שהגיע.

והנה לאחר זמן בא שבנא אחיו של הלל, והצעתו בפיו: "הבה נחלוק את נכסינו, אתה תתן את חלק תורתך, ואני אתן לך את מחצית ממוני". ועל כך דרשו שם את הפסוק 'בוז יבוזו לו', כי אין ההסכם מועיל אלא למי

רבי אהרן הרעים בקולו לשמע השאלה,

וזעק: "אכן, עולם הבא יהיה לך, אולם

מה בדבר העולם הזה. וכי סבור הנך כי

אתה הוא הזוכה לשני עולמות. לא ולא.

וכי טעמת מימך את טעמו המתוק של

לימוד גמרא ורמב"ם, של יסוד נפלא

מבית מדרשו של ה'קצות' או קושיא

עצומה של רבי עקיבא אייגר

שבא קודם הלימוד ומסייע ללומד לעסוק בתורה, אולם לאחר שלמד תורה מתוך הדחק, אי אפשר לקנות את זכות תורתו בעד כל הון שבעולם.

כל עמל האדם לפיזו

אך באמת גם ההסכם מראש צריך תלמוד. היכן מצינו כדבר הזה, שימכור אדם את שכר מצותיו. וכי גם מצות נטילת לולב יוכל אדם לקיים בעד חבירו. הלא כל ישראל מצווים בתלמוד התורה, הלומד - לומד, ומי שאינו לומד - מה יועיל לו הממון.

אמנם שמועה שמענו כי ישנם צדיקים הטובלים במקוה גם בעבור אלו שאינם טובלים, וממשיכים עליהם רוח טהרה לעורר זכות עליהם. אולם ודאי אין זה נחשב להם ממש כמי שטבלו בעצמם.

יציאת זבולון לסחורה

עוד ראוי לנו לדקדק בפסוקי התורה המתארים את ברכות זבולון ויששכר.

על זבולון נאמר בברכת משה רבינו 'שמח זבולון בצאתך', היינו בצאתו לסחורה. ולהיכן יצא זבולון, דבר זה מברכת יעקב למדנו, 'זבולון לחוף ימים ישכון, והוא לחוף אניות'. כי אניותיו של זבולון היו יוצאות למרחקים בים הגדול ומביאות סחורה בדרך הים, ונחלתו שימשה כמין גשר בין ארץ ישראל לשאר ארצות.

עול תורה

לעומתם ישבו בני יששכר באהלה של תורה, מהם היו

חכמי הסנהדרין, ואת הפסוק המדבר ביששכר, דרשו חז"ל (בראשית רבה צח יב) על עמלה של תורה, וז"ל: "וירא מנוחה כי טוב" זו התורה, שנאמר (משלי ד ב) 'כי לקח טוב נתתי לכם'. זאת הארץ כי נעמה' זו התורה, (איוב יא ט) 'ארוכה מארץ' וגו'. 'ויט שכמו לסבול', עולה של תורה, 'ויהי למס עובד', אלו מאתים ראשי סנהדרות שהיו משבטו של יששכר".

קידוש שם שמים בפירותיו של יששכר

עוד דרשו חז"ל, כי פירותיו של יששכר גדולים ומשובחים היו, והיה זבולון אחיו נוטל ומזכרם בארצות, והיו אומות העולם רואין אותם ומתמיהין עליהם ועל שבחם, ושואלים מהיכן באים פירות אלו, והיו בני זבולון משיבים אותם כי מחלק יששכר באו - חלק לומדי התורה, ובזה היה מתקדש שמו יתברך בריבים.

וכן דרשו חז"ל בברכת משה רבינו לזבולון, שם נאמר (דברים לג יח-יט) "וְלַזְבוּלֹן אָמַר שִׁמְחֵךְ זְבוּלֹן בְּצֵאתְךָ וְיִשְׁשָׁכָר בְּאֵהָלֶיךָ: עַמִּים הֵם יִקְרְאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק", ואמרו חז"ל (ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פ"ק שני, ד) כי אחר שבאו הגויים לשם סחורה, היו מבקשים לראות את בית המקדש, ורואים את ישראל מקיימים תורה אחת לאלקים אחד, וברוב התפעלות היו מהם שהיו מתגידים ומעלים זבחי צדק לה'.

שכר הדודאים

והנה, עצם לידת יששכר וזבולון היתה בדרך נפלאה, על ידי שמצא ראיוב דודאים בשדה וביקשה רחל את הדודאים מלאה אחותה, והשיבה לאה (בראשית ל טו) "הִמְעַט קָחְתָּךְ אֶת אִשִּׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת דּוֹדָי בְּנִי", ורחל ענתה (שם) "לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוֹדָי בְּנִי". אז יצאה לאה לקראת יעקב ותאמר לו (שם פסוק טז) "אֵלֶי תָבוֹא כִּי שָׁכַר שִׁכְרְתִּיךָ בְּדוֹדָי בְּנִי", ואכן בא יעקב לאהל לאה ונולד יששכר.

ואמרו חז"ל (בראשית רבה עב ה): "אמר רבי לוי, בא וראה מה יפה היתה סרסורותו של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם, שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל, יששכר וזבולון, יששכר יושב ועוסק בתורה, וזבולון יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר, והתורה רבה בישראל".

פשוטו לשון הכתובים היא שרק יששכר נולד ממעשה זה, אולם נאמנים עלינו דברי חז"ל כי בזה הלילה הרתה לאה את יששכר וזבולון.

המעט קחתך את אישי

ברם יש להבין מה שאמרה לה לאה לרחל 'המעט קחתך את אישי'. וכי קלה היא בעיניה מה שעשתה רחל שמסרה לה את הסימנים, וכל נישואיה ליעקב בזכות רחל היו, וכיצד יתכן שבאה והתריסה כנגדה כי היא זו שלקחה ממנה את אישה.

ובאמת כבר אמרו על כך כי עשתה רחל מעשיה בהצנע גדול, עד אשר לא הבינה לאה כלל כי סימנים מוסרת אחותה בידה, ונדמה היה לה כי אין אלו אלא דינים והלכות שמלמדת היא אותה.

אכן, זהו על דרך המוסר, אך בעומק הדברים מבואר בדברי לאה לרחל, כי עדיין לא נטלה את כל חלקה, הראוי לה עם יעקב אבינו, וסוד עמוק טמון בזה, ונבקש לטעום ממנו בקצה המטה.

רחל - עלמא דאתגליא

הנה, בספרי רבותינו המקובלים נקראת רחל 'עלמא דאתגליא' - עולם גלוי. כי על רחל נאמר (בראשית כט יז) כי היתה "יָפֶת תֶּאֱרָר יִפְתַּת מִקְרָא", וודאי יופי המוזכר בתורה אין כוחו יפה רק בחיצוניות אלא בפנימיות, יופי המורה על עולם זך וטהור, נקי ואמיתי.

וכן מצינו בבניה של רחל, ביוסף נאמר (בראשית לט ו) "יָפֶה תֶּאֱרָר יִפְתָּה מִקְרָא", ושהיה איש מצליח. ועל בנימין נאמר (דברים לג יב) "וְיִבִּין קִתְּפִיו שָׁכָן", שנבנה בית המקדש בחלקו, אך לא בעין עיטם הגבוה עשרים ושלוש אמה יותר מהר הבית, "שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו" (רש"י שם).

משכן שילה נבנה בחלקו של יוסף, ושני בתי המקדשות בחלק בנימין, הכל בחלק רחל שהיא מעלמא דאתגליא,

כי בבית הגדול שורה שכונה ומתגלה הגילוי האלקי הטוב והיפה בעולם.

לאה – עלמא דאתכסאי

לעומתה, לאה היא עלמא דאתכסאי, עולם פנימי ורוחני ביותר. ומשום כך היתה צריכה להינתן בחלקו של עשו, אשר גם אצלו היו חלקים טובים בפנימיות, וכפי שכתב **רבינו האריז"ל** על הפסוק (**בראשית** כה כח) **"וַיֵּאָהֶב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו"**, כי היו גנוזים בעשו נשמות רבי עקיבא ורבי מאיר, שמעיה ואבטליון, והוצרכו להוציאם משם (ראה **'פרי עץ חיים'** שער ראש חודש חנוכה ופורים פרק ג). ומלבד זה הלא יכול היה עשו לשמח את יעקב ולפרנסו, ולתמוך בו בעולם הזה. אולם כאשר נטל יעקב את הברכות לא הותיר בזה שום חלק לעשו הרשע, ולו בבחינת תומך תורה. עלה בידינו, כי יששכר וזבולון נולדו בשכר הדודאים שמסרה לאה לרחל. ולאה היא בבחינת 'עלמא דאתכסאי', מקום נפלא מאוד ומכוסה מעין כל.

אילפא ורבי יוחנן

וכדי להגיע לעומק הענין, נקדים בזה עוד הקדמה אחת, מענין אשר עסקנו בו בהרחבה במאמרנו לפרשת וישב, ועתה נזכירנו בקצרה. בגמרא **במסכת תענית** (כא.) מובא מעשה על שנים מגדולי האמוראים, אילפא ור' יוחנן. שניהם עסקו בתורה בעמל ויגיעה, ולא מצאו מזון די סיפוקם, על כן עזבו את בית המדרש וביקשו לצאת לסחורה. בדרכם עברו שני החכמים בסמוך לכותל אחד, והחליטו לשבת ולנוח שם מעט ולאכול את ארוחתם. אותו כותל רעוע היה, והנה שומע ר' יוחנן שיחת מלאכי השרת, ואחד מהם אומר: "הבה ונפיל את הכותל על שני אלו, המניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה". השיבו המלאך השני, כי אחד משני אלו מתקיימים לו השעה, ועתיד להיעשות ראש ישיבה, על כן יש לחוס עליהם ולא להורגם. שמע ר' יוחנן את הדברים ושאל את חבירו אילפא האם גם הוא שמע. אולם אילפא לא שמע כלום, ומכיון שכך הבין ר' יוחנן כי כלפיו הדברים אמורים. מיד שב למקומו לעסוק בתורה, ואכן הצליח בתלמודו עד שנעשה ראש הישיבה הגדולה בעיר טבריה, אשר בה חיבר את התלמוד ירושלמי. ואילו אילפא המשיך לחיי המסחר, אולם לא שחח את תלמודו והיה קובע עתים לתורה.

אף חכמתי עמדה לי

חלפו שנים, ואילפא שב למכורתו, וביקר בבית המדרש. ושם שמע מן היושבים, כי מלך ר' יוחנן חבירו ונעשה לראש הישיבה. אמרו לו הלומדים: "אלמלא עזבת, והיית עוסק בתורה כחברך, היית אתה מתמנה לראשות הישיבה". אמר להם אילפא: "וכי סבורים אתם כי שכחתי דבר אחד מתלמודי". וכאן קם ועשה מעשה. עלה אל ספינה שעמדה שם, וטיפס אל ראש התורן הגבוה, והכריז כי הכל יכולים לבוא ולהציג בפניו ברייתות ששנו ר' חייא ור' אושעיא, והוא ימצא להם את מקורן מן המשניות ששנו רבי. ואם תהיה וול ברייתא אחת אשר לא ימצא לה מקור - מיד יפיל עצמו מן התורן אל המים ויטבע.

עומק הים מכוסה בעלמא דאתכסאי

ונראה כי עומק גדול יש בדברים אלו. כי הים הוא בבחינת 'עלמא דאתכסאי', ועל פני המים אין רואים מאומה, אולם במעמקים - שם רמש ואין מספר, חיות קטנות עם גדולות. הרי זה עולם פנימי ומכוסה. ועולם זה - הוא עולמה של לאה. וכן מצינו בקריעת ים סוף, כי מי הוא שירד ראשון לים - נחשון בן עמינדב למטה יהודה, מבני בניה של לאה. כי כך היא דרכם של בני עלמא דאתכסאי, הקופצים אל תוך הים ואינם חוששים.

ברכת עורף

בזה יש לבאר את ברכת יעקב ליהודה בפרשתנו, שאמר לו (**בראשית** מט ח) **"הוֹדֶה אֹתָהּ יוֹדוֹךָ אֲחִיךָ יָדְךָ בְּעֶרְךָ אֲבִיךָ"**. ולמה ברכו בברכת עורף, שכן שתי תורות

להם לישראל - תורה שבכתב ותורה שבעל פה. תורה שבכתב ניתנה בגלוי, בחינת 'פנים', אך תורה שבעל פה - באתכסאי ובבחינת 'עורף' שאינו גלוי. ולשם לימוד התורה שבעל פה יש לעבור דרך ים התלמוד הסוער בקושי ופירות ואיבעיות, לשוט במעמקי ולבלוש אוצרותיו, ותופשי משושי התורה ופורשי מכמוריהם הם אלו אשר יתנו בים דרך ובמים עזים נתיבה.

הכנת הגאולה

אם כן, על ידי הדודאים יצאו יששכר וזבולון מעולמה הגלוי של רחל ובאו אל עולמה המכוסה של לאה, ליתן כח חדש בעלמא דאתכסאי. ומכיון שהיתה לאה בעלמא דאתכסאי, הרגישה טרונא בליבה כלפי רחל וטענה 'המעט קחתך את אישי', על כן נתנה לה רחל את הדודאים.

ומכל מקום, לידת יששכר וזבולון מכוחה של רחל והדודאים, יש בו סיוע שיש בו ממש להבאת הגאולה. וזבולון יוצא לחוף אניות ומספק מזון לאחיו יששכר, וכן על ידו 'עמים הר יקראו' ויתקדש שם שמים בבואם לקרוא בשם ה' בבית המקדש. זהו עומק דברי חז"ל במה שאמרו (**בספרי** דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שנד, יט, הובא לעיל) כי הלך זבולון למרחקים והפליג בים הגדול לסחורה, ב'עלמא דאתכסאי', ומשם באו עמו סוחרים ארץ להכיר בגדולת ה' יתברך, ונסעו לראות את בית המקדש, ולא זזו משם עד שהתגירו. כי זהו ענין הגאולה, לעמן ישמעו רחוקים ויבואו.

עוד דרשו בספרי שם, כי בחלקו של זבולון יאספו את החילזון עבור התכלת שבציצית. ונראה כי גם כאן נרמזה הגאולה העתידה, שהרי שכן מצות ציצית יהא לעתיד לבוא, כמו שדרשו חז"ל

שתי תורות להם לישראל - תורה שבכתב ותורה שבעל פה. תורה שבכתב ניתנה בגלוי, בחינת 'פנים', אך תורה שבעל פה - באתכסאי ובבחינת 'עורף' שאינו גלוי. ולשם לימוד התורה שבעל פה יש לעבור דרך ים התלמוד הסוער

(**שבת** לב:) כי "כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים".

יששכר כאחליך

והנה הקשה **רבינו האור החיים הקדוש** (**דברים** לג יח), מה יש לו לזבולון לשמוח בצאתו לסחורה, הלא בכל עניני העולם הזה אין שום טעם לשמוח, כמו שאמר **קהלת** (ב כ) **"וְלִשְׂמֹחָהּ מֶה זֶה עֲשֵׂה"**. ועוד כי גם אם נוכל להבין את שמחת אדם השב מן המרחקים עמוס סחורה ובידו רווח גדול, הרי כאן שמח זבולון בצאתו, בעוד שאינו יודע כלל אם תצלח דרכו אם לאו.

אכן, ודאי לזבולון יאתה בשמחה, ויכול לבטוח בה' כי יצליח דרכו, כי לא למען עצמו בלבד הוא יוצא, אלא שליח הוא לפרנסת יששכר, ואין זה מסחר בעלמא, כי אם שליחות קודש, על כן ישמח זבולון כבר בצאתו, כי יששכר יושב בתוך אהלו של זבולון ואוכל מלחמו ובכח זה עוסק בתורה. שותפות אמת היא זו, ובה יטבח ליבם. על זה אמר רבי יצחק (**בזהר הקדוש**, מדרש הנעלם ח"א דף קלד:), **"אד תקרי דודאים, אלא דודים"**, זה דודי וזה רעי, כי חיבור יששכר וזבולון הוא כחיבור גוף ונשמה, עולם הזה ועולם הבא. כי יששכר נקרא על שם השכר בעולם הבא, היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, אמנם 'ויט שכמו לסבול' היום, בזה העולם, 'וירא מנוחה כי טוב' בעולם הבא. (וראה **עוללות אפרים** ח"ג עמוד יז).

וכך משתתפים יששכר וזבולון כשותפות גוף ונשמה, הגוף העוסק בחומר ובעניני העולם הזה כדי לסייע לנשמה למען יזכו לחיי העולם הבא.

בזה מחברים המה את עולם הגולה עם עולם הנסתר, וזבולון לחוף ימים ישכון, לכנוס אל תוך עלמא דאתכסאי ולהוציא משם אוצרות טמונים, להביאם אל

יששכר שיתקנם.

רחל ולאה - תפילה ותיקונים

זהו שאמר יעקב אבינו לבנו ליוסף קודם שברכו, כי בבואו מפדן מתה עליו רחל, וקברה בדרך אפרת, ולא הביאה אל מערת המכפלה. ואילו עתה ביקש מאיתנו כי יעלנו מארץ מצרים לקוברו בארץ כנען יחד עם לאה, לפייסה על טענתה 'המעט קחתך את אישי', כי עתה הולך יעקב אל לאה לעלמא דאתכסאי. ואילו רחל נותרה על אם הדרך, והטעם, כדי שתהא לעזרת בניה בעת צרתם, כי יכולה היא שתרחה ותעזור עליהם רחמי שמים בגלוי, ובעומדה בעלמא דאתגליא תוכל לבקש מלפני ה' בנהי בכי תמורויה על בניה, ויענה מן השמים כי יש שכר לפעולתה. [ובדרך חזו יש שכר לפעולתך, יששכר לפעולתך, שנוול יששכר בפעולת רחל]. ואילו על כתפיה של לאה מונחים כל התיקונים, מלכות בית דוד ומשיח צדקנו.

גדרי הסכם יששכר וזבולון

ועתה נבוא לדון בשותפות יששכר וזבולון ולהרחיב בגדרי ההלכה שבה.

כך פסק **השלחן ערוך** בהלכות תלמוד תורה (יורה דעה סי' רמו ס"א): **"ומי שאי אפשר לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים"**. וכנה על זה **הרמ"א**: **"ותחשב לו כאילו לומד בעצמו"**. ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימצא לו פרנסה ויחלוק עמו השכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתנו לו".

הרי מבואר, כי הלכה היא שיש כאן שותפות, ואין זה רק שכר על זה שסייע ללומדי התורה, וכפי שיקבל אדם שכר על כל מצוה שעשה בממונו, כמותן צדקה וכדומה.

אופני השתתפות

אמנם, את ענין השותפות יש לברר האם שותפות גמורה היא. ובענין זה נפלה מבוכה גדולה מאוד בין הפוסקים לדורותיהם. יש מהם שלא קיבלו את ענין השותפות כפשוטה, והטו את כל הלשונות המורים כן לענין גודל השכר, וביארו שהמפרנס את העוסק בתורה גדול מאוד הרבה משאר נותני הצדקה, ועל כן שכרו הרבה מזה, ויזכה לישב בצלו של בעל התורה לעולם הבא, אולם ודאי לא יושוו בשכרם. אולם מלשון הרמ"א בפסק ההלכה משמע להדיא ששותפות ממונית גמורה היא, הנקנית ככל הסכם בדבר שבממון, ואין זה שכר בעלמא.

שקל הקודש כפול

עוד יש לדון האם יורד חלקו של זבולון מחלקו של יששכר. וכבר האריכו בזה רבותינו הפוסקים למעניותם.

אכן **רבינו האור החיים הקדוש** (**שמות** ל יג) כתב כי אין זבולון מגרע משכרו של יששכר מאומה, כי גדול הוא האוצר של מעלה דיו, ויש ביד ה' להספיק לשניהם גם יחד, וכלשונו שם: **"כל העובר וגו' תן מחצית השקל, כי יששכר וזבולון ושמעון אחי עזריה (סוטה כא.) ורבים כהם אשר יחזון כספם לעמלי תורה"**. ואומרו 'בשקל הקדש', פירוש בעד שקל הקודש שהוא התורה, או ירצה שבזה ישוה הוא לנותן אמרי ספר, כאומרו (**קהלת** ז יב) **"בצל החכמה בצל הכסף"**. עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל (בכורות ה.) שקל הקודש כפול היה, ובא להודיע כי מה שיטול מהקודש בעד מחצית כספו, לא שיתנכה מחלק הלומד הנמצא כל אחד אין בידו אלא מחצית שכר, לא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה, ונמצא כל אחד בידו שקל שלם, והבין".

מדליקין מער לנר

כיוצא בדבר כתב **הרה"ק בעל ההפלאה זיע"א** (בפתיחה לספרו, פתחא זעירא אות מ"א), כי יש הסבורים כי על ידי שיתחזקו תחילה חכם קונים הם ממנו חכם מתורתו ועסק כל הוא ככל עסקי השם ומתן, אך טעות היא בידם, וכי ימכור תלמיד חכם ולו שעה אחת מחיי העולם הבא, אשר עליה נאמר כי יפה היא מכל חיי

העולם הזה. אלא ודאי כל המחזיק תלמיד חכם יטול שכרו משלם, אך אין השכר בא על חשבון הלומד, אלא הרי זה כמדליק נר מנר, שזה נהנה וזה אינו חסר. הרי מבואר גם בדברי ההפלאה כשיטת רבינו האור החיים הקדוש, ואין לנו אחר דבריו כלום, כי דבריו קודש קדשים, ואין מניעה מלפני ה' יתברך ליתן שכר כפול.

ולכבו ביין

ולא זו בלבד שיקבל זבולון שכר כעוסק בתורה, אלא יזכה לדעת ולהבין בישיבה של מעלה את התורה שלמד יששכר. פלאי פלאים. **ורבינו החפץ חיים זיע"א** היה מספר מעשה בעשיר אחד שהיה רגיל לתרום מכספו עבור הישיבה הרמה ישיבת וואלווין, וכאות הוקרה על תרומתו הבטיחו **ראש הישיבה הגאון רבי חיים מוואלווין** כי לאחר אריכות ימיו ושנותיו ילמד משניות לעילוי נשמתו. ואכן לאחר שנפטר האיש מן העולם קיים רבינו את הבטחתו ועסק בלימוד המשניות. ופעם אחת בעת שלמד משנה מסדר טהרות התקשה הרבה בפירושה ולא מצא ביאור המניח את הדעת. אך באותו לילה נגלה אליו בחלומו אותו הנדיב המנוח, וביאר לו את דברי המשנה. לאחר שקם משנתו, השתומם הגר"ח על הדבר, ואמר: "ידעתי כי גדול הוא שכר מחזיקי התורה, אולם שידעו יבינו את התורה בזכות תמיכתם - זהו חידוש גדול". והדברים נפלאים.

נפש עמל עמלה לו

ולענין שקל הקודש אשר כפול הוא בעבור שכר הלומדים והנותנים, סיפר **רבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל**, כי בעירו סלאנט התגוררו שני אחים, אחד עשיר ואחד עני, העני ישב ועסק בתורה והעשיר כלכלו בשלושה רובלים לשבוע. לימים ניגש העשיר לעני ואמר לו כי לא ימשיך ליתן לו אלא אם כן יתנו ביניהם שיקבל העשיר מחצית משכר תורתו. אך העני לא רצה בכך, עד שנמנו וגמרו ביניהם לגשת לפני **הגאון רבי חיים מוואלווין** לדין תורה. אמר רבי חיים לאח העני: "יכול אתה ליתן לאחר מחלקך, אך תאמר לו כי אין לו שום צורך בכך, כי בלאו הכי שכרו גדול, שהרי אמרו חז"ל (ברכות ז.) כי הנשים זוכות לחיי העולם הבא בכך שמשיעות את בעליהן ללכת ללמוד תורה, וודאי גם אתה לא גרוע מהן. אך דע לך" - כך אמר רבי חיים לעני לומר לאחיו העשיר - "כי בין אם תקבל את שכר הסיוע ובין אם אתן לך מחלק תורתך, תקבל שכר רק על עצם הלימוד, אולם מה שלומד אני תורה מתוך הדחק, בזה לא יהא לך חלק כלל".

והיו תואמים דברים אלו גם לדברי רבינו האור החיים הקדוש, כי אמנם שקל הקודש כפול הוא, אך אינו כפול אלא בשכר הלימוד עצמו, אולם עבודת ה' הנעשית מתוך מסירות נפש אין שכרה ניתן אלא לעמלי התורה.

קדימה במעלה וקדימה בזמן

ועל של עתה באנו, לברר מיהו הקודש לחבירו, יששכר או זבולון.

הנה, ממה שאמר חז"ל כי זבולון יושב בצלו של יששכר, משמע שיששכר הוא העיקר והוא הנוטל שכר גדול אשר עין לא ראתה, וזבולון טפל לו ויושב בצלו. אמנם הרי בברכה קדם זבולון ליששכר, כי אם אין קמח אין תורה.

על כך כותב **הרה"ק מאו"רוב זיע"א** בספרו **באר משה** (פרשת וזאת הברכה), כי אמנם לענין חשיבות ומעלה ודאי קודם יששכר לזבולון, אולם זבולון קודם בזמן, כי קודם יש להכין את הקמח, ורק לאחר מכן יוכלו ללמוד. ולכן הקדים התנא (אבות פרק ג' משנה ז') את מאמר "אם אין קמח אין תורה" למאמר "אם אין תורה אין קמח".

משום כך קדמה הולדת יששכר ללידת זבולון, כי יששכר הוא הראשון במעלה, אולם זבולון קדם לברכה בברכת יעקב ומשה, כי השפע נצרך לו קודם. משל למה הדבר דומה, לקלף שכותבים עליו ספר

תורה, ודאי מעלת האותיות היא העיקר, כי הקלף לבדו חלק הוא ואין בו כלום, אולם בלא קלף - אין מקום לאותיות לחול, לכן יש להקדימו. כך גם לענין השכר, שכרו של יששכר טמון הוא ומכוסה, בחינת "יששכר באהליך", עין לא ראתה אלקים זולתך, יעשה למחכה לו. אולם בזה העולם קודם לו זבולון לזכות לברכת הפרנסה.

אין מים אלא תורה

אמנם, יש לנו לעמוד כאן על עוד נקודה אחת. הן מודעת זאת ממה שכבר נתבאר למעלה, כי יציאתו של זבולון לעלמא דאתכסא שבמרחבי הים נעשית בשליחותו של יששכר. וכבר נודע כי התורה הקדושה נמשלה למים, והמים הם מקום חיותם של לומדיה, כמשלו הידוע של רבי עקיבא לפפוס בן יהודה כי אין הדגים רוצים לצאת מן המים אף שמתיראים שם מפני הצידים, כי אם במקום חיותו כך, במקום מיתתו על אחת כמה וכמה. אם כן, כשם שיששכר הנכנס אל ים התורה - זהו מקום חיותו, ואינו מפסיד כלום לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, כך גם זבולון הנכנס על ים חיי המעשה, בבחינת אילפא המאיים לקפוץ אל הים מראש הספינה, אחר שעסק בפרקמטיא והוכיח כי יש מציאות בה יוכל העוסק בחיי המעשה לשמור את אוצרות תורתו - צריך גם הוא שלא יפסיד כלום משכרו, לא רק שכר העולם הבא, אלא גם ממנו שמרוויח בעולם הזה. ויש לנו לברר היכן נמצאת בחינה זו.

כפליים לתושיה

ויש לומר, כי ענין זה נכלל בדברי **רבינו האור החיים**

ודאי עיקר שכרו הכפול של זבולון הוא לעולם הבא, שיזכה בזכות לימוד התורה לעלמא דקשטו. אולם מלבד זה יתברך בזכות יששכר גם בזה העולם, הן על ידי שירותיו בכפליים, והן על ידי שתשרה ברכה במעשי ידיו ולא יפסיד

הקדוש בענין השקל הכפול אשר נכפל בכפלי כפליים. ונבוא ונחדש, כי לא רק לענין שכרו של יששכר אמורים הדברים, אלא גם על כספו של זבולון. כי ודאי עיקר שכרו הכפול של זבולון הוא לעולם הבא, שיזכה בזכות לימוד התורה לעלמא דקשטו. אולם מלבד זה יתברך בזכות יששכר גם בזה העולם, הן על ידי שירותיו בכפליים, והן על ידי שתשרה ברכה במעשי ידיו ולא יפסיד, והיו הוצאותיו פחותות והכנסותיו יתרות או באופן אחר, ואנחנו לא נדע. כי דבר ברור הוא שאם יששכר אינו מפסיד ודאי גם זבולון אינו מפסיד. ואכן נוכל למצוא רמז לדברי **רבינו האור החיים הקדוש** כבר בלשון **התרגום**, שתרגם על הפסוק (בראשית מט ד') "יששכר חֲמֹר גֵּרָם" - "יששכר עתיר בנכסין", היינו עשיר בנכסים. וכך כתב **הרה"ק השפת אמת זיע"א** (בראשית, ויחי תרג"א), כי על ידי שהכין זבולון את פרנסת יששכר, קיבל יששכר שני חלקים, שכר לו ושכר לזבולון, וכעין לחם משנה בשבת שכל מעשיה כפולין, כי היא מקור הברכה הן לשבת עצמה והן לששת ימי המעשה. ולכן נקרא שמו "יששכר" בכפל אות הש"ן, רמז לכפל השכר לו ולזבולון.

סוד הים

לפי דרכנו למדנו כי מאז ומעולם נחלקה מלאכת הקודש לשנים, לעוסקים למחזיקים, וזהו סוד הים וכפי שנתבאר ויתבאר.

כי הנה באחת מן האגדות שסיפר רבה בר בר חנה (בבא בתרא עג), מסופר כי פעם אחת הפליגו בספינה וראו דג אחד שהעלה חול על גבו, וסבורים היו כי מאי הים הוא, ועלו על גביו והדליקו עצים ובישלו עליהם, והתחמם הדג מן העצים והתהפך, ואלמלא היתה

הספינה קרובה היו טובעים חלילה. והרמז בזה, כי כל העולם כולו הרי הוא כים - עלמא דאתכסא, ובני התורה יושבים בבטחה בספינה, אלא שעליהם להיזהר שלא להתהפך. אמנם יש היוצאים מן הכלל היכולים לילך אל הים עצמו, כאילפא שאמר שאיננו חושש לקפוץ אל תוך המים, וכזבולון היוצא בספינותיו להאיר את מעמקי הים.

מקום חיותו

בדרך הלצה נספר, מעשה בעשיר מופלג אחד שהלך לו על חוף הים, וימן ה' דג גדול ונפלט מן הים והחל מפרפר על חוף הים. ראהו העשיר ונתמלא רחמים עליו, עד שהכריז כי כל המרפא את הדג לא יפסיד, ושכר הרבה יטול, חמישים אלפי דולר. עמדו שם אנשים אשר חשקה נפשם במעות, הלכו והזמינו את אנשי ההצלה אשר נטלו את הדג ונסעו עמו לבית הרפואה, וגם העשיר מיועדנו נסע עמו יחד. כשבא לשם הכניסו את הדג עד מהרה לחדר הניתוח, והמתינו אל ראש הרופאים שיבוא ויטפל בו.

נכנס הרופא ותמה תמיהה גדולה על אשר רואות עיניו, ושאל את הנוכחים מה פשר דבר זה, האם חמד לו מאן דהו לצון אשר מחמת כאן הביא לכאן את הדג. אמרו לו כי איש עשיר אחד הבטיח סך גדול לכל מי שירפא את הדג, ומחמת כן יצאו אנשים בני חיל והביאוהו לכאן. הרעים עליהם הרופא בקולו וצעק לעומתם: "החסר משוגעים אנכי. הלא אם את רפואת הדג אתם מבקשים, עליכם להכניסו מיד אל המים, כי הוא מקור חיותו, ומה לכם כי תביאוהו לכאן, הלא בכל רגע ורגע מחישים אתם את מיתתו".

כך הוא גם בזה העולם, יושבים אנשים על גבו של דג ומבשלים ומתחממים, ואינם מרגישים כי בעוד רגע יתהפך הדג על גבו ויטביע את כל העומדים עליו. רק העומדים סמוך אל הספינה - היא הספינה אשר רמז עליה רבן גמליאל במה שסיפר בגמרא בסוף **מסכת יבמות** (קכא), על רבי עקיבא שטבע בים וניצל על ידי דף של ספינה - ירדצו חיש מהרה לבית המדרש לעוסק בתורה, כי תיבת נח היא הקולטת להצלה, ואם אין עושים כן עלולים לטבוע בים.

אילפא - מובולון

אמרו מעתה, כי זהו שבא אילפא להשיח לרבים במעשהו הנורא, במה שעמד על ראש תורן הספינה ולא חש שמא יפול אל המים. כי רצה לרמוז להם בזה שגם יציאתו לסחורה לא היתה להרבות ממון, אלא כזבולון היוצא בשליחותו של יששכר, כי ישם במדינתו הים ציווה ה' את הברכה, ומשם עמים הר יקראו לקדש שם שמים, ועל ידי עסק הסחורה בלבב ימים, יוכל יששכר לשוט בים התורה. וכיון שקיבל מאת יששכר את חכ השיט, אין לו לחוש מכך שיפול לים, כי יוכל לישוט במים.

ואכן, כל מהלך חייו של אילפא בא להוכיח כי יוכל אדם לצאת לסחורה ולא לאבד את קניניו הרוחניים, שהרי ישב תחת כותל רעוע וביקשו המלאכים להפילו עליו ולא נפל, לא על ר' יוחנן - משום שעתיד היה לגדול בתורה, אך גם לא על אילפא, ומדוע, מפני שהיה מעלמא דאתכסא, מבני לאה אשר להם לימוד יעקב אבינו את סוד הים, והורה להם את הדרך לעבור את שנות הגלות הארוכות.

דבר זה לימד יעקב הן בברכתו ליששכר וזבולון, והן בברכת לימוד, שאמר לו (בראשית מט ח) "הוֹדָה אֶתָּה יְיָ דָּוִד אֶחָיִךְ יָדָךְ בְּעֶפְרָיִם אֵיבֶיךָ". כי ראשית כל יש לאחוז בפלך ההודאה, לבוא ולהודות במזמור לתודה. ומתוך כך יבואו לידי "ידך בעורף אויבך", עורף הוא עלמא דאתכסא ובבחינת ים וכפי שנתבאר, כי את יהודה שלח יעקב לפניו לתקן לו בית תלמוד ולשדד מעמיקה של תורה בעומק ים התלמוד, ואין לך דבר גדול מזה.

ומלבד זה 'הודאה' לשון חזרה, כאדם המודה על האמת ומודה ועוזב ירוחם. וכן לימד אילפא, כי גם אם עזב מקום תורה והלך לו לסחורה, יוכל לשוב ולקפוץ ממקומו אל מעמקי עלמא דאתכסא, להיכנס אל ים התלמוד ולעסוק בתורה שבעל פה בבית המדרש, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

ספיר וההלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משועוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
פרשת ויחי

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקרובית השבת וסגולתה

להם משנה

זה השלחן

ליל שבת קדש, לאחר תפלת ערבית ברב עם. התפלה בבית הכנסת זה עתה הסתיימה מתוך התרוממות ורגשי קדש.

בדרכנו אל הבית המאיר באור יקרות מנורות השבת, עלולה להתגבש אל הלב פנימה תחושה שהנה, החלק הרוחני להיום נמצא מאחור ופנינו אל השלחן, לתת חלק גם לגופנו החמרי באמצעות המאכלים הדשנים המאפינים את יום השבת, עליהם טרחה עקרת הבית.

אכן, מצות 'ענג שבת' מעקרי מצות היום היא, ויש מן הפוסקים הסוברים שחיובה מן התורה, ושומה עלינו להעמיק ולהתבונן ביקרתו הרוחנית של שלחן השבת ובמעלתו, ולהבין כי סעודת השבת כלה קדש וחשיבותה לאין ערוך.

שלחן ביתו של האדם כמוהו כמזבח שהיה משמש לעבודת הקרבנות. וכפי שדרשו חכמינו ז"ל במסכת ברכות (נה). על הפסוק (יחזקאל מא כב) 'זה השלחן אשר לפני ה' האמור בענין המזבח, שבזמן שבת המקדש היה קים היה המזבח מכפר, ולאחר שנחרב - שלחנו של אדם מכפר עליו.

אם כך בכל סעודות הרשות, על אחת כמה וכמה בסעודת מצוה, ובפרט בסעודות השבת שהן מצוה מהתורה, בהן ודאי שלחנו של אדם כמזבח ומעלתו ומדרגתו נעלות מאד והאכילה בו מכפרת.

כשנסוּף להתבונן, נבחין שבסעודת השבת יש פרטים רבים המזכירים לנו את סדר העבודה בבית המקדש בכלל ובמזבח בפרט. הקידוש על היין הוא כנסכים, והלחם משנה כלחם הפנים והמנחות. בכך נבין גם את מנהגם של צדיקים לבצוע על שתיים-עשרה ככרות לחם בסעודות השבת. כמספרים של הלחמים שהיו בבית המקדש על השלחן אשר לפני ה'.

וכך פרש הגאון רבנו יעקב אביחצירא בעל 'אביר יעקב' את תבות 'לפני ה' תמיד' האמורות בלחם הפנים (ויקרא כד ה) ומכונות כנגד סעודת השבת: להודיע לאדם שכנגד כל השלחנות שסוּדרים בני ישראל בכל ליל שבת, מסדרים דוגמתם למעלה בעולם העליון, ומי סוּדר שלחנו מבעוד יום

כאשר עמדה על הפרק שאלת סיוע לחולה, הם לא עשו כל חשבון.

ולא רק לסייע בפעולות גשמיות הדברים אמורים, וגם, לא רק כאשר אותן פעולות בבירור מסוגלות להאריך את חייו של החולה. מציאנו גם מקרה שבו זכה החולה לקבל - לא פחות ולא יותר - אלא את העולם הבא של מבקרו, כל זאת בכדי שכן הוא יחוש טוב יותר בדקות האחרונות שעוד נותרו לו לחיות!

היה זה כאשר הגיע סגורן של ישראל, הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א, לבקר חולה. בכלל, הקפיד הרה"ק מברדיטשוב זיע"א על מצוות ביקור חולים, והוא נהג באופן קבוע לברר האם והיכן ישנם חולים בעיר, כשהוא עובר מבית לבית ומבקרם, אף שלא היתה לו היכרות קודמת עמם.

אך אז, באחת הפעמים שבהן ביקר חולה, כזה שמצבו כבר הידרדר והוא כבר הוגדר כ'שכיב מרע', כשניכר היה שבעוד רגעים יתפרד נשמתו מגופו, זיהה הרבי כי החולה נראה מוטרד וכי דבר מה מעיק עליו. שאלו הרבי: מדוע אתה דואג? השיב לו החולה: רבי, אני מרגיש כי שעותי ספורות, וחושש אני עם מה אני בא לעלמא דקשוט, וכיצד אראה את פני לאבי שבשמים. הרי לא זכיתי לקיים מצוות, לא הרביתי בלימוד תורה, ואיני יודע מה יהיה עם העולם הבא' שלי... מכך אתה דואג? תמה רבי לוי יצחק, והוא קם מיד ממקומו ואמר לו: הסר דאגה מלבך. אם לך אתה דואג, הרי העולם הבא' שלי נתון לך במתנה.

לא הסתפק רבי לוי יצחק בדיבור, אלא מיד עשו ביניהם קבלת קנין במסגרתו נמכר 'העולם הבא' של רבי לוי יצחק, והוא הועבר לרשותו של החולה. עתה, לאחר שנעשה הקניין והעיסקה יצאה לפועל, לא היה כל פלא בכך שפני החולה נהרו. העננה ששרתה על פניו נעלמה ובמקומה זרח עליה חיוך מאושר: להגיע לפני בית דין של מעלה עם 'העולם הבא' של הרבי מברדיטשוב - לזאת לא זוכה כל אחד.

לא חלפו כמה דקות, ונשמתו של החולה עזבה את גופו.

תהו מלוויו של הרבי, שהתקשו להבין כיצד ויתר רבם על 'העולם הבא' שלו עליו שקד כל ימיו, והם שאלוהו: בוודאי היתה כוונתו של הרבי להחזיק את החולה בחיים עוד זמן מה, ולכן עשה הרבי את מה שעשה כדי להניח את דעתו ולגרום לו לאושר. אך הרי ראינו בבירור כי היו אלו רגעים האחרונים, וכי מתנה זו לה זכה החולה, כבר לא היתה מסוגלת להאריך את חייו. מה ראה אם כן

ביקור חולים - כיצד?

"ויתחזק ישראל וישב על ראש המטה".

על ראש המטה - הפך עצמו לצד השכינה. מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה (רש"י)

רק נודע לו ליוסף שאביו חולה, והוא עוזב מיד את עיסוקיו הרבים - אחרי הכל, כל נשכח, כיהן יוסף בתפקיד המשמעותי ביותר של המשנה למלך מצרים, שהיתה אז אימפריה עולמית, כך שתפקידו היה מקביל למעין סגן נשיא ארה"ב בימינו - והוא פונה למיטת אביו ומבקש לבקר בעת חוליו. "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" ומיד - "ויקח את שני בניו עמו".

אך לא רק אב. כל יהודי שנפל למשכב, אנו מצויים לבקר. עצם הביקור, כך אומרים חז"ל, תורם לחולה בכך שאנו נוטלים אחד חלקי ששים ממחלתו ומאייצים בכך את תהליך החלמתו ורפואתו. פרט לכך, ישנה מצווה מיוחדת לסעוד את החולה ולסייע לו, בזמן זה שבו מטבע הדברים הוא מוגבל ואינו מצליח לבצע גם משימות בסיסיות - כשלעיתים עצם הביקור שבו אנו מצליחים לסייע לחולה, ולו לפתוח חלון ולהכניס אוויר נקי, להגיש לו כוס מים צוננים, שלא לדבר על סיוע ברחיצה ובניקיון - מונעים את ההידרדרות ומביאים לשיפור מידי במצבו של החולה.

הבעיה, שבימינו, איכשר דרא, והמושג של 'ביקור חולים' נתפס כמצווה השייכת בלעדית לארגוני החסד, שפעילים לשמחתנו בבתי החולים. הם אלו שדואגים למאושפזים ולמלוויהם לארוחות, לכוס קפה ועוגה שכה חסרה, לסעודות שבת שהחולים יכולים רק להתגעגע אליהן, וזאת לצד השמחה שהם דואגים להשרות במחלקות כשהם עוברים בהן ומשמחים את המאושפזים בהן. אך לא, בניגוד לכפי שאנו מסוגלים לחשוב, המצווה החשובה של 'ביקור חולים' שייכת גם לכל אחד ואחד, בכל עת חזמן, כשמה שמבקש מעמנו הוא לבקר אצל כל חולה שאנו שומעים כי הוא נפל למשכב ומרותק למיטתו, ולנסות להקל עליו ככל האפשר. כמו כל אותם תנאים, אמוראים וצדיקי הדורות שזמנם היה יקר להם מאד - אך בכל פעם שבה עמדה מצוות 'ביקור חולים' על הפרק, הם לא חסו על זמנם, מעמדם וכוחותיהם, ועשו הכל בכדי להקל את סבלו וכאביו של החולה. הם לא ראו כל פחיתות כבוד גם אם היה צורך לבצע משימות עבור החולה שבשגרה אכן לא היו לפי כבודם, ויתכן שאף נאסר עליהם לעשות זאת במטרה למנוע פגיעה בכבוד התורה - אך

ועשה כפי אשר תשיג ידו, מזכירים אותו למעלה לטובה ולברכה, ומי שזולז בכבוד שבת, חלילה להפך.

לפיכך אמר הכתוב "יערכנו לפני ה' תמיד", כאומר לאדם: דע מה למעלה ממך, בן אדם, כי כל שבת ושבת נערך כל שלחן של כל אחד לפני ה' תמיד, ברית עולם, וכיון שכן, הזהר בכבוד שבת, כבדה כפי יכלתך וקבלה באהבה ובשמחה רבה ובנחת, ויהיה שלחןך ערוך ומוכן מבעוד יום.

לשום להם הם

ישראל קדושים, מהדרים הם במצוות ובפרט במצוות ענג שבת קדש. כשמתישבים בני המשפחה יחד אל שלחן השבת, עולים מהשלחן ויחזותיהם הענוגים של הבשילים שטרוחו בהם בני הבית במסירות, ומי שתופסות מקום בראש הן כמובן חלות השבת הקלועות אותן אפתה עקרת הבית לקראת השבת והפרישה מהן חלה כדת וכדין.

ובסעודת הבקר או בסעודה שלישית נותרה רק חלה אחת מאותן שנאפו מערב שבת, ואותה בוצעים בסעודה זו ומצרפים אליה לחם מהמקפיא ללחם משנה.

כרגע אין הלחם הקפוא ראוי לאכילה, האם ניתן לצרפו ללחם משנה, או שמא כיון שאינו ראוי לאכילה כעת, אין הוא נחשב ללחם?

בשאלה זו דן הגאון רבי אברהם דוד הורוויץ משטרסבורג זצ"ל בספרו 'קנין תורה בהלכה' (ח"ד סי' כח), והכריע שחלה יבשה או קפואה בכלל לחם היא ונתן לבצוע עליה ובודאי לצרפה ללחם משנה.

את ראייתו להתיר למד מלחם הפנים שבבית המקדש, אודותיו אמרה תורה (ויקרא כד ח): 'ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד מאת בני ישראל ברית עולם'. ואמרו חכמינו ז"ל במסכת מנחות (טז), שלחם הפנים היה מונח שבוע שלם על גבי השלחן, ולעתים אף יותר, כמו ששינו במשנה (שם ק): שלחם הפנים אינו נאכל אף פעם בפחות מתשעה ימים ולא יותר מאחד עשר. כיצד? בשבוע גליל נאפות החלות מערב שבת ונאכלות בשבת שבשבוע לאחר מכן לתשעה ימים; חל יום טוב בערב שבת - נאפות החלות בערב יום טוב ונאכלות לעשרה ימים; חל ראש השנה בערב שבת ולו שני

המשך בעמוד ב'

המשך בעמוד ד'

ימים טובים - נאפות החלות בערב החג ונאכלות לאחד עשר יום. מכך נראה שגם ללחם ישן קוראת התורה בשם לחם. ואף שאמרו חכמינו (שם כט.) שגם גדול נעשה בלחם הפנים שהיה סילוקו כסודרו והיה חם בכיום אפיינו, אין התורה מצוה שישמכו על הנס, ואמורה המצוה אף כאשר לא יזכר ישראל לנס, ובדרך הטבע יהיה הלחם יבש. ועוד הוסיף הרב משטרסבורג לומר שגם זה ארע רק כאשר זכר ישראל והיו חביבין לפני הבורא, וכן משמע בגמרא שארע נס זה להראות חבתם, ואילו כשהיו נזופים לא זכו ישראל לנס זה שיהיה הלחם חם, ומכל מקום לא נשתנה דינו ותורת לחם עליו.

בנפישא ארשין

מאופן למודם של גדולי הדורות שלמדו דין לחם משנה מלחם הפנים שהיה במקדש, נלמד את מעלתו של שלחן השבת שהוא כדוגמת השלחן אשר לפני ה' בבית המקדש והחלות אשר עליו כדוגמת לחם הפנים.

כידוע, לדעת רבנו האריז"ל (שער הכוונות, דרושי קבלת שבת דרוש א, ענין קבלת שבת), טוב להניח בכל אחת מסעודות השבת שתי-עשרה חלות על השלחן, כנגד לחם הפנים שהיה מונח על שלחן הזהב שבהיכל, והיה מסודר בשתי מערכות, שש לכל מערכה. כיון שכן, יש להניח את שתי-עשרה החלות על השלחן באופן שיהיו שש מכל צד כדוגמת שתי מערכות לחם הפנים, וכך יסד האריז"ל הקדוש לומר בזמירות ליל שבת 'שיכנתא תתעטר בשית נהמי לסטר, בוין תתקטר וזינין דכנישין', כלומר, השכינה הקדושה תקטש בשש ככרות לחם בכל צד, ואז יהיו כחמונת שתי אותיות וא"ו הרומוזות לסדור לחם הפנים במקדש, וזינין דכנישין' הן אלו שאר מיני הקדושות שהיו בבית המקדש. ובזמירות יום השבת שוב מזכירים אנו את מנהג החלות, ואומרים 'גלה לן טעמי דבתריסר נהמי' - 'גלה לנו הבורא את סודם הפנימי של שתי-עשרה החלות המונחות על השלחן שהן כנגד לחם הפנים.

דבריהם האלה הביא רבנו יוסף חיים מבגדד בספרו 'בן איש חי' (שנה שניה פרשת ויקרא), ושם צייר את האופן הראוי להניח חלות אלו על פי הקבלה. לדברי האריז"ל, לא רק החלות צריכות שיהיו כדוגמת לחם הפנים, אלא גם השלחן צריך שיהיה מרכב מארבע רגלים כעין השלחן שבהיכל, והקפיד על כך מאד (שער הכוונות דרושי קידוש ליל שבת דרוש א, ענין השלחן).

למעשה, את מנהג שתי-עשרה החלות יש המקיימים באמצעות שתי חלות בלבד הקלועות משש רצועות בצק כל אחת, ובכך מגיע סכומם לשתי-עשרה. ויש המקפידים שיהיו החלות ארוכות ולא עגולות ובכך ידמו לתמונת האות וא"ו שהיא שש בגימטריא, ושתי החלות הן שתי-עשרה. ולמרות שדעת האריז"ל לערוך על השלחן שתי-עשרה חלות ממש, מכל מקום כדי לקיים את המנהג לעי שמתקשה בכך, נראה שדי אף בזה. על מנהג זה הביא הגאון רבנו חיים יוסף דוד אזולאי - החיד"א, בספרו 'מחזיק ברכה' (אורח סי' רעד), בשם רבנו אליהו שפירא שכתב בספרו 'אליהו רבה' (שם) כי

מי שאינו בקי בתורת הסוד אל-לו לנהוג במנהג זה, ורק אלו המישרים ארחותיהם וכל מנהגיהם על פי האריז"ל רשאים לקיים גם את מנהג החלות.

על אף שהכוונות הטמונות במנהג החלות כתובות בספרו של רבנו השל"ה הקדוש (מסכת שבת אות מ) שהאר"ק לבאר הדבר, מכל מקום רק מי שבקי ברזי הקבלה יעלה בידו להפיק את תועלת הדבר, ומי שאין לו יד בנבכי הדברים הרי קרוב הוא להפסד חלילה כשיבוא וינסה להרהר במחשבתו כוונת קודש שאינו משיגן לאשורין.

אמנם כתב החיד"א בשם זקנו רבנו אברהם אזולאי בעל 'חסד לאברהם', שאיש היודע בעצמו שאינו ראוי לכך, ומכל מקום מוכן שיפעלו מעשיו פעולתם בעולמות העליונים על פי כונתם הפנימית וכפי שמכוונים בהן הצדיקים, ומטרתו לעשות נחת רוח ליוצרו, אשריו ואשרי חלקו והרי הוא משובח.

על כן תקנו לומר את הפסוק (תהלים צ ז) 'ויהי נעם ה' אלקינו עלינו' טרם כל מצוה ולימוד בדרך בקשה שיעלו מעשיו לרצון. כאן המקום להביא את דברי הרב הקדוש רבי חיים אלעזר ממנוקאטש זי"ע בספרו 'חמשה מאמרות' (מאמר 'תורת השבת' פר' אמור), שאמר הרב הקדוש רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע בעל 'דברי יחזקאל' בשם הרב הקדוש רבי יעקב יצחק זי"ע 'החוזה מלובלין', שראוי שבכל עיר יהא לפחות אדם אחד הנוהג במנהג שתי-עשרה החלות כדוגמת שלחן לחם הפנים, ובכך ישפיע על כל בני העיר.

ורמז יש במלה 'תמיד' הכתובה לגבי לחם הפנים (ויקרא כד ח) שיש לנהוג כעין זה לדורות.

בהמשך דבריו הביא הרבי ממנוקאטש דבר מפליא ומיוחד שמצאנו בתרגום יונתן על הפסוק האמור בלחם הפנים (שם פסוק ה) 'ולקחת סלת ואפית אתה שתיים עשרה חלות שני עשרנים' יהיה החלה האחת' אותו תרגם: 'ותיסב סמדיא ותפי' יתה תריסרי גריצן שוין לתליסר שבטיא תרי עשרונין תהי גריצתא חדא' - ותקח סלת ותאפה אותה שתיים עשרה חלות שוות לשלשה עשר שבטים, שני עשרונים תהיה חלה אחת.

ותמוה מאד: כיצד תרגם יונתן ששנים-עשר הלחמים הם כנגד שלשה-עשר השבטים, ולא שנים-עשר שבטים כמספרם של החלות?

ואמנם יש שגרסו בדבריו 'לתריסר שבטיא', אך ברב החומשים נכתב 'לתליסר'. הרבי ממנוקאטש ישב הדבר על פי תורת הסוד, ובפשטות נראה לי שבשכיון ששבט יוסף מחולק לשנים, שבט מנשה ושבט אפרים, בכך עולה מספרם לשלשה-עשר. ומכל מקום אינו מובן, כיון שבפסוק מוזכרים רק שנים-עשר לחמים.

ובענין זה סיפר הגאון הצדיק רבי מרדכי מבילגורייא זי"ע, על ביקורו של זקנו הרב הקדוש רבי יהושע מבעלזא זי"ע בצאנו, אחר שהשתדכה נכדתו עם הרב הקדוש רבי יצחק ישעיה מטשחוב זי"ע, בן זקונו של הגאון הקדוש רבי חיים מצאנז זי"ע.

בתוך הסעודה הרכין עצמו הרבי מצאנז וסיפר לרבי מבעלזא את שמעם מפיו קדשו של רבו הגאון הקדוש רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע, על אותו יהודי כפרי שהסביר לבניו את הטעם לסדור שתי-עשרה חלות על

שלחן השבת, כנגד שלושה עשר השבטים. הקשו הבנים: "אם כן, ראוי היה ליתן על השלחן שלוש עשרה חלות!"

נבון הכפרי, אך עד מהרה התאושש וענה: "איניס ארויף, איניס אראפ - אחד יותר או אחד פחות, אין זה נורא..."

רגיל היה הצדיק הקדוש מרופשיץ לספר דברי הלצות וחידודים, ונוראות העידו צדיקים על עבודת קדשו הפלאית והמוסרת באמרותיו השנונות.

נענה רבי יהושע מבעלזא ואמר למחותנו הרב מצאנז, שעתה הבין את פשר המלים שהתקין רבנו האריז"ל לאמרו בפיוט הזמירות: 'גלה לן טעמי דבתריסר נהמי', כי בקשתנו היא שיתגלה לנו מפני מה נוטלים שתיים עשרה חלות ולא שלוש עשרה.

מכל האמור למדנו שקשר איתן ישנו בין בני ישראל ללחם הפנים, אשר מספר הלחמים מכוון כמנין השבטים, ובודאי תקון גדול נגרם על ידיהם להשפיע כל טוב וברכה לכל בני ישראל. (הליכות הצדיקים' עמ' רב בשם הרה"ח ר' מרדכי ובר שליט"א)

לחם מן השמים

נוסף ונתבאר בקשר שבין השבטים למצות לחם משנה, כפי שבאר זאת הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב מגור זי"ע בספרו 'שפת אמת' (ויחי תרל"ד): הלחם שורש המזון הוא ומסמל את השפע היורד מן השמים, והיסוד לכל אותו שפע הוא שבט ישראל המקיימים את העולם במעשיהם הטובים וגורמים לכל הנבראים להיות נזונים בזכותם.

יסוד הדבר רמוז במה שדרשו בזהר הקדוש (ח"א רמז). על הפסוק (בראשית מט כ) 'מאשר שמנה לחמו': 'שמנה' אותיות 'משנה', רמז ללחם משנה שירד מן השמים בנס המן הרומוז לשפע עליון.

הסיבה שבגינה נרמז הדבר באחד מן השבטים, משום שהשבטים הקדושים הם יסוד העולם וקיומו, וממילא הם השורש לכל שפע היורד מן השמים.

ובפרט אמורים הדברים בשבט אשר שנאמר בו (שופטים ז) 'אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון', כי היה מושבו בקצה הגבול לחוף ימה של ארץ ישראל במקום שבו נושק הים ליבשה, ורמז יש בזה שהוא המחבר את החיות לכל הנבראים, ככתוב: 'והוא יתן מעדני מלך'. כך משמע גם בזהר הקדוש (ח"א רלה), שבט אשר יושב על פתח שער הברכות של העולם.

ורמז יש ב'לחם משנה' שהוא לחם כפול, שישנן שתי בחינות בשפע היורד מלמעלה, אשר נקראות בלשון המקובלים 'לחם מן השמים' ו'לחם מן הארץ', ובעל השפת אמת' מקשר זאת לבחינת ימי החול ויום השבת.

בשבת ימי החול הכל טורחים ויגיעים, בבחינת 'מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת' (ע"ז א), והאדם הטורח לרומם ולקדש את נשמתו בימי המעשה זוכה שיאכל מפרי עמלו בשבת קודש ויזכה לרוב שפע מן השמים כשיעור עמלו במשך כל השבוע, וכגודל יגיעתו כך גודל ברכתו.

וזהי בחינת 'לחם מן הארץ', לה זוכה אדם כפי יגיעתו בעולם הזה. אמנם יש בחינה שאינה קשורה כלל לעבודת ימי המעשה ושוה היא לכולם, והיא בחינת 'לחם מן השמים', הוא השפע

היורד מלמעלה לכל הנבראים מפני קדושתה העצמית של השבת, ואינה תלויה כלל ביגיעת האדם.

על יסוד דברים אלו כתב בעל השפת אמת' שמונה-עשרה שנה לאחר מכן (ויחי תרי"ב), רמז נוסף בלחם משנה שהוא כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ורומז הדבר שבשבת ישנה התגלות רוחנית מיוחדת בענין לימוד התורה.

גם בענין זה שונה בחינה אחת מחברתה. התורה שבכתב נותרת תמיד כצורתה המקורית כפי שנתנה מן השמים, ואילו התורה שבעל פה תלויה בכח האדם לחדש בה כאות נפשו.

אמנם על המחודש בתורה לזכור שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש במשך הדורות כבר נמסר לו למשה מסיני (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד), ועם כל זאת חוב אדם לעמול בכל כחו כדי שיזכה לחדש חדושי תורה כהלכה.

וכעין שאמרנו שלחם משנה הוא כלחם הפנים, מצאנו שנחלקו התורה שבכתב והתורה שבעל פה לששה חלקים כל אחת. התורה שבעל פה מחולקת, כידוע, לששה סדרי משנה, ואילו התורה שבכתב ששה תארים מצאנו לה במזמור 'השמים מספרים כבוד א-ל' שבתהלים: 'תורת ה' תמימה, משיבת נפש, עדות ה' נאמנה, מחכימת פתי, פקודי ה' ישרים, משמחי לב' (ט טו-ט).

הרי לנו תכליתו של לחם המשנה: ליחד את שני חלקי התורה המתגלים ביתר שאת ביום השבת, דבר זה נעשה בכח שנים עשר שבטי ישורון, המחברים ארץ ושמים וממשיכים את השפע לכל העולם.

לחם מלחמי

אותן שתי בחינות שמצאנו בלחם הפנים, וכנגדן בוצעים בני ישראל בשבת על לחם משנה, משמעות נוספת יש בהן בהגדרת מהותו של הלחם והיותו דבר בלתי נפרד ממעשה השלחן עצמו.

לחם הפנים נזכר בתורה תחלה בצווי על עשית השלחן בפרשת תרומה (שמות כה כג-ל): 'ועשית שלחן עצי שטים אמתיים ארכו אמה רחבו ואמה וחצי קמתו. וצפית אותו זהב טהור ועשית לו זהב סביב וגו', ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד'. ונכפל הצווי בפרשת ויקהל בעת שצוה משה לישראל על בניית המשכן (שם לה ג): 'את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו ואת לחם הפנים'.

מקומו של צווי הלחם בפרשיות אלו תמוה מעט, כיון שבהן עוסקת התורה בתבנית המשכן וכליו, ומדוע הוזכר לחם הפנים שלכאורה אינו אלא חלק מעבודת המשכן, ולא מבנית כלי המשכן עצמו? עוד יש לעמוד על כך, שבשתי הפרשיות הללו נזכר הלחם בשמו 'לחם הפנים' כפי שמו הרגיל בפי עמך בית ישראל, אולם לאחר מכן, בפרשת 'אמור', אין הלחם קרוי בשם זה אלא בשם 'חלות', וכך נצטוו משה מפי הגבורה (ויחי כה ה-ח) 'ואפית אותה שתיים עשרה חלות וגו' ושמט אותם וגו' על השלחן הטהור לפני ה' וגו', ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד'.

אף שנאמר כאן כי מקומו של הלחם לעמוד תמיד לפני ה', מכל מקום לא נקרא כאן הלחם בשמו הרגיל 'לחם הפנים'. ונראה ששתי בחינות ישנן בלחם הפנים: האחת, כחלק מעבודת מעשה המשכן,

תפילה

פנינים וערגליות בעניני עבודה

עבודה עובל ז' תפילה

תפילה לעני

מופלאה היה התעמקותו בעבודת התפילה של הרב הקדוש רבי משה אליקים בריעה מקו'ניץ זי"ע, בנו וממשיך דרכו של המגיד הקדוש מקו'ניץ זי"ע.

לא לחינם סיפור חסידים, כי פעם נשלח הרב הקדוש מאפטא בעל 'אוהב ישראל' זי"ע על ידי מקורביו לפשר העובדה שמדי ראש השנה הוא מתעכב מלהתחיל את תפילתו זמן רב כל כך, ואז גילה להם ה'אוהב ישראל' סוד מופלא: הוא עצמו אינו עומד להתפלל בראש השנה, עד שרבי משה'לה מקו'ניץ מתחיל בתפילתו. כי כל עוד הרבי מקו'ניץ לא עמד בתפילה - אין פותחים בשמים את שערי התפילה.

והוסיף ה'אוהב ישראל' כי גדולה מעלת התפילה של רבי משה'לה מקו'ניץ, משום שהוא נוהג לומר בכל יום את פרשת העקדה במסירות נפש גמורה, כאילו הוא עצמו שה הנעקד על המזבח, כיצחק אבינו בשעתו, ובזכות כך תפילתו מבטלת את מידת הדין ומעוררת רחמים על כלל ישראל.

המעין בדרשותיו וחיידושו של רבי משה מקו'ניץ בספרו 'באר משה', רואה עד כמה האריך לבאר עניני תפילה, דרכיה וסגולותיה.

בשורות הבאות נעסוק באחד המאמרים הנפלאים שכתב על הפסוק במגילת אסתר (א' י) 'נתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי', שם גילה טפח מכוח התפילה להתקבל ולפעול ישועות.

הזכיר הרב הקדוש מקו'ניץ את דברי הוזהר הקדוש (ח"ג קצח) על שלוש המדרגות שבתפילה: 'תפילה למשה' (תהלים ז א), 'תפלה לדוד' (שם פו א), 'תפילה לעני' (שם קב א). מבין שלושתן - תפילתו של העני נחשבת לנעלה מכולן. מדוע דווקא תפילת העני עדיפה על תפילתם של צדיקי עולם? ההסבר עמוק ופשוט כאחד: ליבו של העני שבור באמת. הוא ניגש להתפלל אל ה' יתברך בלי גאווה ובלי כל התנשאות, מלב נשבר ונדכה, ומפני כך שערי שמים נפתחים לפניו יותר מכל אחד אחר שמתפלל. וכמו שנאמר (שם לו ט) 'קרוב ה' לנשברי לב'.

כאשר העני מתפלל הוא פורץ ראשון את כל שערי הרקיעים, וכל שאר התפילות מחכות וממתנות שתפילתו תיכנס ותתקבל לפני ריבון כל העולמים. תפילה כזו קורעת כל גזירות קשות ומעוררת רחמי שמים למעלה.

הוסיף הרב הקדוש מקו'ניץ וחיידש כי 'תפילה לעני' אינה רק תחנונים של אדם עני הנתון בצרה, אלא גם סמל לתפילה הנאמרת בבהירות גמורה. המילה 'עני' מתפרשת גם כלשון 'ענייה' - כלומר, השמעת הדברים בפה מלא ובדיבור ברור. כמו שנאמר בתורה (דברים כו ה) 'ענית ואמרת', והכוונה היא כי כאשר האדם מתפלל מתוך פשטות,

ומדבר אל ה' בבירור ובלב תמים - או אז תפילתו נושאת חן ועולה למעלה.

ובשעה שאדם זוכה להתנתק ממכלי החומר והגשמיות, תפילתו נעשית מעולה ביותר, וזה יסוד התפילה השלמה והזכה.

כל מחשבה על פרנסה, כבוד, הצלחות או דאגות גשמיות - עלולה להסיח את דעתו ולהפריע למילות התפילה לצאת כראוי וכנכון. ככל שהאדם מתרחק יותר מענייני החומריות של העולם הזה, כך תפילתו מתעלה יותר ומגיעה עד כיסא הכבוד.

כי אם המתפלל מונח כל כולו במילות התפילה מבלי מחשבות אחרות המבלבלות אותו, יכול הוא לומר את המילים כסדרן ובלי שום טעות ופגם. בזאת מתקיים בו מאמר התנא רבי חנינא בן דוסא (ברכות לו): "אם שגורה תפילתי בפי - יודע אני שהוא מקובל".

הזריות והבהירות שבין יצאות המילים מן הפה הן סימן חשוב. אם המתפלל מדבר בתפילתו בלי שגיאות, בדביקות ובחיות, אות הוא שתפילתו פועלת את פעולתה למעלה, מפני שכל כולו מרוכז בה ואין דבר חיצוני שימנע מהדיבור להתרומם.

וזו גם עומק המשמעות של הפסוק 'תפילה לעני כי יעטוף' - משמעותו היא שהאדם צריך לעטוף את עצמו כולו בתוך תפילתו, עד שאינו מרגיש שום דבר חוץ ממנה. כל כולו נעטף במחשבה אחת - דביקות מוחלטת בה' יתברך, כביכול הוא מוסר נפשו ממש על קידוש שמו יתברך באמת ובתמים.

באותה מידה הסביר את דברי אסתר המלכה 'נתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי':

יסוד עצום יש כאן, כי תפילתו של אדם נקראת תפילה שלמה רק כשהיא נובעת ממסירות נפש מוחלטת, מהרגשה פנימית של התבטלות גמורה, עד שהוא מוסר את נשמתו בתפילתו כאילו איננו כלל, וזהו 'נתן לי נפשי בשאלתי', כאשר האדם נותן את נפשו בתפילתו, הוא זוכה שתיעשה בקשתו.

ואחרי שמסר האדם את נפשו בתפילה, הקדוש ברוך הוא ברוב חסדו מחזיר לו אותה כביכול במתנה, ומקבל את תפילתו ברצון, וזו המשמעות הנוספת במילים 'נתן לי נפשי', שזוכה האדם לקבל את נפשו במתנה מאת ה' יתברך, וזוכה גם שתהא תפילתו רצויה ומקובלת.

לא כל אדם מסוגל להגיע למדרגה הנעלה הזאת של ביטול עצמי גמור, זו דרגה שמעטים זוכים לה, יחיד סגולה, צדיקים הדבוקים בה' לבב שלם.

אך, גילה הרב הקדוש מקו'ניץ, כי גם אדם פשוט שאינו במדרגה עליונה זו, יכול לזכות בתפילתו תעלה ותתרומם. זאת, אם יתפלל בכוונה שלמה וראויה ככל יכולתו, איש כפי דרגתו, ויחבר עצמו לצדיק שבדורו. או אז תהיה עבודת התפילה שלו רצויה ומקובלת לפני ה' יתברך.

וזהו המשך מאמרה של אסתר 'ועמי בבקשתי' - עם ישראל, על כל דרגותיהם, יתאחדו בבקשתו של הצדיק. כאשר כלל ישראל עומדים בתפילה יחד עם צדיק אמיתי, הרי שכל תפילה פרטית מתעטפת בתוך תפילתו הזכה של הצדיק, ובכוח דביקותו ומסירות נפשו הרי הוא מושך את כל תפילות הציבור עמו מעלה מעלה.

כך גם תפילתו של אדם רגיל, אם נאמרת בכוונה שלמה לפי כוחו - זוכה להתרומם, כי היא נקשרת ומתחברת אל תפילת הצדיק שמעלה אותה יחד עמו. כל אחד צריך לעשות מה שבידו: להתפלל באמת, בדביקות והתלהבות, בכוונה ראויה ובשפה ברורה, להתרכז ולהשתדל להסיר טרדות זרות של ענייני העולם הזה - ואז, בכוח החיבור לצדיק, גם תפילתו הפשוטה עולה לרצון ולברכה.

במקומות נוספים 'באר משה', הוא הרב הקדוש מקו'ניץ, את סוד קבלת התפילה כשהיא נאמרת בבהירות ובלי בלבול המחשבה.

כך דרש בספרו 'דעת משה' (פר ויחי) את הפסוק 'נפתי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר' (בראשית מט כא), על פי מה המבואר ברש"י ובתרגום אונקלוס, ששמו נפתלי נקרא על שם התפילה.

וכך פירש: אימתי התפילה נדרשת מלשון 'נפת לי', כלומר מתוקה כנופת צופים ורצויה בשמים? כאשר היא כמו 'אילה שלוחה' - כשהיא נאמרת ברצף, בלי הפרעות, ושגורה בפי המתפלל.

הניחה לי

המשיך הרב הקדוש מקו'ניץ, וביאר רובד נוסף במדרגת התפילה, היא בחינת 'תפלה למשה'.

כאשר חטאו ישראל בעגל, רצה הקדוש ברוך הוא לכולותם, ואמר למשה רבינו (שמות לב ז) 'ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם'.

הקשו על כך חכמינו ז"ל (שמו"ר מב ט), מדוע אמר לו הבורא יתברך 'הניחה לי'? וכי היה משה רבינו תופס את הקדוש ברוך הוא כביכול?

אלא, בכך רמז לו הבורא יתברך שבידו הדבר, ואם לא ירפה ויבקש רחמים על ישראל, יצליח להעביר את רוע הגזירה. משל משלו במדרש, למלך שכעס על בנו ורצה להכותו.

הכניס המלך את בנו אל החדר, והחל לצעוק: "הניחו לי להכותו!!"

מכיון שאיש לא מנע מהמלך להכות את בנו, הבין היועץ שעמד בחוץ, כי המלך מתכוון לרמוז לו שביכולתו לפייסו ולמנוע ממנו להכות את בנו, ותיכף כנס ללמוד זכות על הבן.

כך רמז הבורא יתברך למשה רבינו שפייסו, ועמד מיד משה בתפילה ובתחנונים עד שנגזרה הגזירה לטובה, כמו שנאמר (שם פסוק יא) 'ויחל משה את פני ה' אלקיו'.

באותה שעה אמר משה לפניו 'ועתה אם

תשא חטאתם, ואם אין, מחני נא מספרך אשר כתבת'. פירש רש"י פירש שכונתו הייתה: אם תסלח להם הרי טוב, ואם לאו מוטב שיימחק שמי מן התורה, כדי שלא יאמרו הדורות הבאים שמשה לא היה ראוי לבקש רחמים על עמו.

והקשה הרב הקדוש רבי אהרן מקרלין זי"ע: כיצד יעלה על הדעת שמשה רבינו, העניו מכל אדם, יחשוש לכבודו עד כדי כך שיתנה עם הקדוש ברוך הוא שאם לא תתקבל תפילתו יימחק שמו?

את התשובה הסביר על פי מעשה מפורסם בבני זוג כפריים שבמשך שנים רבות לא זכו לפרי בטן.

נסעו הכפרי וזוגתו אל החוזה הקדוש מלובלין ובקשו הבטחה לזרע של קיימא. אך הרבי מיאן להבטיח.

הרבו הכפריים להפציר ברבי, והאיש אף הניח על השלחן מטבע זהב יקרה שכנתה 'אדום זהב', כ'פדיון נפש'.

ראה החוזה את המטבע ואמר: "מעט מדי..."

הוציא הכפרי מטבע נוספת והניחה לפני הצדיק, אך המגיד שוב ענה: "אין זה מספיק".

כך ערם הכפרי מטבעות נוספות על השלחן עד שהצטברו לסכום נכבד, אך המגיד אמר: "תנו לי ששים מטבעות זהב..."

בשלב זה פקעה סבלנותה של אשת הכפרי, היא אספה ממל השלחן את המטבעות ופנתה לבעלה:

"נלך מכאן! הקדוש ברוך הוא יכול להושיע אותנו גם בלא הסכום האגדי הזה..."

למשמע דבריה, אמר החוזה: "כעת נושעתם!"

לפילאטם של בני הזוג, הסביר הצדיק: "כאשר באתם אלי, שכחתם שהבורא הוא המנהיג את עולמו ולו לבדו היכול להושיע, על כן לא היה בידי לעזר לכם. אך לאחר שנאשאתם ממני והפניתם את עיניכם לישועת ה', זכיתם לישועה".

ביאר הרבי מקרלין שחשש משה רבינו שמה אם יראו העם שתפילתו אינה מתקבלת יתיאשו מלהתפלל בעצמם, ויאמרו: אם תפילתו של אדון כל הנביאים אינה פועלת, מה יועילו דיבורינו הפשוטים?

ולכן אמר לה: מוטב ששמי יימחק מן הספר, ובלבד שלא תיחלשנה ידיהם של ישראל מן התפילה והתחנונים.

מכאן הלימוד לדורות לכל יהודי, שכל יפסיק להאמין ברחמי שמים. גם כאשר נראה לו שתפילתו פשוטה וגם כשנדמה לו ששערי תפילה ננעלו בפניו - אל לו לאדם להרים ידיו.

וכשם שמשה רבינו לא ויתר אף כשאמר לו הבורא 'ואכלה אותם כרגע', גם אנו מצווים להמשיך לעמוד בתפילה, להוסיף תחינה ועוד תחינה.

זו היא בחינת 'תפילה למשה' - האמונה כי אין תפילה שאינה משפיעה לטובה ולברכה!

על התורה

המשך מעמוד א'

הרבי לתת לו מתנה כזו, לוותר על כל העולם הבא שלו, על אף שאותה מתנה לא האריכה את חייו של החולה? "טעות גדולה בידכם", השיב להם רבי לוי יצחק, "מוטב לו למסור לו את כל חלקי בעולם הבא, ולו בכדי לחסוך רגע אחד של צער מיהודי חולה אנוש". צאו וראו עד היכן הדברים מגיעים!

מלכויות זכרונות שופרות בדרך הולכה

הנהגה זו של הקפדה על מצוות ביקור חולים נהגו רבים מגדולי ישראל, שהקפידו על כך למדא. ואין זו מילתא זוטרתא, ולמען האמת אין בכך כל פליאה. אם אמרו חז"ל שכל המבקר חולה וזכה להאיץ את רפואתו של החולה ולהצילו, הרי שמדובר במתן חיים ממש. מי שסילסל והידר מאד במצוות ביקור חולים, היה הרה"ק רבי מנחם מנדל מייסדו זצ"ל, שבכל פעם שבה שמע על מי מתלמידיו או מאנשי שלומו, וגם אם מדובר היה בסתם תושבי העיר שלא הכירוהו, והם נפלו למשכב וחלו - היה הוא טורח לפקוד את מיטתו של החולה, מעודדו ומחזקו, ולא זו משם עד שהגיעו עליו מברכותיו כשהחולה חש שכוחות נפשו שבו אליו.

ובכדי לקיים מצווה זו, לא היתה כל טריחה נראית בעיניו. כך, למשל, סיפרו תלמידיו כי באחד ממוצאי השבתות יצא הרה"ק מייסדו זצ"ל לבקר את חסידו ר' טוביה אפל ז"ל בביתו. אל הרבי נלוותה קבוצה של בחורי ישיבה, ואלו סיפרו בהתפעלות כי הדרך שאותה עשה הרבי, ברגל, הלון וחזור, היתה כבדת דרך נכבדה של חמישה קילומטרים! שכן, רבינו התגורר באיורי וישוא' ואילו ר' טוביה התגורר ב'מיטל וישוא', כשהזו היה המרחק בין שני המקומות. אך הדרך הארוכה לא היוותה כל עילה להיפטר מהמצווה, שרבינו חיבבה והידר בה מאד, והוא כאמור עשה אותה רגלית...

פעם אחרת, סיפרו תלמידיו, צעד הרבי מביתו כבדת דרך, הפעם בכדי לבקר סנדלר חולה ומתושבי העיר וישוא'. אל הרבי התלוו או שניים מבחורי הישיבה, ואלו סיפרו לאחר מכן כי בדרכו לבית החולה זימור הרבי את הנוסח של 'מלכויות זכרונות שופרות'.

עוד סיפרו, כי בהגיעם לבית הסנדלר, לא ידע החולה את נפשו והוא התקשה להאמין, כצפוי, כי הרבי בכבודו ובעצמו טרח והגיע לבקרו...

לא להתעכב

עם זאת, ברור שיש לדעת כיצד מבקרים

חולה, ויש להיזהר מאד שאותו ביקור לא יגרום לפגיעה בחולה. כך, אין זה מהראוי לבקר חולה במצבים או בזמנים שבהם הביקור עלול לגרום לחולה לאי נעימות או לחלישות הדעת, ויש לגלות רגישות רבה כאשר מגיעים לבקר חולה. לשם כך אף ישנם בשו"ע דינים מיוחדים הנוגעים לביקור חולים, כשבין היתר נקבע בהלכה ש"מצוה לבקר את החולה. והקורבים והחברים שנכנסים תמיד בביתו נכנסים מיד, והרחוקים אחר ג' ימים". כל זאת, במטרה למנוע מהחולה שיחוש אי נעימות או צער, רק מעצם הביקור. שכן אחרת, חלילה, עשוי המבקר לגלות ששכרו יצא בהפסדו.

ולמרבית הפלא, אנו אמורים ללמוד כיצד נוהגים כאשר מבקרים חולה, דווקא מהליכותיו של... הברון רוטשילד, שמתברר כי הליכותיו במצוות 'ביקור חולים' הפליאו אפילו את רבינו ה'כתב סופר', שאף טרח לצטט לאחר מכן את מנהגו של הברון בהקשר לביקור חולים, ואת טעמו ונימוקו בעניין זה.

היה זה כאשר הגיע 'השר הצדיק רבי שמעון וואלף רוטשילד ז"ל', לבקר את ה'כתב סופר' בביתו, כמנהגו מעת לעת, אך באותה הזדמנות שבה הגיע אליו ראה כי ה'כתב סופר' חולה ומלופף ביסורים. בראותו כי הרב חולה, קם מיד הברון ממקומו, ושלא כמנהגו לא התעכב אצל הרב אלא דרש בשלומו ופנה ללכת. תהא ה'כתב סופר' לפשר מהירותו של הברון, והוא שאלו: מה ראית הפעם לקצר ביקורך ולצאת?

השיב השר החסיד ז"ל בצחות לשונו: "חז"ל דרשו על הפסוק שנאמר במשה רבינו ע"ה (שמות יח כ) 'להודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו', ודרשו 'את הדרך אשר ילכו - זו ביקור חולים'. ואמר פירושו בדרך צחות: כאשר באים לבקר אדם בריא אין קפידא אם מאריכים את הזמן לישב אצלו, כי אין לו הצרכויות שונות ואין מעכבים על ידו בשום דבר'.

אך כשמגיעים לבקר חולה, פני הדברים שונים: "אבל כשבאים לבקר את החולה - אין מן הראוי להתעכב אצלו זמן הרבה, כי אולי יש לו איזה צורך צנוע אשר לא ניח לו לגלות לפני המבקר. על כן מן הראוי והשכל שהמבקר בעצמו יבין זאת ועד מהרה ישים לדרך פעמיו".

וסיים הברון את מתק דבריו: "והיינו שדרשו חז"ל 'את הזמן אשר ילכו - זה ביקור חולים'. כי גם ההליכה מן החולה, לאחר סיום המצווה, היא ג"כ בכלל ביקור חולים שכן יש להקפיד על כך

שלא להיות לעול ולמשא על החולה". נוהג זה נחזה גם אצל הרה"ק האמרי חיים מויזניץ זצ"ל, שידוע כי היה טורח עד מאד לקיים את מצוות ביקור חולים, כשכל טריחה לא היתה נראית בעיניו. במשך חייו זכה לבקר רבים מגדולי ישראל בעת שנפלו למיטת חוליים, כשלא פעם אף נסע לשם כך לדרכים מרוחקות. אך לא רק אנשי מעלה נהג לבקר, אלא גם את פשוטי העם. תמיד כשנודע לו על יהודי שנפל למשכב, נהג לבקר ולעודד את רוחו בלי לחוס על זמנו, מעמדו וכוחותיו.

אך גם הוא, הקפיד מאד שלא לשהות אצל החולה זמן רב. ופעם אחת אף גילה דעתו כי יש 'לפרסם בעיתון' שאין ראוי לשהות אצל החולה זמן רב, אלא כדאי לקצר את הביקור ככל האפשר.

היה זה בעת שהותו של האדמו"ר זצ"ל בארצות הברית, אז ביקר את הרה"ק רבי מנחם מענדל מסטראפקוב זצ"ל שחלה ונפל למשכב. היה זה ביקור קצר, אם כי במהלכו הספיק הרה"ק מויזניץ לספר לחולה כמה עובדות מגדלותו של אביו 'האהבת ישראל זצ"ל'.

בחזרו מהביקור, התבטא ה'אמרי חיים', שלא כדרכו: "אמנם אינני מחבב את הפרסום בעיתונים. אך זאת אני מיעץ לפרסם, כי כאשר הולכים לבקר חולה - עצתי היא שלא לשהות אצלו זמן קצר".

גם בחורף שנת תשי"ז, כאשר נסע לבקר את הרה"ק רבי שלמה מטשורטקוב זצ"ל, שנפטר ביום ט"ו חשוון תשי"ט, בעודו שוכב בבית החולים 'אסותא' בת"א, התעניין הרבי אודות מצבו של החולה וניסה לרומם את רוחו. אך לאחר שישב אצלו מספר דקות, נפרד ממנו וקם ללכת.

פנה אליו הרבי מטשורטקוב ושאלו: ויוניצ'ר רבי, מה אתם ממהרים, שבו עוד קצת...

ענהו ה'אמרי חיים' בחכמתו: "על ביקור חולים דרשו חז"ל (ב"מ ל): 'הדרך ילכו' (שמות יח כ) - זה ביקור חולים". ואני מפרש 'ילכו', מלשון 'געקומען אין געגאנגען' [-לבוא וללכת]...

ויש גם לדעת מתי ללכת לבקר את החולה, כשגם בכך נטעו חז"ל מסמרות והם קבעו כי לא כל אחד יכול להגיע לחולה מיד כאשר הוא נופל למשכב אלא יש לנהוג בשום שכל ובעיקר לגלות רגישות.

בהקשר לכך מסופר כי כאשר סבל הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זצ"ל על מחלת היריז' [-מחלת השושה] על

רגלו והוא היה מרותק למיטתו, באו לבקרו רבים מגדולי הדור.

אחד היה הרה"ק רבי דוד יצחק אייזיק מסקאליא זצ"ל, שלא הגיע לבקר את הרה"ק מסאטמאר ולא רצה לבוא אליו בתחילת חוליו. כאשר שאלוהו מדוע אינו מגיע לבקר את הרבי מסאטמאר, אמר כי אינו רוצה לראותו בשעת חולשתו, משום שיש בכך חשש של פחיתות הכבוד. רק לאחר שחלף שבוע נוסף ונודע כי הוקל מעט לרבי מכאביו, הגיע הרבי מסקאליא לבקרו.

הבין הרה"ק מסאטמאר את כוונתו במה שאיחר בביקורו, ולאחר שהלך אמר הרה"ק מסאטמאר למקורביו: 'דער סקאליער רבי איז א חכם' (חכם הנהו), יודע הוא איך ומתי יש לקיים מצות ביקור חולים'.

ואכן, הדברים מפורשים הם ביו"ד סימן שלה"ס א, שם נפסק כי 'מצוה לבקר את החולה, והקורבים והחברים, שנכנסים תמיד בביתו, נכנסים מיד, והרחוקים אחר ג' ימים'.

ידי יעקב

נשוב לפרשתנו, פרשת ויחי, בה רואים אנו את מסירותו של יוסף לקיים מצוות ביקור חולים אצל אביו החולה. ואכן, כאשר בא אליו יוסף, מיד חל שיפור במצבו של אביו, כנאמר 'ויתחזק ישראל וישב על המטה'.

ואיך, אכן, התחזק עתה יעקב אבינו? אלא שכפי שאמרנו, די בעצם הביקור אצל החולה, בכדי לחיש לו מזור ולזרז את רפואתו.

ודבר זה נרמז בפסוק זה, כפי שמפרש הרב הקדוש רבי מאיר מדזיקוב בספרו 'אמרי נועם' את הפסוק (בראשית מח ג-א): 'ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה, ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלח בארץ כנען ויברך אתי'.

'ידוע מדורשי רשומות שאמרו על פי דברי חז"ל (נדרים לט): על כי ידי ביקור חולים נחסר אחד מששים מחליו. ולזה נאמר 'הנה בנך'. לפי שלפני כן, היה המחלה כמנין 'הנה' - ששים, ולאחר מכן, בבוא יוסף לבקרו נטל אחד מששים בחליו, ונותרו חמשים ותשעה כמנין 'המטה', ועל כן נאמר 'ויתחזק ישראל וישב על המטה', שבאה לו רפואה.

הרי לנו, שיוסף בעצם ביקורו סייע לאביו להתגבר על מחלתו, וכך המשיך לו רפואה עד שהצליח להתחזק ולשבת על המיטה.

המשכן, וגם את הפרטים בהם מצוים הכהנים: הקרבת לחם הפנים. ואילו בספר 'משנה תורה', שבו עסק בעבודת הקרבנות שבהלכות תמידין ומוספין, הביא רק את חלק הכהנים שבמצוה, ולכן צייטט רק את הפסוק שבפרשת אמור 'ביום השבת ביום השבת יערכנו', הנסוב על מצותות של כהנים.

ולפי האמור יש לבאר כי שתי בחינות אלו מודגשות בלשון הרמב"ם. בספר המצות כלל הרמב"ם את שתי הבחינות, מאחר שענינו של ספר זה הוא למנות את המצוות באופן שיבוארו כל פרטי המצוה. על כן, כשכתב הרמב"ם 'שצונו להשים לחם הפנים', כלל בזה את כל בני ישראל שהם מצוים על הלחם מצד מעשה

המצות (עשה כז) כתב שהמצוה היא לשים לחם הפנים על השלחן, וכמקור לכך צטט את הפסוק 'ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד' האמור בפרשת תרומה, בספרו 'משנה תורה' (תמידין ומוספין פ"ה ה"א) הביא את חיובם של הכהנים לערוך את הלחם מן הפסוק האמור בפרשת אמור 'ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה'.

שבת קודש

המשך מעמוד ב'

שהוא משלים את השלחן בצורתו, ודבר זה נוגע לכלל ישראל שהיו מצוים בעשיית המשכן. והבחינה השנייה, היא עצם סדור הלחם על השלחן, ועבודה זו נוגעת רק לכהנים העוסקים בכל עבודת הקרבנות.

כך נראה מהאופן שבו סדר רבנו הרמב"ם את הלכות מעשה הלחם. בעוד ב'ספר

לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077

ספר
ויהלום

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחוקה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה חידושי "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

האם ומתי מותר להעניק הלוואה בלי עדים

והאם כאשר נותנים שיק פיקדון שיש בו אפשרות גוביינא בכל מקרה, הדבר פותר את הבעיה משורשה ומתיר להלוות בלי עדים כלל?
תשובה:

שאלות רבות שמגיעות בצורות שונות לבית ההוראה מעלות תמונת מצב מורכבת, אנשים רבים התרגלו להעניק הלוואות מבלי לעמוד על כך שההלוואה תהיה בעדים, כגון, האם מותר להלוות סכום פשוט לחברו הטוב בלי עדים, כאשר ברור לשניהם שאם מסיבה כלשהי ישכח ולא ישלם, ימחל לו המלווה? ועוד: האם מספיק עד אחד, והדבר מצוי ששני חברים ניגשים יחד לקיוסק וכדומה ולאחד מהם אין כסף ומבקש מחברו לשלם בשבילו ויכול לבקש מהמוכר להיות עד לדבר. האם די בכך?

ה'אשמה' כמובן אינה רק במלווים אלא גם ולפעמים בעיקר בלווים, שכן הלווה שבא לבקש מחברו הלוואה בסכום יחסית פשוט ולא מכין עמו עדים (או שטר) מעמיד אותו במצב לא נעים, לפעמים לא נעים לבקש ליצור שטר חוב, וודאי לא לחפש ולהעמיד עדים, בשביל הלוואה לכאורה זניחה.

המשך בעמ' ג'

ביקשתי הלוואה באחד הגמ"חים הגדולים במרכז הארץ בו אני עובד. הבאתי ערבים כשרים והגוונים ומילאתי אחרי כל הנדרש. אולם, גזבר הגמ"ח העלה בעיה מעניינת: כתקנון הגמ"ח נרשם, כי לאור נסיון עגום בעבר, שהגמ"ח לא יעניק הלוואות כספיות כנגד מסמכים ממסכים ושטרות מודפסים למיניהם או כתובים ביד, וללא יוצא מן הכלל, אף אם מנסח השטר היה רב וממוחה גדול. והאפשרות היחידה לפי תקנון הגמ"ח לקבל ממנו הלוואה, היא רישום בבסיס הנתונים הממוחשב של הגמ"ח וחתומה של הלווה והערבים בצורה דיגיטלית באמצעות מיכשור מיוחד שנרכש לשם כך, לאישור ההלוואה.

הגמ"ח כמובן מקפיד על ההלכה שלא להלוות בלי עדים ומקפיד על נוכחות העדים וחתומתם באותה מערכת. כעת טוען גזבר הגמ"ח, שמאחר ולעובד המדובר ישנה מתוקף תפקידו כמתחזק רשת המחשבים, גישה ישירה למערכת הממוחשבת של הגמ"ח, ואם רק ירצה בכך יכול הוא להסיר את כל הרישומים הקשורים אליו מתוכנת הגמ"ח כולל תיעודי החתימות וחתומת העדים, ממילא החשש שהזכר בגמרא ביסוד הדין, מפני 'ולפני עור לא תתן מכשול', קיים ביתר שאת לגבי אדם זה, ולגביו לא יעילו העדים במקרה הזה. האם יש צדק בדבריו?

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

פרי או על בגד³.

קבלת חיסון לפני שבת

אני רוצה להתחסן נגד שפעת ביום שישי. מבחינה טכנית יותר נוח לי להתחסן אז, כיון שבסופי שבוע יש פחות עומס בקופות החולים. בנוסף, גם אם יהיו לי תופעות לוואי של תסמיני שפעת, אתאושש עד יום ראשון וכך לא אפסיד ימי עבודה. מצד שני, שיקול זה עצמו מעיד כי יתכן שלא ארגיש טוב בשבת קודש, ואולי זו בעיה?

ת. לכתחילה ראוי שלא לעשות את החיסון לפני שבת, אם יש חשש אמיתי שעל ידי נטילת הזריקה יחוש שלא בטוב בשבת⁴. אולם הוא נמצא בקבוצת סיכון, או שנוטל חיסון נגד מחלות שיש בהן סיכון גבוה אין להחמיר בזה.

ברכת הטוב והמטיב על דירה עם משכנתא

ברוך ה', לאחר שנים שנדדתי מדירה לדירה נכנסתי בשעה טובה לדירה משלי אותה קניתי עם הלוואת משכנתא גדולה שלקחתי מהבנק. האם אפשר לברך הטוב והמטיב, או שכיון שהיא משועבדת אין לברך?

ת. מעיקר הדין הקונה בית חדש מברך 'שהחיינו', ואם גם בני ביתו משתמשים בבית מברך 'הטוב והמטיב'¹. גם אם נטל 'משכנתא' עבור רכישת הדירה יש לו לברך². אך לא הכל נהגו לברך, ועל כן כדי לצאת מידי ספק, טוב שיברך שהחיינו על

להשחיל שרון נעל בשבת

ילדתי הקטנה הוציאה את השרון מהנעל בשבת. האם מותר לחזור ולהשחיל את השרון?

ת. מותר, ובלבד שמכניס את השרון שכבר היה בנעל ולא שרון חדש⁵.

הגעת כלים במים שהורחתו בכירת אינדוקציה

יש לנו כיריים אינדוקציה. אנחנו משתמשים בהן רק לבשרי או לפרווה, כדי להימנע מבעיות בשר בחלב. במקביל אנחנו מחזיקים כירה חשמלית שמשמשת לבישול חלבי. לאחרונה כפית בשרית נפלה לסיר חלבי שעמד על הכירה החשמלית, ונטרפה. האם אפשר להגעיל אותה בסיר מים שהורחתו על גבי האינדוקציה?

המשך בעמ' ב'

שבת בדגים גדולים. ובמסכת ע"ז (סז) אמרין שני לוג דם. והיינו שאם הקיז דם היום, רפואתו היא שיהיה ללמחר. והרי שמחמת הדוחק, נהגו להקיז דם בערב שבת, וכך יוכלו לצלל את סעודת השבת שתשמש גם לבריאותם אחר ההקזה. ונראה שיש לחלק בין הקיזת דם שאין מצוי כל כך שלא ירגיש טוב בשבת, והדגים הם רק כדי להבריא.

5 כתב בשו"ע (סי' ס"ז): נשמט לו רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור. והוסיף הרמ"א שהוא דוקא כשיכול להחזירו בלא טורח, אבל אם צריך טורח לזה אסור, דחיישין שמא יקשור. והעולה עם דברי המשנה ברורה (סק"ד) שהיה מותר להחזיר הוא בשלושה תנאים: א. השרון כבר היה בנעל לפני שבת ב. כתב במשנה ברורה בשם האליה רבה (סק"ד), וטעם האיסור משום 'תיקון מנא', ואף שיש שחלקו על האליה רבה וכתבו שזה חומרא שאינה מוכרת על האליה רבה. ב. ניתן לעשות זאת בנקל וללא טורח. ג. אין רגלים לתפור או לקשור בקשר של קיימא לאחר ההשחלה, שאם כן יש לחוש שמא ישכח ויתפור או יעשה קשר. שמירת שבת כהלכתה (פרק טו אות ד').

ס"ב) שמתעם זה אין להפליג בספינה בתוך שלושה ימים קודם השבת, שכל שלושה ימים הראשונים יש למפליג בספינה צער ובלבול. וראה במשנה ברורה (סי' רמ"ב סק"א) שיש פוסקים שסוברים שמצוות עוג שבת עיקרה מן התורה, ובשער הציון (שם סק"א) כתב שאף לסוברים שחוביהם רק מדברי סופרים מכל מקום צריך ליהדר בה מאוד, שחוביהם דברי סופרים יותר מדברי תורה. ולפי זה אם יש חשש שעל ידי נטילת החיסון יחוש ברע בשבת, ראוי לדחות את קבלת החיסון לאחר השבת. וכן כתב בשולחן שלמה (סי' רמ"ב סק"א). וכל זה הוא רק לגבי חשש עונש שבת, אמנם כאשר פעולות רפואיות, שיש חשש שאם יעשה בערב שבת יגרם על ידי זה חילול שבת, כבר כתבנו [לגבי ניתוח בע"ש] שהדבר תלוי בצורך הרפואי, והבאנו את הכללים באלו אופנים ניתן לעשותם גם בערב שבת. אולם באם אין צורך מיוחד ויש חשש לחילול שבת בעקבות הפעולה הרפואית, אין לתאם זאת דוקא ליום ששי. ומצינו במסכת שבת (בב"ב) שאסור להקיז דם ביום שלישי משום חשש סכנה, שמזל מאדים משמש בו בזנות, אולם ביום ששי מותר להקיז דם. ואף שגם אז שייך אותו חשש סכנה, שגם אז משמש מזל מאדים בזנות, מכל מקום מותר שכיין דדשו ביה רבים, שומר פתאים ה'. ופירש רש"י: 'הורגלו בו מפני דוחקן שיהיו קרובים לסעודת שבת, ואמרין כבוד

2 כן העלה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' טו), דלא כמו שכתב בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' נג). וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ה סי' סח) שיש לו שמחה גדולה שהגיע לדירה קנויה משלו. וכן המציאות כיום שכמעט אין מי שקונה דירה ללא לקיחת הלוואה.

3 כן כתב בכף החיים (שם סק"ה) בשם הבן איש חי (פרשת ראה אות ו'), על פי מה שכתב הרמ"א (שם סק"א) בעת הסעודה שהחיינו על פרי חדש ויכונו על דירתם החדשה. וראה במג"א (סי' תתקס סק"ה) שבארץ ישראל יש לסעודה דין זון סעודת מצוה, ולדעת הרבה ראשונים ופוסקים (הרמב"ם בהוספות לספר המצוות ד, הרשב"ש סי' ב, מהרי"ט ח"ב י"ד סי' כח, ש"ח שער האותיות אות ק קדושת המקום. פאת השולחן סי' א בית ישראל סק"ד, אבני נזר י"ד סי' תנ"ד אות ד ועוד) מצוות ישוב ארץ ישראל נוהגת מן התורה גם בזה¹. אולם יש שסברו שאין מצוות ישוב ארץ ישראל בזמן הזה מפני שיש כמה מצוות התלויות בארץ וכן כמה עונשים שאין אנו יכולים להזהיר בהם ולעמוד עליהם (ועת רבי חיים בן דוד בס' תשובות קי: ד"ה הוא), ובספר נשמת כל חי (ח"א י"ד סי' סט) כתב הגר"ח פאלאג'י שכן גם דעת בעל הלכות גדולות.

4 חלק מחיוב מצוות עונש שבת הוא גם להשתדל שיגרש טוב בשבת, וכמובאר בשו"ע (ח"א סי' רמח

1 כתב בשולחן ערוך (אורח חיים רמב"ם סי' כ"ג) 'בנה בית חדש או קנה כלים חדשים אפילו היה לו כיצא באלו תחלה או קנה וחזר וקנה מברך על כל פעם שהחיינו'. ואם קנה כלים משתמשים בהם הוא ובני ביתו תכב בשו"ע (שם סי' ט') 'מברך הטוב והמטיב'. ושינה השו"ע בלשונו שלענין הטוב והמטיב שבני ביתו גם משתמשים כתב את הדין רק בקנה כלים ושינה מלשונו שכתב (בס"ד) לענין ברכת שהחיינו שכתב דינו בנה בית חדש או קנה כלים, ובביאור הלכה הביא לדברי החי' אדם (ח"א כלל ס"ב) שכתב לחלק בין כלים לדירה, מפני שהייב לתת מקום מגורים לאשתו ובני ביתו ולפיכך לא יברך הטוב והמטיב על קניית דירה, אולם בביאור הלכה דחה דבריו, שהרי מעל גיל שש אין חיוב לאב לפרנס, כמובאר בגמרא (תנחומים ס"ט) ונפסק ברמב"ם (שו"ת פ"ב י"ד) שעד גיל שש אדם חייב במזונות בניו ומגיל שש על ידי זה ושייך בזה ברכת הטוב והמטיב. ויש שכתבו (ראה פסקי תשובות שם אות א) שרבים אין נוהגים לברך הטוב והמטיב וכסתימת השו"ע שכתב כן רק לענין כלים חדשים וסמכו על דברי החי' אדם.

ת. כלי שנטרף על ידי חימום חשמלי דינו כנטרף על ידי אש⁶. ולכן אין להגעילו במים שהוחמו בשאר דרכי החימום שלא על ידי האש, כגון דוד שמש, מיקרוגל, או כירת אינדוקציה⁷. אולם כלי שנטרף באמצעות חימום באינדוקציה, ניתן להגעילו אף במים שהוחמו על ידי אינדוקציה⁸.

שימוש בכירת אינדוקציה לבשרי וחלבי

קניתי לאחרונה כירת אינדוקציה חדשה. רציתי לברר האם דינה ככירים רגילות, שמותר להשתמש בהן גם לבשרי וגם לחלבי, או שדינה שונה?

ת. באינדוקציה אין להשתמש באותה כירה לבשרי וחלבי⁹. אך יכול לייחד את הכירה לבשרי, וכשירצה לבשל מאכל חלבי יניח משטח סיליקון בין הסיר לכירה בזמן הבישול¹⁰.

חיוב טבילה במד-חום מקצועי המשמש לבישול ולפייה

מד-חום מקצועי לבישול ואפייה, האם טעון טבילה?

ת. מעיקר הדין רק 'כלי סעודה' טעונים טבילה¹¹, ולכן נראה כי מאחר והמדחום אינו משמש להכנת האוכל או מסייע להכנת האוכל, הוא פטור מטיבילה¹².

כבוד חמיו וכבוד אביו חורגו מי קודם

אני עומד להשיא את בתי בשעתו"מ, ומתלבט את מי עליי לכבד בסידור הקידושין, זאת מפני שגם חמי הינו יהודי תלמיד חכם גדול, אולם אמי שהתאלמנה, התחתנה בזיו"ש עם רב חשוב, האם מצד ההלכה יש לי חיוב להקדים לכבד אחד מהם?

ת. כיבוד בעל אמו קודם, מפני שכבוד חמיו הוא מדרבנן¹³, וכבוד בעל אמו לדעת רוב ראשונים הוא מן התורה¹⁴, וגם חומרתו יתירה¹⁵.

הוציא עגלת קניות מהמעלית וחשף אותה לגנב ששוטט בשכונה

יוסף חזר עייף מהעבודה בשעת ערב מאוחרת, הוא רק רצה להיכנס לביתו שבקומה השביעית ולהירגע. אבל כשהגיעה המעלית לקומת הקרקע, הוא גילה שהיא מלאה בעגלת קניות עמוסה מהמכירה בשכונה. מיהו הכנים את העגלה למעלית - כנראה על דעת שבני ביתו 'ימשכו' אותה לביתם וכך היא נשארה שם. לפי חשבוננו כבר כמה שעות. בימים אחרים הוא היה נמלא כעס, אבל עכשיו מרוב עייפות פשוט לא היה אכפת לו. הוא הוציא את העגלה החוצה, הסיע אותה הצידה ונכנס במקומה למעלית. למחרת כשיצא לתפילת שחרית, הוא נתקל במודעה שהשאירה משפחת לוי ובה הידיעה כי

'נעלמה עגלת קניות עמוסה מוצרים בשווי 800 שקלים'. גישה למצלמות האבטחה התאפשרה בהמשך היום והתבררה תמונת הדברים: הסתובב באזור טיפוס 'חשוד', הבת של משפחת לוי חששה שמדובר בגנב שמסתכל למבואות הבתים כדי לחפש מה לגנוב ולכן דחפה את העגלה לתוך המעלית, היא שכחה להתקשר לוודא שמישהו מבני המשפחה מכניס את העגלה הביתה והסתפקה בהנחה שגנב יחשוש להיכנס פנימה לזמן רב. דקות אחרי שרואים את יוסף נכנס לבניין, מגיע הגנב ויוצא כעבור שניות אחדות עם העגלה המדוברת. האם יוסף חייב לשלם למשפחת לוי?

ת. מאחר והניח את העגלה בחדר במדרגות אינו חייב, שלא הניח את העגלה במקום משמותר פחות מאשר במעלית¹⁶. אולם אם הניח אותה ברחוב - במקום העוברים ושבים שאינו משמותר לגמרי, יש אופנים שיהיה חייב מדין מזיק¹⁷.

זרק בטעות מלחיה מכסף עם מפת הניילון

התארחתי אצל קרוב משפחתי, לאחר סעודת השבת הוא בקש ממני לסייע לו בניקוי השולחן. למחרת כאשר חיפשו את המלחיה התברר בוודאות שהיא נורקה על ידי יחד עם הניילון לפח האשפה ברחוב. האם אני חייב בנזק?

ת. חייב לשלם¹⁸.

שלא ברשות. והעולה שם שלשה אופנים: א. הטעה את בעה"ב בדרך ערמה להכניס לרשותו. ב. הכניס ללא רשות ובלי הטעיה ורצה להוציא מרשותו. ג. הכניס ללא רשות והדבר 'מפריע', ללכת ודמוה, לבעל החצר. אם הכניס בדרך רמאות עליו אמרו (ב"מ קא) 'כאשר עשה כן עשה לו גמולו ישו בראשו', ויכול לשכור פועלים מדמי החפצים שהכניס להוציאם לחוץ, ונחלקו האם צריך להודיע לבעליהם, להרמב"ם ושו"ע רק ממידת חסידות (ע"פ הב"י וקצוה"ח סי"ב ב), ולרא"ש ופ"ח הרמ"א מדינת צריך להודיע אחרי שהוציא, ומידת חסידות להודיע מקודם לבי"ד שיניחם במקום משומר. ואם הכניס ללא רשות ובלי הטעיה, הרמב"ם מושווה דינו לדין מטעה הנ"ל, ושית הרמ"א יכול לשכור פועלים מדמי החפצים, אלא יכול להוציא בעצמו ורק למקום שלא יפסד שם. (ולגרמני ירוחם רב בלא קיימא לאגרא יכול להוציא, אבל בקיימא לאגרא א"י להוציא [כלל]. ואם הכניס ללא רשות והדבר מפריע לבעליה, כדלג) כמבואר בשו"ע (סימן ששט"ז) הרי שמילא חצר חבירו כדי ללבוש מותר מצד עבד איננו דינו וכל שנשתגר כבנייתו ויצאיתו פטור, והיינו שכל ששבור כדי לעבור מותר מצד עבד איננו דינו לנפשיה. [הראב"ד כתב דין זה הוא רק בלא היה לו רשות למלאות, ובחזו"א כתב דלא בא לחלוק אלא פרוש ברמב"ם]. הרי שבמקרה שהניחו החפצים ללא רשות, הדבר שנוי במחלוקת אם רשאים להשליכם למקום שאינו משומר, ויש להוסיף שהרבה פוסקים פירשו שגם דעת הרמב"ם שצריך להודיע מדינת, (ומכללם, הטור, הסמ"ע והב"ח, והחזו"א שהביא בפת"ש שם דגם לדעת הבית יוסף אין להוציא למקום שאין משומר. וכ"כ באג"מ (ד"ב סי' יז). וכן פסק בשו"ע הרב (שאלה ושכירות סי' טו). ל' לדינא מאחר שכך פסקו רוב הפוסקים אין לסלק החפצים למקום איבוד ללא הודעה לבעליהם, ואם אי אפשר להודיעם ימכרם ויניח לגופו אם לא גברו זה, ואם אכן לא היה לו הרשות להניחם שם.

17. ראה 'מכתלי בית הדין' (ח"א סי' מז) שהארכנו בדין מי שמונח חצר חבירו בעקבות שאינו משמרת. הנהיבות (סי' רצ"א סי' ק) כתב שבעצם ההנחה במקום שאינו משמרת אינו גורם של גרמא אלא פעולת מדיק בדיים וחיובו בדין אדם. אך יש לבחון כל מקרה לגופו אם לא גברו זה, ואם אכן לא היה לו הרשות להניחם שם.

18. חייב מדין מזיק, שהרי 'אדם מועד לעולם, בין שגנב, בין מדין, בין ער, בין ישן' (ב"ק כ"ה), ואף אם שלא התכוון להזיק, רק לסדר את השולחן חייב לשלם, שהיה לו להזהיר ולבדוק.

כאב ואם של זה, והוכיח כן מהכתוב (מכ"ה ז') 'בת קמה באמה וכלה בחמותה', משמע שנקט שחיובם שיה מדאורייתא, אולם החיי אדם (ח"א כלל סו סי' ה) הוכיח שהחיוב בכבוד חמיו הוא מדרבנן, שהרי אשתו משועבדת לו ואינה חייבת לכבד את הוריה כמבואר מדברי השלחן ערוך (י"ד סי' רמ"ט), ואם נאמר שחיוב בכבוד חמיו מדאורייתא אם כן גם הוא חייב בכך, אלא מוכרח שחיובו רק מדרבנן. וכתב שלדברי הפוסקים שחיובו מדאורייתא צריך עיון בזה.

14. הרמב"ם (הל' ממרים פ"ה ה"ה) כתב: חייב אדם לכבד את אשת אביו אף אם אשתו איננה אמו כל זמן שאביו חי, שזה בכלל כבוד אביו. וכן מכלל בעל אמו כל זמן שאמו קיימת, אבל לאחר מיתתה אינו חייב. ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו, הרי שרק כבוד אחיו הגדול הוא מדברי סופרים, אבל החיוב בכבוד אשת אביו וכבוד בעל אמו הוא מן התורה. (וכתב בספר משנה ששם) (הרמב"ם ס"ב, שמאחר והחיוב לכבד את אשת אביו ובעל אמו נלמד (כתובות טו) ממה שאמרה תורה (שמות כ"ב) 'כבד אבך ואמך' [ותיבת 'אמך' יתירות], הרי הם ככתובים מפורש בתורה, אבל כבוד אחיו הגדול שנלמד מלוא' וא' יתירה, אינו נחשב כמפורש בתורה. וכן כתבו הרמב"ם (ספר מועד שש"נ), הסמ"ק (מ"ג) וזוהר הרקיע (אחריה כד), שחיוב כבוד אשת אביו ובעל אמו הוא מן התורה. אולם דעת המאירי (שם ד"ה חייב) שהמצוה לכבדם היא מדברי סופרים, שהסמיכות למקרא 'כבד את אבך' לרבות אשת אבך 'ואת אמך' לרבות בעל אמך. והוסיף, שאף על פי שאמרו בגמרא (שם) שהחיוב בכבוד אשת אב הוא מדאורייתא, לא אמרו כן אלא דרך אסמכתא בלבד, וכפי שמצינו בהרבה מקומות כיוצא בזה.

15. הב"ח (סי' ד"ה יח"ט) כתב בדעת הטור שאין חיוב לכבד את חמיו כאביו, ואין רוב כשאר זקנים חשובים, וכן כתב המג"א (שם), וכן כתבו הש"ך (סי' כב), ברי"ק יוסף (סי' ק) והחיי אדם (כלל סו סי' טו). וכן לענין כיבוד שלא בפניהם כתב במנחת חינוך (מ"ג) שבעל אמו התרבה גם לכיבוד שלא בפניו. וכן לענין מורא, אינו חייב במורא חמיו כמו שכחה הברית עולם (סי' ששה), ולענין מורא בעל אמו כתב החיד"א (חומת ארץ קדושים אות ב) ודבש לפי מיעוט אמו לאו חל) בשם רבינו וידאל צרפתי, דף הפסוק (קריאת י"ט) 'איש אמו ואביו תירא', שאיש אמו היינו בעל אמו, שצטטנו במורא בעל אמו. אולם יש שכתבו שאינו חייב במורא, (חתם סופר (כתובות קג) ד"ה את), ומה ללב (ח"ה סי' ק) [חתם סופר (ש"ת סי' פד ד"ה והנה) ומה ללב (מ"ג) אות א] (א).

16. על אף שבמעלית העגלה פחות נראית, מכל מקום אין זה גדר מקום המשתמרת, ובפרט שהיה מותר לו להזיז את העגלה כדי לעלות במעלית, שהרי המעלית אינה מיועדת לאחסון עגלות וכמבואר בשו"ע (ח"א סי' שש) בדין מי מכניס לרשות חבירו

הראשונים הביאו את דברי הירושלמי (עבודה זרה פ"א ה"ה) שטעם חיוב הטבילה משום 'מעלה' משום שיצאו מטומאת העמים לקדושתם של ישראל. לדעת רוב הפוסקים יסוד החיוב הוא מהתורה. והואיל ובפרשת טבילת כלים לא הוזכר אלא 'כלי סעודה', אמרו בגמרא (שם) שאין לנו לחייב טבילה אלא בכלים אלו, אך לא בכלים המשמשים לצרכים אחרים.

12. יש מקום לדון שבימינו השימוש בו נעשה מקובל לא רק כדי לברר את חום הגוף, אלא כחלק מהליך הכנת אוכל מדויק, בפרט בתחום המאפיין, ולכאורה זהו כלי המשמש את האוכל. אמנם בשו"ע הגדרה היא 'מצרכי הסעודה', ואם כן יש לדון אם מדחום הוא בגדר 'צרכי סעודה'. והנה לגבי סכין של שחיטה מביא המחבר (סי' ק"ט סי' ט) שיש מי שאומר שא"צ טבילה. והכרעת הרמ"א לטובל בלא ברכה. ולכאורה הוא ודאי לא עדיף מסכין של שחיטה. ברם, להלכה נראה שפטור מטיבילה, לפי שהמדחום אינו דומה לסכין של שחיטה, מאחר וגם אינו משמש או מסייע להכנת האוכל, וגם אינו באמת מצריך הסעודה, אלא הוא משמש רק לפעולה חיצונית למטרת נוחות לדעת את מצב האוכל, והרי בפועל גם אם לא ידע בדיוק את מידת החום המדויקת, יהיה אפשר לאפות ולבשל ולאכול ולהסתיר, שיש עושה זאת כל הימים גם ללא פעולת המדחום. ויש מי שציין לדברי הש"ך (סי' ק"ט) שהביא את דברי המהר"ל שחייב להטביל את המקדש שקדוהו בו נקב יורה במד-חום שאינו צריך טבילה כיון שאינו מסייע להוצאת המאכל, רק לבדוק אם המאכל מוכן ואינו בגדר כלי אכילה, וכאומר שאין בזה אלא פעולה צדדית של נוחות ואינה באמת קשורה למאכל. וכן כתב הגר"ן קרליץ (חוט שני טבילת כלים ע"ב) שמדור חום אלקטרוני שחובים אותו לתוך מאכל או משקה לידע מידת חומו אינו טעון טבילה, מפני שאינו מכשיר את המאכל לשום ענין.

13. החקיר לב (ש"ת, ח"א סי' צ"א) כתב, שלדברי הפוסקים שחייב לכבד את חמיו כאביו ממש, יש להוכיח שחיובו הוא רק מדרבנן, שהרי מבואר בגמרא (פ"ח סי' נא) שאע"פ שיש איסור לחלוץ עם קרובי במרחק עם אביו התירו מפני הכבוד, ואילו עם חמיו לא התירו, ועל כרחק צריך לומר שכבוד חמיו הוא רק מדרבנן ומשום כך לא התירו בו חשש ההורו. וכן כתב בתשובה מאהבה (ש"ת ח"א סי' קע"ה, הביא הפתחי שכתבו סי' שער סי' ק) שהדורש שחייב לכבד את חמיו היא אסמכתא בעלמא. אמנם מדברי החיד"ם (פ"ח מ"ג) שכתב שהטעם שחייב בכבוד חמיו הוא לפי שאיש ואשה הם נחשבים כגוף אחד, ואב ואם של זה

6. שבות יצחק (ח"א סי' פ"ט) בשם הגר"ש איערבאך והגר"ש אלישיב, חוט שני (פסח ע"י קלח העיר קנ), והטעם לפי שהם מתחממים על ידי גוף חימום לוהט, וגוף חימום לוהט דינו כאש, מאחר ויש בו שתי תכונות באמצעות באש, שהוא מחמם ומאיר.

7. בשו"ע (א"ח סי' תנ"ב סי' ט) מבואר שאין להגעיל כלים בחמי טבירה לפי שאינם תולדות האור, וכבולעו כן פולטו שאם בלע בחום הנוצר מאש פולט גם כן רק בחום שנוצר מאש, וכל אלו אין דינם כחום הנוצר מאש, שהרי דוד שמש מתחמם מהשמש, ומיקרוגל מתחמם באמצעות גלים חשמליים, וכירת אינדוקציה מתחממת באמצעות גלים אלקטרוניים המגיעים לתבשיל שבסיר ומחממים אותו. וכן מובא בשם הגר"ש אלישיב. וראה בצננת פנעם (ש"ת ח"א סי' רנ"ג) שהסתפק האם אפשר להגעיל כלי שבלע על ידי אש במים שהוחמו בחשמל, והביא מכמה מקומות שמצינו בגמרא שכל מה שוגי וז' לפי זה אין להגעיל כלי שבלע ע"י אש במים שהוחמו בחשמל. אמנם מסקנת הפוסקים האחרונים [שבות יצחק (שם) בשם הגר"ש איערבאך והגר"ש אלישיב, חזון עובדיה (הלכות הגעלה כלים סי' קח)] שגוף חשמלי מולחלם דינו כאש ממש כמבואר לעיל, כיון שיש בו שתי תכונות הנמצאות באש, ואין לחלק בין שוגי האש, ולכן מותר להגעיל כלים שבלעו ע"י אש במים שהוחמו בגוף חימום מתחלם.

8. רמ"א (שם): 'ומיהו אם נשתמש רק במי טבירה מעגילי בהן'. וכתב המשנה ברורה (שם סי' ט) שגם במים שהוחמו על ידי אש יכול להגעיל כלים אלו.

9. הרמ"א (סי' תנ"ב סי' ט) כתב שחצובה של חמץ צריכה ליבון כדי להכשירה לפסח. ובמשנה ברורה (שם סי' ט) ביאר שדין זה הוא רק לכתחילה, ומשום חומרא דפסח. אבל מעיקר הדין אינה צריכה ליבון כיון שהיא כל הזמן על האש, וכל מה שנשפך עליה מיד נשפך ומתכלה. ואין מה שנבלע בו אינו יוצא, כמבואר ב"ד" (סי' צ"ט סי' ט) ששתי קדרות הנוגעות זו בזו אינן בולעות. אולם בכירת אינדוקציה שאין בה אש משמלת את מה שגולש ונשפך מהסירים, יש לאסור להשתמש באותה כירה הן לבשרי והן לחלבי.

10. משטח הסיליקון אינו חוצץ בפני הגלים האלקטרוניים, והתבשיל מתבשל כראוי. ובאופן זה אין חשש, כיון שאף אם הסיר יגלוש, הבלילות יהיו במשטח הסיליקון ולא בכירה עצמה. אך כשעושה כן ראוי ליהרר שהמקום שתחת משטח הסיליקון יהיה נקי לגמרי מכלולכים ושאריות בשר, כדי ש'בלעו' לא תוך משטח הסיליקון. שיש לחשוש שמשטח הסיליקון יבליע לקדירה.

11. מקור החיוב לטבילת כלים חדשים למדו בגמרא (עבודה זרה ע"ה): מהפסוק האמור בכלי מדין: 'כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש - וטהרו', ודרשו מייחור תיבת וטהרו: 'הוסיף לך הכותב טהרה אחרת'.

פעמים רבות מתבררים מקרים אלו אגב דיני תורה מורכבים יותר, לפתע מתברר שהיו חובות קטנים שנשמטו מזכרונם של הצדדים. וגודל המכשלה רב.

בגמרא (בבא מציעא עה:) נאמרו על ההרגל הזה דברים חמורים מאוד: אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות, ומלוה אותן שלא בעדים, עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו, שנאמר (תהלים לא יט) תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק. ע"כ. אם כן, ההתנהגות הממונית בצורה זו כרוכה באיסור דאורייתא של 'ולפני עור' וגורמת קללה נוראית לנוהגים בה. לב מי לא יחרד ויחפש לתקן מעשיו ולהעמידם על שורת הדין וההלכה.

כבר הארכנו והרחבנו בס"ד בהיבטים הלמדניים של סוגיה זו במאמר מפורט ומנומק וכאן נציג רק את ההיבטים המעשיים במקרים שכחים לתועלת המעיינים.

להלן נפרט את המקרים השכיחים בהם נוגעת הלכה זו, ונפרט באלו אופנים ראוי לנהוג.

הלוואה בין שני חברים טובים שוודאי מוחלים זה לזה גם אם לא יחזירו

כאשר ההלוואה מתבצעת בין שני חברים טובים, היה מקום לומר שמאחר שבוודאי מוחלים זה לזה במחילה גמורה אם איתרע אילנות ושכחו מהחוב, אם כן אין בכך כל בעיה ואינם צריכים להתאמץ ולהעמיד עדים או לכתוב שטר.

המהר"ל צינץ בספר מקצוע לתורה (סימן ע סעיף ב) מביא את דברי הגמרא (בבא מציעא עה:) שדנה במעשה שאירע עם רב אשי ורבינא: אמרו ליה רבנן לרב אשי, קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן. שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא: 'לישדר לי מר עשרה זוזי, דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן', שלח ליה: 'נתי מר סהדי ונכתב כתבא'. שלח ליה: 'אפילו אנא נמי?', שלח ליה: כל שכן מר דטריד בגירסיה משתלי וגורם קללה לעצמי. אלו הם דברי הגמרא. דברי רבינא שחשש רק מכך שיגרום רעה לעצמו בקללה, טעונים לכאורה ביאור, שהרי בגמרא מצאנו מלבד קללה זו גם חשש איסור של 'ולפני עור', מדוע לא הזכיר רבינא את חששו מפני האיסור?

על כך כתב המהר"ל צינץ ליישב שמאחר שרבינא ורב אשי היו שני יריבים אהובים ואוהבים זה לזה, יכול היה רבינא לפתור מראש את הבעיה של איסור 'ולפני עור' בכך שימחול לרב אשי במחילה גמורה במקרה שלא יזכור להחזיר את ההלוואה. אך הקללה נעוצה בעצם התביעה, ולכן עדיין היה מקום לחשש ממנה.

האם די בעד אחד לקיום דין זה

לכאורה מלשון הדין שאמרו שהמלוה שלא בעדים עובר, משמע שצריכים דוקא עדים היכולים להעיד ולהוציא ממון בדין. וכן משמע בשולחן ערוך. ולפי זה, העמדת עד אחד שיכול לכל היותר לחייב שבועה אינה מספיקה לסילוק הבעיה.

ואמנם, מעצם הלשון 'עדים' אין להוכיח דין כזה. וכבר מצאנו בראשונים (רא"ש בבא מציעא פרק א סימן ג) שאפשר שיאמר התנא עדים אגב ריהטא, כי כן הוא דרכו בכל מקום, אבל עיקר כוונתו לעדות המועילה באותו ענין, בכל ענין לפי ענינו. ואם כן אפשר לומר כך גם כאן. ולומר שעצם האפשרות שהעד האחד יופיע בבית הדין ויחייב אותו שבועה, יגרמו ללווה להיתרע מלכפור ולשלם את מלוא החוב. וכל שכן לחשש מפני שכחה, ודאי יועיל עד אחד ראשית שאפשר שיסמוך על העד וישלם, ואפילו לא ישלם לא יקללהו בני אדם אחרי שיש

עד אחד המעיד כדבריו.

להלן נביא שיש הסוברים שהעדים נועדו למנוע אפשרות של טענת פרעתי, ולכן צריכים דווקא שטר וסייגים נוספים. ומתוך כך שדעה זו לא נתקבלה להלכה ודי בהעמדת עדים שיראו את ההלוואה, נמצא שהתקנה להעמיד עדים באה לתת מענה רק לכך שלא יכפור בעצם ההלוואה כולה. ונראה שלחשש זה די באמת בעד אחד. ובפרט לדברי הפוסקים הסוברים שלאחר שתיקנו שבועת היסת אין חשש שיכפור בחוב (ולמדנו בזה זכות על מי שלא הקפידו להעמיד עדים), ואם כן שבועת עד אחד גם פועלת באופן דומה.

ומאידך יש אולי לחשוש שמא יכשילו גם בשבועת שקר. וכנגד טענה זו, מובא בפרי חיים (ח"ב עמ' קכא) בשם הגר"נ גולדברג שאפשר לומר שיחשש לישבע לשקר כי לפי דעת רבנו יקר יכולים התובע והעד לפוסלו לעדות ולשבועה.

לכן לכאורה יש לדון שמותר להעניק הלוואה מעיקר הדין במעמד עד אחד בלבד. אמנם כתבו הרמב"ם (מלוה ולוה פרק ב הלכה ז) והש"ע (סימן ע סעיף א) 'אסור לאדם להלוות מעותיו בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם, אלא אם כן הלווה על המשכון, והמלוה בשטר משוכב יתר, וכל המלוה בלא עדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, וגורם קללה לעצמו'. ולכאורה מה שמועיל שטר יותר מעדים הוא שהלוואה בשטר מועילה גם נגד טענת פרעתי, וכל שכן שעד אחד אינו מועיל לטענת פרעתי.

אך נראה שלא להקל בזה אחרי שפשטות לשון הגמרא הרמב"ם והש"ע שצריך עדים, וגם כל הפוסקים כתבו שצריכים עדים, ולא טרחו לציין שדי גם בעד אחד. ועוד שאם מועיל בפני עד אחד, הרי רב אשי שלח להלוות על ידי שליח, ונמצא שהיה עד אחד בהלוואה ומדוע חשש רבינא לאיסור ולא הלווה. והגם שיש לדחות שרבינא החמיר לדרוש גם שטר, אבל לכאורה נראה שאילו לכל הפחות היה ניתן להיסמך על העד אחד מצד עיקר הדין לא היה רבינא מתעכב על ההידור לעשות שטר ולהפסיד בכך את העסקא של רב אשי. ואמנם עיקר החשש מצד שכל גדולי הפוסקים סתמו ולא כתבו להתיר בעד אחד.

כאשר ההלוואה נרשמה במחשב, אך ללווה יש גישה ויכול למחוק את הרישומים

לכאורה פשוט הדבר שאין הבדל לגבי דין זה בין רישום דיגיטלי לרישום על גבי נייר או קלף. ולכן ודאי שגמ"ח שמחתים את הלווים באמצעות מדיה דיגיטלית, דהיינו שהכל נרשם במחשב והלווה חותם על גבי מכשיר המיועד לכך וחתומתו נשמרת במאגר הממוחשב של הגמ"ח ועומדת כראיה ברורה לביצוע ההלוואה, ודאי נוהג כשורה ומקיים את הדין של העמדת עדים על ההלוואה בהידור רב.

וכאן נשאלת השאלה כיצד יש לנהוג כאשר הלווה הוא אדם שיש לו גישה למחשבי הגמ"ח ויכול באופן עקרוני לגשת לבסיס הנתונים ולמחוק את כל מה שקשור אליו, האם גם אז ההלוואה היא בגדר 'ולפני עור' ואנו חוששים שיעשה כך.

על דברי הגמרא שטעם הדין שצריך להחתים עדים על כל הלוואה הוא משום האיסור של 'ולפני עור', תמה הלחם משנה (הלכות מלוה ולוה פ"ב ה"ז) אם אנו חוששים לכך שהלווה יתחמק מלשלם את חובו וכל הלוואה שמאפשרת זאת, משולה למכשול המונח לרגלי העירוי להכשילו בדרך, לא מובן איך העמדת העדים פותרת את הבעיה הזו,

שהרי עדיין יכול הלווה לבוא ולטעון 'פרעתי'. להודות בהלוואה ולקיים את דברי העדים, אך לטעון שבהמשך הגיע ופרע את ההלוואה. נמצא שמה שמעמיד את המכשול האפשרי בפני הלווה הוא עצם ההלוואה, גם כשזו נעשתה בפני עדים.

ובאמת, כנראה מכח קושיה זו, כתב המאירי (ב"מ עה:) שהתקנה היא להלוות בעדים באופן שלא יהיה ניתן לטעון טענת פרוע, וכגון שמסכמים במפורש שלא יפרע לו אלא בפני פלוני ופלוני, או שחותמים על ההלוואה בשטר, כך שאם יטען פרוע, יטען המלווה כנגדו 'שטרך בידי מאי בעי?!' אם כדברך שפרעת, הרי הייתי אמור למסור לך בחזרה את השטר.

וכן מוכחת דעת הריטב"א (שם) שתמה מדוע רבינא לא הטריח את רב אשי לכתוב שטר בעדים, ולא הציע לו לכתוב שטר כתב יד, ומאכן ביקש ללמוד ששטר כתב יד אינו מועיל נגד טענת פרעתי ואכתי היה אסור להלוות כך לרב אשי, ושוב דחה שלא היה להם זמן לערוך שטר, וע"כ הציע להלוות בפני עדים והם יכתבו מאוחר יותר שטר מכח מה שראו את ההלוואה, ועכ"פ מבואר בדבריו בהדיא שאם טענת פרעתי יכולה להתקבל אסור להלוות.

אולם ברמב"ם (מלוה ולוה פרק ב הלכה ז) שהתיר להלוות בעדים גם בלי שטר, והיינו אפילו שיכול לטעון פרעתי, ובטור (ח"מ ריש סימן ע) הביא לדברי הרמב"ם וכתב מיד אחר כך שהמלוה לחבירו בעדים אין צריכים לפרוע לו בעדים, הרי מפורש שאפילו שיכול לטעון פרעתי מותרת ההלוואה בעדים לחוד. וכבר הקשה כן הרשב"ש (תיקון הסופרים שער השני) כיצד מועילים העדים אחרי שיכול לטעון פרעתי, ותחילה כתב שיש לפרש שהיתר הוא דווקא באופן שעושה קנין בפני העדים, וסתם קנין לכתובה הוא עומד ושוב אינו נאמן לומר פרעתי, אך שוב הביא שמדברי הטור משמע שבכל אופן עדין על ההלוואה מועילים. ולדינא לא מצאנו בפוסקים מי שיחזיק את דברי המאירי והריטב"א הללו להלכה ולמעשה, ונראה מדברי כולם שלהלכה די שילווה בפני עדים.

ובכנסת הגדולה (סימן ע הגהות טור אות א) רצה לפרש שהתקנה מתבססת על כך שישנו מאן דאמר שהמלווה את חברו בעדים צריך גם לפרועו בעדים, ולכן הגם שלא נפסקה הלכה כמותו עדיין החשש לתקלה נמוך יותר כי הלווה לא יעלה על רוחו לומר פרעתי מחשש שיאמרו לו שחייב להביא עדים על כך.

ובלחם משנה (שם) ובתומים (סק"א) תירצו שזה אין אנו חוששים שיכפור לגמרי, ויאמר שפרע או לא היו דברים מעולם'. לחששות אלו די לנו בחזקה שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו (מסיבה זו פטרנו את הכופר הכל משבועה, וראו תומים סימן עה סק"ד). כל החשש הוא רק שישכח ויאמר 'איני יודע' וכמו המקרה שהביאה הגמרא ברב אשי 'שכל שכן תלמיד חכם שטרוד בלימודיו ושוכח', ולשם כך יועילו עדים שניתן יהיה לברר אתם כל דבר ספק שיתעורר.

תירוץ זה מעורר כמה שאלות: האם נחשב 'מכשול' כאשר שוכח ובאמת אינו יודע שחייב? ניתן לומר שכן, סוף סוף בגלל שכחתו הוא משאיר ברשותו כסף שלא שלו. אך לכאורה יותר היה נראה דמאחר וכל עיקר החיוב להחזיר חוב אינו אלא מצד מצוות 'הן צדק ולאן שלך צדק', והרי כיון שטועה לסבור שאינו חייב, הרי לא שיקר בדבריו, ואכן בפרישה (סק"א) ובב"ח (שם) ובט"ז כתבו שכאשר הלווה שעשוי רק לשכוח את הלוואה הרי הלווה אינו עובר באיסור, ומשכך גם

ריסוק פירות כדי לבטל את התולעים שבתוכם

האם מותר לרסק פירות שיש בהם תולעים וכגון לעשות מתות שדה גלידה וכדו', בשביל שיתבטלו התולעים בשישים ויהיה מותר לאוכלם?

תשובה: בשביל לבטל את התולעים שבתוך התותים בשישים צריכים שהתולעים לא יהיו בריה, כי בריה אינה מתבטלת אפילו בשישים, ולכן אם מרסקים את התותים אפשר להניח שגם התולעים נתרסקו והם כבר לא בריה והם בטלים. אמנם יש דין של 'אין מבטלים איסור לכתחילה' (ס"א צ"ט ס"ה) ודין זה אוסר עלינו לרסק את התולעים.

אכן יש כאן כמה צדדים להקל:

א. ספק איסור, יש מחלוקת בפוסקים האם מותר לבטל ספק איסור לכתחילה, הפרי תואר (ס"א צ"ט ס"ה) החכמת אדם (ס"א נב ס"ה) ועוד פוסקים (עי' דרכי תשובה ס"ק לו) מתירים לכתחילה. אבל הפרי מגדים (צ"ט שפ"ז ז) המהרש"ם הערוך השלחן ועוד פוסקים מחמירים שאסור [ועי' בפמ"ג שמתיר את מה שנראה בש"ך (ס"א פד סק"מ) שמתיר לטחון חיטים בגלל שזה ספק איסור, כי שמה מדובר שיש עוד צדדים להתיר ולכן מותר], וכך נוקטים פוסקי זמננו (מנחת יצחק, אגרות משה) לאסור.

ולכן אם מנקים את התותים, והיינו ששורים אותם במים וסבון ושוטפים אותם טוב וגם חותכים את ראשם [שבראש התות ליד העלים נמצאים הרבה תולעים], אזי מורידים את רמת האיסור מודאי איסור למיעוט המצוי שזה בגדר ספק, ואז מגיעים למחלוקת הנ"ל שיש מתירים בה ויש שאוסרים בספק הזה [חשוב לציין שבחשש איסור' לדוגמא מיעוט המצוי שניקו אותו והורידו אותו לרמת חשש בלבד, לכונ"ע מותר לבטלו].

ב. יש עוד היתר בדין ביטול איסור לכתחילה, שאם לא מכוונים לבטל את האיסור אלא מרסקים אותו לצורך מטרה אחרת, מותר. וגם בזה יש לנו מחלוקת האם גם בודאי איסור נותר כשאנו מכוון, שיש פוסקים שמתירים (מובא בדרכי תשובה ס"ק לו), אבל ר' עקיבא אייגר (תשובה ע"ז ור"ז) והפרי מגדים (פ"ד ס"ק ל"ג) וגם פוסקי זמננו (מנחת יצחק, קובץ תשובות, ושבט הלוי) נקטו לאסור, ורק כשיש עוד צדדים להקל התירו. ולכן לא יעזור לנו זה שהוא מרסק את התותים לצורך עשיית גלידה ואינו מכוון לביטול התולעים, כי בתות שדה רגיל יש בודאי איסור תולעים, אבל בספק איסור כמו כאן שניקו את התותים, ויש המקילים שמותר לבטלם אפילו בכוונה, אז למרות שלא פוסקים כמותם עדיין יחד אם ההיתר השני שאינו מכוון לבטלם אפשר להקל [וכן משמע בש"ך (ס"א פד סק"מ) ובפמ"ג ל"ג כתב כך בהדפא]. ולכן כששורים ומנקים אותם וגם לא מכוונים לבטל התולעים מותר.

אך עדיין צריך לברר האם מה שאנו מרסקים תותים בשביל גלידה וכדו' זה נחשב שאינו מכוון לבטלם, שמצד אחד הוא הרי עסוק בלעשות גלידה והמתכון מורה לרסק וזה בכלל לא קשור לענין התולעים. אבל מצד שני כל מה שהוא עושה גלידה זה רק בגלל שאינו יכול לעשות שום דבר אחר עם תותים שאינם מרוסקים, ואם כן זה רק בגלל התולעים.

ואולי אפשר לתרץ שאחרי שהוא התרגל לעשות רק מאכלים עם תותים מרוסקים, אז זה לא החלטה שהחליט כעת לעשות מרוסק ולא עם תותים שלמים, אלא כך הוא הרגילות אצלו בלי לחשוב כלל על התולעים, וזה כבר לא דיון אצלו אלא שכך הוא עושה תמיד, ועדיין צ"ע. ושמעתי מרב חשוב תשובה לזה שמכיון שיש מקילים בספק לגמרי אפילו בכוונה כנ"ל, בצירוף זה שהוא עסוק בעשיית הגלידה כמו שהוסבר אפשר להחשיבו לאינו מתכוון [אבל באמת להמקילים בודאי איסור בלי כוונה, לא נוכל להסתמך שזה נקרא לא מכוון].

ובזה גם מתורץ מה שיש הרבה השגחות שכותבים על תותים 'לטחינה בלבד' ואף שאסור לכוון לביטול האיסור ולפי התירוף הנ"ל מובן [ואין לומר שאותם תותים הם רק בחשש' תולעים שמותר לרסקם אפילו בכוונה, כי התותים בכשרות הם עם קליפה, ורק שהם שטופים טוב וזה עדיין דרגת מיעוט המצוי, כמו שהוסבר]. או שאפשר שמתכוונים 'לטחינה בלבד' למי שממילא הולך לעשות משהו עם תותים טחונים אבל זה אינו מסתבר.

העולה לדינא:

א. תותים שהורידו מהם את העלים [הראש] והשרו אותם במים וסבון כמה דקות, ואחר כך נשטפו תחת זרם תוך כדי שפשוף, וכן אלו שנמכרים עם השגחה לטחינה בלבד, מותר לרסקם למאכל שדרכו בריסוק. ב. אם קילפו את התותים לגמרי, מותר לרסקם אפילו עם כוונה לביטול האיסור, כי אז זה רק חשש.

המלואה אינו נכשל בלפני עיור.

אבל יש להקשות עוד (אולם המשפט שם): הרי בעל השמועה בגמרא הוא רב יהודה, והוא עצמו סובר שכאשר הנתבע טוען 'איני יודע אם הלווינו' חייב. כי ברי ושמוא ברי עדיף, ואם כן ממה נפשך אין צורך בעדים, שהרי אין חוששים שמא יכפור, ואם יאמר 'שמוא' הרי יתחייב לשלם.

הנוגע לענין שלפנינו לכאורה הוא, שאם התקנה שחייבים לפרוע בעדים נועדה לכסות רק מקרים שאינם גזילה והפקעת חוב מכוונת ויזומה, אם כן מאחר שברור לכל בר דעת שגישה לבסיס הנתונים שבמחשב על מנת למחוק את התייעוד לחובו של אדם, היא מעשה שלא יעשה וזדון גמור, אפשר לומר שלא נתקנה התקנה לאפשרות רחוקה כזו. ולכן למרות שלעובד הגמ"ח ישנה גישה לרשת המחשבים המקומית, עדיין הרישום של חובו במערכת הגמ"ח מעניק מענה הגון לבעיה זו ומאפשר לפרנס' הגמ"ח לאשר לו את ההלוואה.

אמנם הרישום במחשב מועיל למנוע את עיקר החיוב שלא להלוות בלי עדים שמא ישכח לגמרי מכל ההלוואה, אך מלבד זאת כתב הרמב"ם שיש חשיבות נוספת להקפיד גם לעשות שטר חוב, כי בזה הוא מונע טענת פרעתי. וגם שלשון רש"י (ב"מ עה: ד"ה עובר) 'שעולה על רוחו של לווה לכפור' מפורשת שהחשש הוא שכיון הלוה בלי עדים יעלה על דעתו לנצל זאת לכפור, והיינו מזיד, ולא כמו שכתבו הלחם משנה והתומים, וכן הסכימו הרבה אחרונים (סמ"ע, טז, ב"ח, ה"ד לעיל ועוד) שהגורם לאיסור לפני עיור הוא החשש שהלוה יכחיש במזיד, ולשיטתם שיש לחוש למזיד כיון שיש ללוה גישה למחשב של הגמ"ח אין להתיר את ההלוואה גם לא מעיקר הדין.

הלוואה ללא עדים כנגד שיק פיקדון סחיר

מאחר שלפי כל הטעמים, דין זה של חיוב להלוות דווקא בעדים תלוי באפשרות של כפירה בחוב או שכחה. נראה פשוט להלכה ולמעשה שאם מבטחים את ההלוואה באפשרות פירעון מזומן של החוב, כך שהלווה לא יוכל למנוע את הפירעון בשום דרך. אין מניעה להלוות לו ללא כל תנאי אחר.

ולכן, כאשר - כמקובל בגמ"ח'ים רבים, ההלוואה ניתנת למול המחאה בנקאית, שאפשר להפקידה בבנק ולמשוך את הכסף במזומן, נראה שוודאי אפשר להשלם את ההלוואה שלא בעדים.

ואין חוששים שמא ירוקן את מסגרת האשראי שלו עד תומה, כי האיסור להלוות בלא עדים אינו מחשש שמא יסתיר כל ממונו, אלא שמא יכחיש את עיקר ההלוואה, ובפרט שהוא יודע שההמחאה עשויה לשמש נגדו בבית דין או לפני רשויות המדינה.

הלוואה בסכומים נמוכים

בארחות רבינו (ח"ג עמ' צד, ובמהדורה חדשה ח"ד עמ' סד) מעיד שהחזון איש הקפיד לקחת שטר בהלוואה גדולה, ולא הקפיד על כך בהלוואות קטנות, ובקונטרס עזרת אליעזר (יורה דעה ס"א רסב סעיפים ב-ג) הביא שכן פסק גם הגר"ש אלישיב, וכן פסק רבי יהודה שפירא כמבואר בספר דעת יהודה (עמ' קפ) וביאר החילוק שבסכומים קטנים גם אם ישכח הלוה ימחל לו המלוה ואין לחוש.

ויש לבאר דמאחר שתבע אותו והכחיש אפי' אם ימחל לו אחר כך, הרי כבר עבר הלוה איסור במה שהכחיש ולא פרע החוב, וכן כתב רבי חיים זוננפלד (שלמת חיים חו"מ ס' יט) שהעצה היא למחול מתחילה על הצד שאחר כך הלוה יכחיש. ונראה דעתם שהחשש אינו לכפירה רק לשכחה, או שמא שבסכום נמוך אין חשש כפירה, וזה פשוט שאם הלוה שוכח והמלוה מוחל לו שהלוה לא עובר בשום איסור מחמת שלא שלם, ודווקא כאשר אין המלוה מוחל עובר באיסור בשוגג, ואם כן גם המלוה אינו עובר בלפני עיור. ורבי חיים זוננפלד דן בהלוואה רגילה שיש בה חשש שמא יכחיש, ולכן הצריך שהמלוה ימחל מתחילה בשעת הלוואה על הצד שהלווה יכחיש.

ובסכומים קטנים גם אין חשש לקללה, כיון שאין הקפדת הבריות על תביעה של סכום קטן שאינה באה לבית דין ועוד שסכום קטן דרך בני אדם לשכוח, והם מוכנים להאמין שהלווה שכח, ואין בזה פגם להאמין בזה, ולכן לא יקללו את המלוה, וגם לא יחשדו את המלוה שמנסה לגנוב את הלווה, שאין זה דרך בני אדם לשקר בסכומים קטנים מתוך רעות, רק יאמרו שאחד מן הצדדים טועה בדבר הדומה.

להלכה:

א. הלוואה בין חברים קרובים שבוודאי מוחלים על אי-השבתה, אין חשש של לפני עיור שהרי ימחל לו, אך יש לחוש שיכעסו עליו שתבע מהלווה בשקר ויקללהו, לכן אין להקל.

ב. הלוואה בעד אחד, לכאורה יש מקום לומר שהיא מותרת מעיקר הדין, אך מחמת שלא מצאנו בפוסקים שדי בעד אחד אין להקל.

ג. הלוואה בעדים באופן שלמרות העמדת העדים עדיין יכול הלווה בפעולה יזומה להשתמש מהחוב ולמחוק את התייעוד בזדון, תלוי במחלוקת האחרונים האם חוששים שהלווה יזיד או ישגוג, ולכן אין להקל.

ד. הלוואה כנגד שיק פיקדון שאפשר לגבותו במזומן, אין בה כל חשש ולא נאמר בה דין זה, ומותר לכתחילה לעשותה בלא עדים.

ה. הלוואה בסכומים קטנים מאוד שאדם מוחל עליהם, אין איסור להלוותם בלא עדים, שהלווה אינו חשוד לכפור עליהם, והמלווה בוודאי ימחול עם הלווה ישכח בשוגג, וגם אין חשש קללה בסכומים נמוכים אלו.

צירוף ברכה ראשונה מלפני הסעודה לאחר הסעודה

דן, אברך ירא שמים ובעל מידות, מסתובב בין המטבח לשולחנות הערוכים באולם, מארגן את הסליטים ומוודא שהאוכל מתחמם היטב על הפלטות. כבעל קיטרינג יוקרתי חשוב לו לוודא שהמאכלים המוגשים יהיו ערבים לחיך המזומנים ויגרמו להם לחיך, ולשמו הטוב של הקיטרינג-ללכת למרחוק. התבנית הגדולה של תפוחי האדמה המתובלים קרצה לו לטעימה קלה. הוא הניח כמה חתיכות בצלחת, בירך ואכל. אכן טעם משובח, כיאה וכראוי לקיטרינג היוקרתי שלו. כשסיים נכנסו חתן בר המצוה והמשפחה הנרגשת לאולם, בשעה טובה ומוצלחת.

נפתלי בעל השמחה הפציר בדן ידידו הוותיק שייטול ידיו לסעודה, ודן אכן נענה והתכבד לשבת. הוא אכל זריזות, בירך ברכת המזון במתינות ומיהר למטבח לפקח על הגשת המנות. ויהי כאשר הגיע תור המנה המרכזית ובה תפוחי האדמה הריחניים נזכר דן כי לא בירך בורא נפשות על אכילתם לפני הסעודה, ותהא בליבו האם עליו לברך כעת שוב בורא פרי האדמה?

תשובה: במשנה ברורה (ס"ק קע"א) כתב שהרוצה לאכול קודם הסעודה דברים שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה כגון פירות, ובדעתו לאכול פירות גם בתוך הסעודה ומכיון עכשיו בברכה זו לפטור גם מה שיאכל בתוך הסעודה, הוי הכל לצורך סעודה ואין צריך לברך אחריהם ברכה אחרונה, שברכת המזון יפטור את הכל, כמו שפוסט מה שאוכל בתוך הסעודה. ואם לא יאכל פירות בתוך הסעודה צריך לברך ברכה אחרונה עליהם, דכיון שאכלן קודם הסעודה אינם שייכים לסעודה כלל. ואפילו אם לא בירך ברכה אחרונה קודם נטילת ידיים צריך לברך בתוך הסעודה.

אבל אם אכל קודם הסעודה דברים שאין צריך לברך עליהם כשאוכלן בתוך הסעודה, כגון מיני לפתן ופרי אדמה, אז אפילו אם בדעתו לאכול מהם בתוך הסעודה אינו מועיל להם כלל הברכה ראשונה, שהרי בלא הכי הם נפטרים על ידי ברכת המוציא, ועל כן מה שאוכל קודם הסעודה אין שייך כלל להסעודה וצריך לברך עליהם ברכה אחרונה בורא נפשות רבות, עד כאן דבריו.

ויש לציין שבב' אופנים אלו שמחויב בברכה אחרונה, גם אם נזכר לאחר ברכת המזון עדיין לא נפקע החיוב שעליו.

ולפי זה יוצא לכאורה שאדם שאכל תפוחי אדמה קודם הסעודה ואז נטל ידיו הוא מחויב עדיין בבורא נפשות, ואם לאחר ברכת המזון רוצה להמשיך באכילה זו יכול להמשיך כי הוא עדיין לפני ברכה אחרונה וזה המשך אחד, וכל הסעודה שהיתה באמצע אינה קשורה כלל לארוחה זו. אך יש לציין שכמעט בכל המקרים לא שייך דין זה, מכיון שבדרך כלל אדם שנוטל ידיו הוא מסיח דעת מאכילה שהוא אכל מקודם ולא מעלה בדעתו לרגע להמשיך את הסעודה הזו לאחר ברכת המזון, ובאופן זה יצטרך לברך בורא פרי האדמה ולאחר מכן ברכה אחרונה על הכל.

מענין לענין באותו ענין בשולחן ערוך (ס"ק קע"ב) מביא מחלוקת לגבי מים בתוך הסעודה האם נחשב לדברים הבאים מחמת הסעודה ופטורים מברכה, או שצריך לברך על המים, ויש מחמירין לברך על כל כוס ששותה דמסתמא נמלך, והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו. וכתב במשנה ברורה (סק"ל): 'וכתבו האחרונים דזוהר לשתות פחות מרביעית, דאם ישתה רביעית יכנס בספק ברכה אחרונה, דאם הם באים מחמת הסעודה ונפטרים בהמוציא אם כן עכשיו הוא מחויב בבורא נפשות'. ומוסיף 'אכן אם יש לו שר לברכת המזון אין צריך לזוהר בזה, דהבורא נפשות שיכיר על הכוס יפטור גם את שלפני הסעודה'. וצריך עיון בדבריו שלכאורה גם אם יש לו כוס לברכת המזון עכשיו הוא נכנס לספק ברכה ראשונה על הכוס של ברכת המזון, שעל הצד שהם באים מחמת הסעודה אינו יכול לברך עכשיו

המשך בעמ' ה'

קונה שפרע חשבון חשמל של המוכר

צבי יוסף קנה דירה בעיר הצפונית המתפתחת. כשהגיע הזמן להיכנס לדירה, דאג להעביר את כל החיובים שיש בדירה [כגון חשבונות חשמל מים וגז וכו'] על שמו. כשהתקשר לחברת החשמל אמר לו הנציג, שהיות ויש למוכר חוב על כמה ימים אחרונים, אינו יכול להעביר את החשבון על שמו, עד שישלם כל החוב. ועליו להחליט האם להמתין עד שהמוכר ישלם את החוב, ואז יעביר החשבון על שמו. או שהקונה מעוניין לשלם כעת את חוב המוכר, וחשבון החשמל יעבור על שמו מייד. היות וצבי יוסף לא רצה לדחות דברים, וכן כיון שרצה לגייס את חשבון החשמל לחברה זולה, שילם הוא את חובו של המוכר. לאחר מכן חייג למוכר וביקשו שישלם לו את החוב, אמר לו המוכר 'וכי בקשתי ממך שתשלם עלי? היית צריך להתקשר אלי והייתי משלם. עכשיו שפרעת מעצמך איני חייב לך כלום'. צבי יוסף נדהם מדבריו, וטען לעומתו 'מה זה משנה לך אם החוב שלך הוא לחברת חשמל או שהחוב שלך הוא לי, וברור שעליך לפרוע את החוב'. הצדק עם מי?

תשובה: הנה מקור הדין שהפורע חוב של חבירו פטור, הינו ממשניות כתובות (פרק יג) 'מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו, חתן ואומר איבד את מעותי'. והירושלמי (שם ה"ב) סובר שאפילו בעל חוב דוחקו לפרוע אינו חייב לפרוע. ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה, דעת רוב הראשונים (הובאו דבריהם בש"ך סי' קכ"ה) שבכל מקרה איבד את מעותיו בבעל חוב שאינו דוחק, וכן פסקו השו"ע והרמ"א (סי' קכ"ה), והש"ך פוסק שאפילו תפס מוציאים ממנו. אמנם לר"ת כל הדין של פורע חוב נאמר רק במזונות אשתו, שאם לא היה משלם לה היתה מצמצמת בהוצאתה, וכן פסקו מהר"י וי"ל והסמ"ע (שם סק"א). ובנידון דין חברת החשמל מוגדרת כבעל חוב דוחק, ועל כן אפילו לש"ך הרי זה ספיקא דדינא, ואם תפס ממזון המוכר אין מוציאים מייד.

אמנם לכאורה נראה שהמוכר חייב לשלם לקונה, ואין כאן דין פורע חוב של חבירו מכמה טעמים: א. דעת השו"ע (שם ס"א) שכל הדין דפורע חוב של חבירו אינו אלא כשהלוה לחוץ במצבו, דבזה יכול להיות שהיה מתחנן לפני המלוה והיה מוחל לו. אבל כשהלוה הוא אדם אמיד או אנו סהדי שהמלוה לא היה מוחל לו, ואם כן בנידון דידן, לא מיבעיא אם המוכר אדם רגיל דאנו סהדי שלא ימחלו לו, אלא אפילו אם הוא עני הרי לגבי חברת החשמל אנו סהדי דלא היו מוחלים לו החוב, עקב כך שהוא עני. ולא שייך כאן הטעם שהמלוה היה מתפייס.

ב. הדברי חיים (סימן יא) כתב שאם אדם ששמע חבירו מבקש הלוואה ומתחייב שיפרע, והלך השומע ופרע חובו, שחייב הלוה לשלם לו. ולפי שהלוה גילה דעתו שניחא ליה בפירעון, ולא בבקשת מחילת החוב. ואם כן גם בנידון דידן הרי המוכר גילה דעתו שהיה פורע הן לאחר מעשה והן לפני, שהרי כתוב בחוזה שהמוכר מתחייב לשלם את כל החובות שיש על הדירה עד כניסת הלוקח.

ג. אם היה חייב למוכר כסף, וכגון שקנה ממנו רהיטים וכל כיוצא בזה, שזה שייך זה לדין יש בידו משל חבירו מעות, שנפסק להלכה בסוף סעיף א' שמנכה מה ששילם מהחוב לכולי עלמא.

ד. אפילו כשאין בידו מעות המוכר, דעת הש"ך (שם סק"ח) שעיקר הטעם לפטור הלוה מלשלם לו, משום שפריעת חוב נקרא מבריה ארי מנכסי חבירו, ובמבריה ארי אמדו חז"ל דעתו דעושה לשם מצוה, ודעתו לפטור. ובנידון דידן מוכח שפרע רק בשביל להוריד את החוב שיש על הדירה שלו, כדי שיוכל להעביר את חשבון החשמל על שמו, וברור שלא היה בדעתו לפטור, ולכן יהיה חייב לשלם. ה. אם בתוך חשבון החשמל ששילם הקונה היו גם חלק מהימים שעל הקונה לשלם אותם, נמצא שזה פורע חוב שלו ושל חבירו שהרי הם שותפין בחוב, ובאופן זה לא נאמר דין פורע חוב של חבירו, שזה שייך דווקא במישהו שאין לו קשר לחוב.

ו. אולי ניתן לומר שכיון שבחוזה נכתב שהמוכר מתחייב לפרוע עד כניסת הלוקח לדירה, אז כל מה שטוען המוכר 'אוהבי היו פורעים עבורי', אין זה אלא עד הזמן שהתחייב לסיים את התשלום. אמנם כשעבר הזמן והלוקח נכנס לדירה, נגמר הזמן שכל לסדר זאת באמצעים אחרים, וחל עליו חוב ממון כלפי הלוקח לשלם לחברת חשמל. ולכן יכול הלוקח לשלם לחברת חשמל והמוכר יהא חייב לו, ואין שייך כאן פורע חוב של חבירו, מטעם שהלוה נתחייב בפני הפורע שכשיגיע זמן פלוני יפרע.

העולה לדינא:

א. מי שפרע חוב של חבירו, נחלקו הפוסקים האם חייב הלוה לשלם לו. ולהלכה אינו חייב לשלם לו, אלא אם כן תפס, וגם המלוה דוחק. ב. בנידון שלפנינו צריך המוכר לשלם לו החוב. ובפרט אם הקונה היה חייב למוכר כסף או כשהמוכר הוא אדם עשיר, או שהמוכר התחייב לשלם החוב, או כשגם הקונה היה לו חלק בחוב לחברת חשמל, שאז ודאי שעל המוכר לפרוע את החוב.

טעות בברכת המזון האם אפשר לצרפו למאה ברכות

שאלה זו נשאלה בבית המדרש: כיצד יתכן מי שטעה צריך לברך אך זה שלא טעה אינו צריך לברך, התשובה הוא שני אנשים בשבת אכלו סעודת שבת בבוקר, ואחד מהם שכח רצה, והשני בירך ברכהמ"ז כתיקונה עם רצה. ושנים אכלו אותם מאכלים ומטעמים בסוף היום, וחסר ארבע ברכות להשלמות מאה ברכות, והנה זה שטעה בירך פעמיים כל ברכת המזון והתווסף לו עוד ארבע ברכות ולכן לא צריך לאכול עוד פירות וכדו'.

אך לפני שנניח כזה הנחה שאפשר להשלים מאה ברכות עם מה שבירך בטעות, יש לדון מקודם ולהוכיח האם זה נכון או לא.

הדין של מאה ברכות הוא חיוב, וכלשון השו"ע [סימן מ"ו ס"ג] חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות. ובמשנ"ב כ', שביום השבת שחסר לו הרבה מהמאה ברכות, יראה להשלים במיני פירות ומגדים. וכן בהלכות שבת [שו"ע סימן ר"צ] מובא שירבה בפירות ומגדים ומיני ריח כדי להשלים מנין מאה ברכות. ולכן על כל אדם לבדוק כמה ברכות חסרים לו ולהשלים [אם בודק במשך כמה שבתות, יכול להגיע להערכה כמה חסרים לו, ובחור אחד סיפר לי שבשבשבת אחד הכניס לכיס בחליפה 20 פריטים קטנים [וכל אחד יעשה חשבון לבד כמה חסרים לו] וכל פעם שבירך הוציא אחד, וככה הצליח לעלות כמה חסרים לו כל שבת].

מה שעלינו לברר הוא האם ברכות שבירך בטעות נחשבים למאה ברכות, לדוגמה טעה ברצה וכדו' האם נחשב כארבע ברכות או לא.

בהלכות תפילה [סימן ק"ח] כתב המחבר 'טעה במנחה של שבת והתפלל שמונה עשרה ולא הזכיר של שבת, מתפלל במוצאי שבת שתיים, ואינו מבדיל בשניה, ויתפלל אותה בתורת נדבה, ואינו צריך לחדש בה דבר, והוא הדין אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש, ומביא המשנ"ב [שם ס"ק ל"ב] שיש בזה מחלוקת, דעת התוספות בשם ר"י ס"ל, דא"צ לחזור בשביל זה, דהא כבר התפלל י"ח רק ששכח של שבת, וכשישלים ויתפלל י"ח ולא יזכיר של שבת, מה ירויח בזה התשלומין, וחכמי פרובינצ"ה ס"ל דמה שהתפלל י"ח בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל, כיון שלא עשה כדיו, וע"כ הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה, וא"צ לחדש כיון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין אין חידוש גדול מזה.

נמצא שיש כאן מחלוקת גדולי הראשונים, האם ברכה בטעות נחשב כמי שאינו, או שנחשב כמי שבירך אלא שלא עשה אותו כהוגן, ולכן צריך להתפלל שוב משום גזירת חכמים. ויש נפק"מ רבים שיוצא מזה.

א. למי שבשבת ראש חודש אמר רק יעלה ויבוא, אך שכח רצה, שכ' המג"א [סימן קפ"ח סק"ג] ובמשנ"ב [סק"ט] שאם לא נזכר עד לאחר שפתח בהטוב והמטיב וחזר לראש ברכהמ"ז בשביל הזכרה של שבת אז צריך לומר עוד הפעם גם יעלה ויבוא דברכהמ"ז הראשון נתבטל לגמרי. אך יתכן שלכו"ע צריך לומר יעה ויבוא שוב מכיון שבכל ברכת המזון צריך לומר מעין המאורע.

ב. בשבת שחל ביו"ט ושכח יעלה ויבוא אך אמר רצה, שהדין הוא שצריך לחזור, ופעם השניה שבירך, אמר רק רצה, האם אפשר לצרף שני הברכהמ"ז או שאומרים ששניהם כמו שאינן וצריך לברך פעם שלישית ולומר גם רצה וגם יעלה ויבוא. שאלה זו שונה משאלה א' מכיון שיש כאן ספק ברכה לבטלה אם נאמר לו לחזור, ולכן כתבו הפוסקים שאף שיש צד לומר שאם לא בירך כמו שצריך, נחשב כמי שלא בירך, אך משום ספק ברכות א"א לחזור ולברך, ובקצה"ש [סי' מ"ו סק"ז] כתב שנכון ליטול ידיו שוב ולברך המוציא וברכהמ"ז, והזכרת רצה ויעו"י, עיי"ש מה שהאריך בנושא [וע"ע בסימן כ"ז סקמ"ז עוד ספיקות הדומות להנ"ל].

ג. אחד שידע ברכהמ"ז בעל פה אך לא רצה של שבת, האם יברך ברכהמ"ז בלי רצה או לא, לכאורה תלוי ג"כ במחלוקת הנ"ל אם נחשב כלא התפלל כלל או לא. ובארץ צבי [סמן כ"ה] תלה זאת במחלוקת בעלי התוס' במי שלא הזכיר הזכרה שה' חייב להזכיר בתפילתו [מגן יעלה ויבוא בראש חודש] וקעת כבר אין זו זמנה של הזכרה זו [כגון ששכח במנחה וקעת הוא מוציא ראש חודש] ולחכמי פרובינצ"ה עליו לחזור מכיון שהיה ל"י כאילו לא התפלל מנחה, ודינו של מי שלא התפלל משלים זאת בתפילה הבאה.

ד. כשטעה בברכת המזון ורוצה לצרפו למאה ברכות, לכאורה ג"כ תלוי במחלוקת הנ"ל אם נחשב כברכה בכלל או לא, ומצאתי כמה שדנו בזה ופסקו להחשיבו למאה ברכות. בשלחן שלמה [סימן רע"א הערה ב'] פסק הגרש"א דאעפ"י דקיימא לן שהטועה בתפילה שלפעמים חייב לחזור ולהתפלל, ומשום שתפילה ראשונה שטעה בה אינו יוצא בה ידי חובת תפילה, מ"מ גם התפילה הראשונה יש בה חשיבות, לענין לצאת ידי חובת חשבון מאה ברכות. וכן מובא בהרבה מלקטים בשם החזו"א שפסק, שאם טעה והתפלל מבלי יעלה ויבוא, אע"פ שחזר ומתפלל מצטרפים גם ברכות אלו שכבר בירך למנין מאה ברכות.

לכאורה הדיון לצרפו למאה ברכות תלוי בדיון הנ"ל ובמחלוקת הראשונים אם נחשב כבירך או לא, אך לכאורה יש להקל בזה מכיון שדין מאה ברכות לרוב הפוסקים הם מדרבנן עיי' במג"א ובפמ"ג בסימן מ"ו ולכן י"ל שיצטרפו לחיוב מאה ברכות.

העולה לדינא:

מי שטעה בברכהמ"ז ולא הזכיר מעין המאורע שצריך לחזור שוב, יכול לצרף הברכהמ"ז הראשון לחשבון המאה ברכות.

שהכל כי הוא עדיין מחויב בורא נפשות על השתיה שקודם הסעודה, ואם נחשב כאן באים מחמת הסעודה מחוייב לברך שהכל, ואם כן מה מועיל אם יש לו כוס שכר.

ויש שרצו לחדש מדבריו דגם באופן שמחוייב בברכת בורא נפשות בתוך הסעודה, והיינו כשאכל קודם הסעודה דברים הבאים מחמת הסעודה, כגון תפוחי אדמה, אם נזכר רק לאחר שבירך ברכת המזון ורוצה להמשיך לאכול על חשבון זה, מחוייב לברך שוב ברכה ראשונה, דברכת המזון הוי הפסק וסילוק הדעת מכל מה שאכל לפניו. והביאו סמך לדבריהם דבשולחן ערוך הרב (סי' קצ ס"א) כתב: 'אחר שסיים ברכת המזון צריך לברך בורא פרי הגפן על הכוס של ברכת המזון, אפילו אם כבר בירך על היין שבתוך הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא, לפי שברכת המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה, וגם אי אפשר לשתות ולאכול בעודו מברך. ומפני זה נשתנה ברכת המזון מכל דברים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה וכו' שבכולם ברכת היין קודמת, וכאן מברך בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא לפניו וכו', אלא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבוראו על מה שאכל ושתה, והוי סילוק והיסח הדעת על מה שעשה ואפילו על בורא פרי הגפן, לכן צריך לברך תיכף לשתיתו, עד כאן לשונו.

העולה לדינא:

א. מי שאכל פירות קודם הסעודה, וכוונתו להמשיך ולאכול גם בתוך הסעודה, פטור מברכה אחרונה. ואם לא אכל בתוך הסעודה מחוייב בברכה אחרונה, וצריך לברך אותה אפילו לאחר ברכת המזון. ב. מי שאוכל דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה, וכגון תפוחי אדמה וכדו', אפילו אם אוכל ממין זה בתוך הסעודה מחוייב לברך ברכה אחרונה על מה שאכל קודם הסעודה. ג. אם אכל דברים הבאים מחמת הסעודה קודם הסעודה, ולאחר ברכת המזון קודם שבירך בורא נפשות רוצה להמשיך באכילה זו, באופן רגיל הרי הסיח דעתו ויברך שוב ברכה ראשונה, ואחר כך יכלול בורא נפשות על הכל. ואם לא הסיח דעת, יכול לאכול ללא ברכה, ויש חולקים וסוברים שמחוייב גם באופן זה בברכה ראשונה, ואחר כך יברך ברכה אחרונה.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

פני היצירה

"הכתר והכבוד" יצירת הפלאים שלא הייתה לעולמים

מפעל הפאר מבית 'אור
לישרים - עוז והדר' מציג:
שילוב חסר תקדים של
חזרה למקורות הקבלה,
בירור הנוסח המדויק,
ואוצר עיונים המקיף את כל
השיטות - יצירה שפותחת
לראשונה את שערי הזוהר
לכל בית בישראל

החזון. בשנים האחרונות זכינו לראות כי רבתה הדעת, ואלפי לומדים מבקשים להיכנס להיכלי תורת האריז"ל והכוונות. החזון שעמד לנגד עינינו הוא להגיש יצירה שאין דומה לה, המשלבת שני עולמות: מצד אחד, ספר שיהווה 'לחם חוק' עבור העילויים ומעמיקי הסוד, המבקשים לגלות את שורשי האריז"ל והרמ"ק בתוך הזוהר בבחינת "גמרא לפני שולחן ערוך". ומצד שני, ספר פתוח ומזמין לבעלי בתים ולכל יהודי אשר חשקה נפשו 'להתחמם לאורו של הזוהר' ולהבין את דבריו הקדושים בשפה ברורה, נעימה ושווה לכל נפש.

הנוסח. הבסיס לכל הבניין האדיר הוא בירור הנוסח. נעשתה כאן מלאכת מחשבת של מעבר דקדקני על כל דפוס הזוהר העתיקים - מדפוסים מנטובה וקרימונה ועד דפוס 'הרמ"ק' הראשונים. המערכת מיפתה את כל הגרסאות, ניפתה את השיבושים שנפלו במהלך הדורות, ומעמידה בפני הלומד את הנוסח המדויק, הנקי והבהיר ביותר שניתן להפיק.

הבהירות. ספר הזוהר ידוע כ"ים עמוק" שקשה לאחוז בו ראש. כדי לאפשר לימוד קולח, הביאור נכתב בשפה זורמת, כאשר הכלל

הרה"ג רבי דוד יאמפל שליט"א

נוכחתי לראות כיצד בנייני הקבלה של האריז"ל והרמ"ק יוצאים ומאירים מתוך דברי הזוהר בדיוק נמרץ. נר לרגלינו הם דברי המהרח"ן, המעיד על רבו האריז"ל כי היה טורח לפעמים שבוע אחד על מאמר אחד מן הזוהר כדי להבין אותו. זוהי הרוח שלנו: עמל בלתי מתפשר על כל שורה, להגשת יצירה מאירה ושלימה

המנחה הוא: במקום שיש ביאור מהאריז"ל - הוא הקובע. בשאר המקומות, נבחרה השיטה הברורה ביותר המשתלבת עם לשון הזוהר, כדי לאפשר ללומד לרוץ בהבנה צלולה.

העורך. "כשנחשפתי למפעל 'הכתר והכבוד' בנשיאות האדמו"ר רבי דוד אבוחצירא שליט"א והגרמ"מ פומרנץ שליט"א, נתגלה לי האור הגדול - במילים אלו מתאר את תחושותיו ראש המערכת, הרה"ג רבי דוד יאמפל שליט"א. הרב יאמפל, שעסק שנים רבות בכתבי האריז"ל והרש"ש, מנצח על צוות העורכים המובחר, כאשר לצידו מופקד על הניווט וההכוונה העורך האחראי, הרב משה גרינבוים שליט"א. "נוכחתי לראות כיצד בנייני הקבלה של האריז"ל והרמ"ק יוצאים ומאירים מתוך דברי הזוהר בדיוק נמרץ", מוסיף הרב יאמפל. "נר לרגלינו הם דברי המהרח"ן, המעיד על רבו האריז"ל כי היה טורח לפעמים שבוע אחד על מאמר אחד מן הזוהר כדי להבין אותו. בדרכם אנו צועדים: עמל בלתי מתפשר על כל שורה, להגשת יצירה מאירה ושלימה".

הביקורת. שום דבר לא נלקח כמובן מאליו. לאחר העריכה הראשונית, החומר עובר "כור היתוך" של ביקורת דקדקנית. בשלב זה בוחנים תלמידי חכמים מופלגים את שיקול הדעת של העורכים: האם ההכרעה לפרש כשיטה מסוימת הייתה מוכרחת? והאם הביאור קולח ומובן דיו? המבקרים מוודאים שלא נשמת אף פירוש נצרך ושכל המראי-מקומות צוינו כדבעי, לבל תצא חלילה שגגה מתחת ידינו.

הבית. מאחורי היצירה עומד מכון 'כתר הכבוד' של ממלכת התורה 'אור לישרים - עוז והדר'. המערכת מורכבת מ'סולת שבסולת' - ראשי ישיבות ועילויים בתורת הסוד, שנבררו בנפה אחר נפה. הניסיון העשיר שנצבר באלפי שעות עמל, יחד עם הסטנדרט המקצועי הבלתי מתפשר, הם הערובה לכך שהתוצר הסופי הוא מדויק, אחראי ומכוון לאמיתו של זוהר.

הניווט. כדי לא ללכת לאיבוד ב"ים הגדול", ציידנו את הלומד בשלוש 'ידיות' לאחיזה בטוחה: 'סקירה' תמציתית בתחילת כל מאמר מכניסה את הלומד לעניין; 'קטעי מעבר' שזורים את הפסקאות לסיפור אחד רציף; ו'כותרות צד' מסכמות כל קטע במשפט מחץ. כל אלו משמשים כמצפן המאפשר ללומד לשמור על רצף ומיקוד לאורך כל הדרך.

האוצר. במדור ה'עיונים' נפרס רוחב היריעה האמיתי. כאן נעשתה עבודה מונומנטלית של מיפוי כל שיטות המפרשים לאורך הדורות - כתם פז, הרמ"ק, האריז"ל, הרח"ו ועוד. המדור משווה בבהירות בין הפירושים ומביא את המקורות מכתבי האריז"ל, ממש כפי שעשה מרן הבית יוסף על הטור. המטרה היא שכל הדעות יהיו פרוסות כשמלה בפני הלומד.

השורשים. הזוהר הקדוש הוא חלק בלתי נפרד מאוצר חז"ל. בכל מקום בו מופיע הביטוי "ואוקמוה" (והעמידוהו), ביצעה המערכת עבודת נמלים של איתור מקורות. נערכו חיפושים והשוואות מול המשניות, התלמוד (בבלי וירושלמי) והמדרשים, כדי לחשוף את ההקבלות המדויקות. חשיפת השורשים הללו מעמיקה את ההבנה ומראה כיצד תורת הסוד יונקת ומשתלבת בתוך גופי התורה הנגלית.

ההלכה. המהדורה החדשה אינה מדלגת על ההיבט ההלכתי: כל סוגיה בזהר הטומנת בחובה חידוש או מנהג, זוכה להתייחסות מעמיקה. אנו מביאים את הרקע ההלכתי מן הגמרא והשולחן ערוך, מציגים את שיטת הזוהר הייחודית, ומביאים את הכרעת הפוסקים שדנו

ספרי החסידות המבוארים:

לר-להיב את הלבבות

דברי רבותינו הקדושים מבוארים תלמידי הבעש"ט הק' מאירים ומלהיבים הלבבות ללימוד, להתבוננות, ולהתעלות אמיתית. בביאור בהיר ונעים, במהדורה מנוקדת ומפוארת, עם אלפי הערות ומוזכאות.

אור המאיר אור לשמים באר מים חיים בת עין דגל מחנה אפרים זרע קודש זכרון זאת מאור ושמש

דברי יחזקאל יוחל משה חיים וחסד חסד לאברהם ראיזוסק חסד לאברהם ר"א מקאליסק יסוד האמונה יסוד העבודה עמוד העבודה

מאור עיניים מגן אברהם מנורת הזהב מנחם ציון נועם אלימלך סדורו של שבת ערבי נחל יושר דברי אמת

פרי הארץ עבודת ישראל תניא תולדות יעקב יוסף צדקת הצדיק בעל שם טוב פרי צדיק

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ובחנויות הספרים המובחרות

